

AİLEDE ÇOCUK, GENÇ VE YAŞLILAR ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR

EDİTÖR:

Prof. Dr. Mustafa TALAS

YAZARLAR:

Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK

Prof. Dr. Ercan OKTAY

Doç. Dr. Nilgün ULUTAŞDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi Hamza KURTKAPAN

Dr. Öğr. Üyesi Sevcan Güleç SOLAK

Dr. Öğr. Üyesi Şerife PEKKÜÇÜKŞEN

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman YURTTAŞ

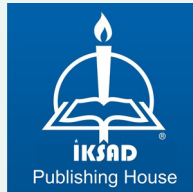
Arş. Gör. Esra Nur KAZAR

Arş. Gör. Fatma TOSUN

Arş. Gör. İrfan DOĞAN

Arş. Gör. Sevda UZUN

Rauf YANARDAĞ

İKSAD
Publishing House

AİLEDE ÇOCUK, GENÇ VE YAŞLILAR ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR

EDİTÖR

Prof. Dr. Mustafa TALAS

YAZARLAR

Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK

Prof. Dr. Ercan OKTAY

Doç. Dr. Nilgün ULUTAŞDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi Hamza KURTKAPAN

Dr. Öğr. Üyesi Sevcan Güleç SOLAK

Dr. Öğr. Üyesi Şerife PEKKÜÇÜKŞEN

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman YURTTAŞ

Arş. Gör. Esra Nur KAZAR

Arş. Gör. Fatma TOSUN

Arş. Gör. İrfan DOĞAN

Arş. Gör. Sevda UZUN

Rauf YANARDAĞ

Copyright © 2019 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed, or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording, or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,
except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution Of Economic
Development And Social
Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

kongreiksad@gmail.com

www.iksad.net

www.iksad.org.tr

www.iksadkongre.org

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2019©

ISBN: 978-605-7695-79-6

Cover Design: İbrahim Kaya

October / 2019

Ankara / Turkey

Size = 16 x 24 cm

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN

ÖNSÖZ

Prof. Dr. Mustafa TALAS

1 - 3

BÖLÜM 1

ONARICI ADALET YAKLAŞIMINDA ÇOCUKLAR VE SOSYAL HİZMET BAKIŞ AÇISI

Arş. Gör. İrfan DOĞAN
Rauf YANARDAĞ

5 - 29

BÖLÜM 2

YAŞLI AYRIMCILIĞINA FARKLI BİR BAKIŞ

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman YURTTAŞ

31 - 68

BÖLÜM 3

İŞ VE AİLE YAŞAMININ UYUMLAŞTIRILMASINDA ÇOCUK BAKIM POLİTİKALARI: AB VE TÜRKİYE UYGULAMALARI

Arş. Gör. Esra Nur KAZAR
Arş. Gör. Fatma TOSUN

69 - 84

BÖLÜM 4

GELECEĞİN SAĞLIK PROFESYONELLERİNİN UYGULAMADAKİ YAŞADIKLARI MESLEKİ RİSKLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER (GÜMÜŞHANE İLİ ÖRNEĞİ)

Arş. Gör. Sevda UZUN
Doç. Dr. Nilgün ULUTAŞDEMİR

85 - 109

BÖLÜM 5

KAMU POLİTİKASI NESNESİ OLARAK "ÇOCUK": HÜKÜMET PROGRAMLARI ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

Dr. Öğr. Üyesi Sevcan Güleç SOLAK
Dr. Öğr. Üyesi Şerife PEKKÜÇÜKŞEN
Prof. Dr. Ercan OKTAY

111 - 141

BÖLÜM 6

OYUNCAK KÜTÜPHANESİ UYGULAMASININ OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARIN DEĞER KAZANIMINA KATKILARI

Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK

143 - 170

BÖLÜM 7

GENÇLERİN YAŞLI BAKIMI SORUMLULUĞUNA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi Hamza KURTKAPAN

171 - 198

ÖNSÖZ

“Ailede Çocuk, Genç ve Yaşlılar Üzerine Araştırmalar” adındaki bu eser, disiplinlerarası bir mesele olan aile konusunun çeşitli aktörlerinin üzerine yapılmış araştırmalardan meydana gelmektedir.

Toplumun en küçük yapı taşı olan ailede çeşitli aktörler birlikte yaşamını sürdürmektedir ve bu aktörlerin aktif katılımı ile yaşam deneyimlerini sergilemektedirler. Bu aktörlerden çocuklar ailenin meyvesi olarak rol üstlenen ve aileye neşe katan varlıklardır. Bu varlıkların ailede sağlam bir temel alması ve mutlu bir yaşam sürdürmesi sevgi ile ilgili ihtiyaçlarının karşılanması ve toplumsallaşma süreçlerindeki rollerini ailenin iyi öğretmesi esas olan meseledir.

Gençlik, çocukluk ile yaşlılık arasında olan ara dönemi ifade eden ve insan hayatında önem arz eden bir dönemdir. Bu dönem, insanlarda, kişiliğin oluşmaya başladığı ve kanların hızlı hareket etmesinden ötürü hareketi temsil eder. Bu evreden sonraki dönem olan yaşlılık da aslında, insanın ne kadar güzel bir ömür sürüp sürmediğinin yansımalarını takdim eden özel bir dönemini ifade eder.

Her dönemde ayrı bir güzelliğe sahip olduğu düşünülebilecek insanların, söz konusu dönemlerinin türlü disiplin teknikleriyle araştırılması da önemli hususlardandır. Bu eserde, farklı disiplinlerde yapılmış söz konusu döneme ait çalışmalara yer verilmiştir. Bu bağlamda, ilk bölümdeki çalışmada, Doğan ve Yanardağ, sosyal hizmetler bakış açısıyla çocuklardaki adalet duygusunun analizini yapmıştır. Çocukluktaki etkilerin kalıcı izler bırakması sebebiyle bu çalışma büyük bir önem arz etmektedir.

İkinci bölümdeyse, Yurттаş, yaşlı ayrımcılığı konusunu çalışmıştır. Yine çok kıymetli olan bu çalışmada, günümüz dünyasında yaşlı, yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı kavramlarının dönüşümleri ve bu dönüşümlerin Türk toplumundaki yansımaları ele alınmıştır. Bununla beraber çalışmada, Türkiye'nin kendine has toplumsal yapısı nedeniyle, Batı kaynaklı literatürün ve bakış açısının Türk toplumundaki yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı olgusunu açıklamada işlevsel olmadığı örneklerle açıklanmıştır.

Kazar ve Tosun, çalışmanın üçüncü bölümünde çocuk bakım politikalarının AB ve Türkiye eksenli olarak analizini yapmıştır. Özellikle çocukların iş ve aile yaşamının uyumlulaştırılması bağlamında bu analiz gerçekleştirilmiştir. Farklı deneyimlerle ele alınan bu mesele, günümüz dünyanın önemli hususlarından biri olarak dikkat çekmektedir.

Dördüncü bölümde Uzun ve Ulutaşdemir, önemli gençlik meselelerinden olan meslek hususunun sağlık profesyonelleri ile ilgili projeksiyonlar içeren çalışmalarıyla eserimize renk katmışlardır. Gerçekten de günümüzde en önemli şeylerin başında meslekler, meslekler bakımından da profesyonellik gelmektedir. Bu husus, genç nüfusun yolunu çizmesinde büyük bir ehemmiyete haiz olmaktadır. Gelecek ekmek parası kazanmak, toplumda yer edinmek ve toplumsal statü elde etmek gibi gerekçelerle büyük oranda meslek seçimiyle tesis edilmektedir. Bu çalışma bu hususu sağlık profesyonelliği açısından ele almıştır.

Solak, Pekküçükşen ve Oktay'dan oluşan çalışma ekibinin kıymetli araştırmaları hükümet programları ekseninde çocukların bir

kamu politikası nesnesi olarak analizini içermektedir. Bu çalışmada d6nemsel analizlerle çocuklar ile politikanın ilgisi arasındaki bağ anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu alışma ile çok 6nemli bir ayrıntıya dikkat çekilmiş olduğunu d6şunmekteyim.

6zy6rek'in altıncı b6l6mdeki çalışmasında, okul 6ncesi d6nemdeki çocukların değer kazanımlarına oyuncak k6t6phanesinin etkisi olup olmadığı araştırılmıştır. Çocukların değer kazanımları yaşamlarının daha sonraki d6nemini derin bir biçimde etkileyeceği için bu çalışma da, tarafımdan çok kıymetli g6r6lmektedir.

Kurtkapan'ın yedinci ve son b6l6mdeki çalışmasında ise; Gençlerin yaşlı bakımı sorumluluğuna ilişkin g6r6şleri 6zerine sosyolojik bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırma 6n6m6zdeki d6nemlerde; Ailenin. yaşlı bakımında alacağı pozisyonlar hakkında 6nemli bilgiler vermektedir.

Eserin hazırlanmasında emeği geçen İksad International'in kıymetli mensuplarına Başkan Sayın Mustafa Latif Emek'e, Başdanışman ve Yayın Grubu Başkanı Sayın Sefa Salih Bildirici'ye, Yayın Grubu Tasarımcısı Sayın İbrahim Kaya'ya b6yle bir eseri bilimsel literat6re kazandırmaları sebebiyle teşekk6r ederim.

Niğde, 25 Eyl6l 2019
Prof. Dr. Mustafa TALAS

BÖLÜM 1:

**ONARICI ADALET YAKLAŞIMINDA ÇOCUKLAR VE
SOSYAL HİZMET BAKIŞ AÇISI**

Arş. Gör. İrfan DOĞAN¹

Rauf YANARDAĞ²

¹ Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, Türkiye. irdogan07@gmail.com

² Sosyal Hizmet Uzmanı, Niğde İl Halk Sağlığı Müdürlüğü, Niğde, Türkiye. shu.raufyanardag@gmail.com

GİRİŞ

Adli sistemde son zamanlarda gelişen kavramlardan biri de onarıcı adalet kavramı ya da yaklaşımıdır. Onarıcı adalet klasik cezalandırma yaklaşımına karşı alternatif oluşturmaktadır. Klasik cezalandırma yönteminde suç işleyen kişiler tekrar suç işleme eğilimine girmektedirler. Onarıcı adalet ile ilgili araştırmalar cezalandırma yöntemi yerine çocukları ve gençleri çeşitli programlar aracılığıyla rehabilite ettiği ve suçtan uzaklaştırdığını tespit etmiştir. Bu sebeple, çoğu ülke onarıcı adalet yaklaşımıyla çocuk ve gençler için çeşitli programlar geliştirmiştir (Bernard, 2014; Gal ve Moyal, 2011; Tsui, 2014). Bu programlardan yalnızca alternatif programlar olarak değil aynı zamanda adalet sistemini tamamlayıcı unsurlar olarak da söz edilmektedir.

Türkiye onarıcı adalet anlayışı açısından oldukça yenidir. Onarıcı adalet yeterince gelişmemiş ve yayılmamıştır. Hem sosyal hizmet hem de onarıcı adalet anlayışı birey ve toplum için pozitif değişimi gerçekleştirmeyi amaçlar. Sosyal hizmet mesleği, insanların refahı için sosyal değişmeye, insani ilişkilerdeki sorunları çözümlenmeye ve insanın güçlenmesi ile özgürleşmesinin gelişmesine yardımcı olur. İnsan hakları ve sosyal adalet ilkeleri sosyal hizmetin temelini oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında onarıcı adalet anlayışı, mağdurun ve failin ihtiyaçları arasında denge kurmak, sorunlarına çözüm bulmak suretiyle toplum menfaatleri üzerinde yoğunlaşarak sosyal hizmet ile aynı amacı gütmektedir. Ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının etkin bir şekilde uygulama yaptığı arabuluculuk gibi onarıcı adalet uygulamaları suçlunun topluma kazandırılması ve

mağdurun uğradığı zararın karşılanması noktasında adaleti sağlayıcı bir rol üstlenmektedir. Sosyal hizmet araştırmacıları mağdur suçlu katılımının etkilerinin araştırılması ve bu katılımdan sonra çocukların yeniden suç işleme olasılığını azaltan faktörleri belirleme üzerine odaklanmalıdır. Sosyal hizmet uzmanları bu katılımı kolaylaştırmada çocukla empati kurmaya çalışır (Nugent ve diğ., 2001). Onarıcı adalet uygulamalarında mağdur ve suçlu (taraflar) istedikleri takdirde doğrudan adaletin sağlanması sürecine katılmakta ve çeşitli sorumluluklar almaktadır.

Bu çalışmada onarıcı adalet anlayışında çocuklar ve sosyal hizmet bakış açısında dünyadaki uygulamalar incelenmiş, onarıcı adaletin temel bileşenleri, mağdur-fail arabuluculuğu, konferans ve aile grup konferansı, ceza belirtme çemberleri gibi sosyal hizmette kullanılan onarıcı adalet uygulamaları/programları konularına değinilmiştir.

1. Onarıcı Adalet Yaklaşımı

Onarıcı adalet, suç olgusunun tarafları olan suçlu işleyen/işleyenler, suçtan etkilenen/etkilenenler ve toplumun bazı üyelerinin uygun bir tarihte uygun bir yerde moderatör eşliğinde bir araya gelmeleri temeline dayanmaktadır. Katılımcılar gönüllüğe dayalı olarak buluşmaktadır ve suça ilişkin uzlaşma sağlamaya çalışmaktadır. Onarıcı adalet sisteminin felsefesi ceza yerine hem bireyler hem de toplum açısından uzlaşma ve iyileşmedir. Bu anlayış çerçevesinde suç, suçu işleyen, suçtan etkilenen ve yakınlarını etkileyen bir haksızlık durumudur. Onarıcı adalet sistemi suçun ortaya

çıkardığı sorunların iyileştirilmesi amacını gütmektedir ve yeni bir bakış açısını gündeme getirmektedir. Onarıcı adalet, duygusal süreçleri de içermektedir. Pişman olma, özür dileme ve duygularını açığa vurma bu yaklaşımda oldukça önemlidir (Uludağ, 2011).

Onarıcı adalet, son derece resmi olan adalet sistemine alternatif bir bakış açısı sunmaktadır. Suçlama kavramı yerine tarafların sorumluluk alması ve zararın giderilmesi konusuna odaklanmaktadır. Bu yönüyle, sistemin insancillaştırılmasına katkı sağlamaktadır. Bu sürecin başarılmasında süreçte yer alan katılımcıların işbirliği içinde olması oldukça önemlidir. Bu bakımdan onarıcı adalet uygulamaları suçun ortaya çıkardığı zararın onarılması konusunda tüm katılımcıları sürece dâhil ederek çatışma çözümüne odaklanmaktadır (Jahic ve Yeşiladalı, 2008).

Sosyal Hizmet Ansiklopedisi'ndeki (Amerikan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, NASW) onarıcı adalet tanımı şöyledir:

“Onarıcı adalet; kaynağını yerel nüfusların geleneklerinden ve geleneksel dini uygulamalardan alan, çatışmaları çözmek için kullanılan yöntemler için çerçeve bir tanımdır. Adalet sisteminde onarıcı adalet; genellikle eğitilmiş bir uzmanın gözetiminde bir suç ve yanlıştan etkilenen mağdura, suçluya ve toplumun tümüne adalet sunmaya çalışan taraf olmayan bir yaklaşımdır” (Wormer, 2009).

Suç işleyen bireyler açısından onarıcı adalet yaklaşımı değerlendirildiğinde, suçun ortaya çıkardığı zararın en iyi biçimde giderilmesi, mağdurun içinde bulunduğu durumun onun en yüksek yararını sağlayacak biçimde iyileştirilmesi konusunda yapıcı çözümler getirmektedir. Yeni bir bakış açısıyla suçtan etkilenen kişilerin

yaşadıkları sıkıntıları onarmayı, suçu işleyen kişilerin de sosyal yaşama tekrar uyum sağlamaları amacını taşımaktadır (Restorative Justice Council, 2015).

2. Onarıcı Adalet Yaklaşımında Yer Alan Temel Programlar

Onarıcı adalet yaklaşımında sosyal hizmet açısından önemli programlar mağdur-fail görüşmesi, aile grup görüşmeleri ve iyileştirme çemberleridir. Mağdur-fail arabuluculuğu; mağdurun savunuculuğu çalışmaları ile ilgilidir. Aile grup görüşmeleri; çocuk refahı ve geniş aile sorunları olan azınlık nüfus grupları ile ilgilidir. İyileşme çemberleri okul sosyal hizmeti, bağımlılık tedavisi ve toplum organizasyonları ile ilgilidir.

Onarıcı adalet; mağdurlar ve suçlular arasındaki görüşmeler ile öne çıkmaktadır. Aile gruplarında ve iyileşme çemberlerinde kurallar yerine getirilmektedir. Onarıcı adalet; onarma çeşitleri veya ortaya çıkan zararı karşılama amacıyla olan doğruluk komisyonları şeklinde de işlemektedir. Tüm modellerin ortak noktası adaleti sağlamak olarak ifade edilebilir. Şiddet olaylarından okulda yaşanan istismar ve zorbalık olaylarına, insan ticaretinden savaşa kadar pek çok konuda onarıcı adalet uygulamalarından söz edilebilir. Sosyal hizmet uygulamasında en çok kullanılan türleri mağdur ile suçlu görüşmesi ve arabuluculuğu, aile görüşmesi ve arabuluculuğu ve iyileşme çemberleridir (UNODC, 2006).

2.1. Mağdur ve Fail Arabuluculuğu (MFA)

Onarıcı adalet yaklaşımı kapsamında ilk gelişen ve ortaya çıkan uygulama suçu işleyen ve suçtan etkilenen kişilerin bir araya gelmesi fikrine dayanan mağdur ve fail arabuluculuğudur. Bu uygulama 1970'lerde ilk olarak Kanada'da uygulanmıştır. Suçu işleyen ve suçtan etkilenen bireylerin gönüllü olarak başlattığı ve sürdürdüğü, profesyonel bir arabulucunun koordine ettiği görüşme seansları olarak tanımlanabilmektedir.

Sosyal hizmetler, mağdur desteği ve aynı zamanda hapisane personeli de MFA'nın ceza adaleti sisteminin tüm aşamalarında yer aldığı ülkelerde davaları gayri resmi bir şekilde MFA uygulamasına yönlendirebilmektedir. Hapisane personelinin (psikologlar, sosyal hizmet uzmanları ve eğitimciler) failin mağdurun zararını tazmin etme isteğini ve kapasitesini belirleyebilmesi daha muhtemeldir, dolayısıyla hapisane çalışanları bir vakayı arabuluculuk hizmetine yönlendirebilir. Yapılan yönlendirmeler sonucunda, tarafların gönüllü katılımı sayesinde, bir onarıcı adalet süreci başlayabilir. Bu süreçte suçun ortaya çıkardığı birtakım sorunların çözülmesi hususunda fail ve mağdur bir eylem planı üzerinde anlaşabilir. Mağdur failin ona verdiği zararın tazmin edilmesini isteyebilir, önerebileceği bir toplum hizmetinde failin çalışmasını isteyebilir ya da failin duyduğu pişmanlık ve özür sonrasında inandığı takdirde onu affedebilir (Gehm 1992).

Danimarka'da, Cinsel Saldırı Mağdurları Merkezi tarafından Kopenhag'daki Üniversite Hastanesinde yürütülen pilot projede, tecavüz mağdurlarına ve cinsel suç mağdurlarına destek sağlayan

psikologlar ve sosyal hizmet uzmanları arabuluculuk sürecini başlatabilmektedir. İskoçya ve Belçika dâhil olmak üzere birçok ülkede, arabulucular okudukları dal itibariyle çoğunlukla insan davranışı hakkında bilgi sahibi olan sosyal hizmet uzmanlarından, kriminologlardan ve psikologlardan oluşmaktadır (Jahic ve Yeşiladalı, 2008).

2.2. Aile Grup Konferansı

Aile grup konferansı ilk olarak Yeni Zelanda’da uygulanmaya başlanmıştır. “Çocuklar Gençler ve Aileleri Hakkındaki Kanun” ile 14-16 yaş grubundaki çocukların için Gençlik Mahkemelerine alternatif olarak geliştirilmiştir. Aile grup konferanslarının amaçları, suçun yarattığı sorunların düzelmesi, çatışmazlıkların önlenmesi, failin kabul ettiği ve uyacağı eylem planının şekillendirilmesi, bununla ilişkili ailenin rol ve sorumluluklarını kabul etmesi ve ailelerin sürece katılmasıdır (Marshall, 1999).

Aile grup konferanslarında yer alan unsurlar, suçu işleyen kişi/kişiler, suçtan etkilenen kişi/kişiler ve bunların aileleri/yakınları, toplum üyeleri, moderatör ya da uzlaştırıcı, emniyet görevlileri, avukat ve sosyal hizmet uzmanıdır. Konferansın başarılı bir biçimde gerçekleştirilmesi durumunda failin zararı nasıl karşılayabileceği ve bunu nasıl üstlenebileceği konusunda eylem planı konusunda anlaşmaya varılır ve planın uygulanmasına geçilir ve takip edilir (Morris ve Maxwell, 1998).

Aile grup konferanslarında hazırlanan eylem planı uygulanmaya geçilir. Bu kapsamda, mağdur, yaşadığı pişmanlıktan dolayı faili

affedebilir, maddi tazminat ödenmesini isteyebilir, topluma faydalı bir çalışmada bulunmasını talep edebilir, kursa gitmesini isteyebilir ya da başka bir konu üzerinde anlaşmaya varılabilir. Bu doğrultuda, fail istenilen bu uygulamaları yapmakla sorumlu olur. Fail bu sorumlulukları yerine getirmediği takdirde ya da gönüllü olmadığı durumlarda, geleneksel ceza adalet sistemi uygulamalarına devam edilir (Maxwell ve Morris, 1993). Sonuç olarak, aile grup konferanslarının ceza adalet sistemi ile onarıcı adalet anlayışını bir araya getiren ve her iki sistemin de birbirinden bilgi alış verişinde bulunmalarını sağlayarak en iyi çözümü üretme yolunda adım atılmasını sağlayan yapılar olduğu söylenebilir (Dalrymple, 2002).

2.3. İyileştirme Çemberleri

İyileştirme çemberleri ceza belirtme çemberi olarak da adlandırılmaktadır. İlk uygulamalar 1990'lı yıllarda Kanada ve ABD'de başlamıştır. Failin başvuru yapması üzerine süreç başlatılmaktadır. Profesyonel ve eğitimli bir moderatörün yürüttüğü suçu işleyen ya da işleyenlere yaptırım konusunda uzlaşıldığı ve kararlaştırıldığı bir uygulamadır. Uygulamaya geçilmeden önce çok ciddi biçimde hazırlık gerektirmektedir ve görüşmelerin yapılması ve yürütülmesi oldukça çaba gerektirmektedir (Bazemore ve Griffiths, 1997).

İyileştirme çemberi uygulama aşaması birkaç adımdan oluşmaktadır. İlk adımda fail talepte bulunarak bu uygulamaya katılmak istediğini belirtmektedir. İkinci adımda, mağdurun sürece hazırlanabilmesi için rahatlama sağlanmakta ve rahatlama çemberi

oluşturulmaktadır. Üçüncü adımda ise yaptırımlar hakkında konuşulduğu ve planlandığı için cezalandırıcı çember oluşturulmaktadır. Son adımda ise tüm olan üzerinde katılımcıların uzlaşması sağlanmakta ve takip çemberleri oluşturulmaktadır. Bu süreç içerisinde tüm katılımcıların suçun meydana getirdiği zorlukların üstesinden gelmesi, uzlaşma sağlanması, oluşturulan plan ile ilgili anlaşmaya varması esastır (Woolford, 2009).

3. Çocuklara Yönelik Uluslararası Mevzuat ve Onarıcı Adalet İlişkisi

Her ülkedeki, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların yaşama koşullarının iyileştirilmesi için uluslararası işbirliğinin taşıdığı önemin bilincinde olarak anlaşmalar imzalanmıştır. Bunlardan biri Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir. Bu sözleşmede çocukların adil yargılanma hakkına da vurgu yapılmıştır. Sözleşmedeki 40. maddede bu durum açıklanmıştır (<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>).

“Taraflar Devletler, hakkında ceza yarasını ihlal ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlal ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler.”

Sözü edilen maddede çocukların topluma kazandırılması ve

daha yapıcı bir tutum izlenmesine vurgu yapılmaktadır. Onarıcı adalette de çocukların rehabilite edilmesi ve sürecin daha olumlu bir biçimde ele alınması amaç olduğundan çocuklara ilişkin uluslararası sözleşmelerin onarıcı adaletli ilişkili olduğu düşünülebilir.

Sözleşmenin devamında çocuklar hakkındaki suçlama yasallaşınca kadar onların masum sayılması, anne babalarına haber verilmesi, savunmalarının hazırlanmasında onlara yardımcı olunması ifade edilmiştir. Mahkeme önünde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, yaşı ve gelişim durumunun değerlendirilmesi, adil bir duruşma ile konunun karara bağlanması vurgulanmıştır. Çocuklar için onarıcı adalet yaklaşımında da çocuğun velisi ya da vasisi ile temasa geçilmesi, onların ihtiyacı olan hizmetlerin sağlanması ve çocuğun yararının gözetilmesi amaç edinilmektedir. Bu bakımdan sözleşmede vurgulanan hususların uygulanmasında ve daha insancıl düzeye getirilmesinde onarıcı adaletin önemi büyüktür.

Çocuklara yönelik uluslararası mevzuat kapsamında diğer önemli bir belge Riyad İlkeleri'dir. Bu ilkelerde çocuk suçluluğunun önüne geçilmesi amaçlanmıştır (<https://www.crin.org/en/docs/resources/publications/hrbap/IHCRC/UnitedNationsGuidelinesforthePreventionofJuvenileDelinquency.pdf>).

“Çocuk suçluluğunun önlenmesi suçun önlenmesinin özlü bir ögesidir. Gençler toplumda yasaya uygun ve yararlı etkinliklere kendilerini adayarak, bu tavra ve insancıl görünümlü bir yaşama

uygun uğraş edinerek, suç üretmeye yönelik olmayan bir anlayış kazanabilirler.”

Bu husus, çocuk suçluluğunun önlenmesinde çocukların topluma uygun bir tarzda yaşamalarını, suç üretmeyen eylemleri yapmalarını ve buna yönelik anlayış kazanmalarını vurgulamaktadır. Onarıcı adalet yaklaşımında da çocukların toplumsallaşması ve yeniden suç işlemelerinin önünde geçilmesi amaçlanmaktadır. Bu açıdan ilkelerin onarıcı adaletin felsefesi ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Riyad İlkeleri’nde çocukların suç işlemelerinin önüne geçilebilmesi için yapılacakların en önemlileri şu şekilde sıralanmıştır (<https://www.crin.org/en/docs/resources/publications/hrbap/IHCRC/UnitedNationsGuidelinesforthePreventionofJuvenileDelinquency.pdf>).

- Sorunun derinliğine çözümlenmeleri ve mevcut programlar, hizmetler, donanımlar ve kaynakların sağlanması,

- Resmi ve hükümet dışı kuruluşlar arasında, önleme faaliyetlerinin eşgüdümü mekanizmalarının varlığı,

- Tanısal çözümlenmelere dayanan, uygulamaları sırasında ısrarla izlenmeleri ve özenle değerlendirilmeleri gereken politikalar, programlar ve stratejilerin belirlenmesi,

- Geniş bir hizmetler ve programlar dizisi yoluyla toplumun katılımı.

Görüldüğü gibi, çocukların suç işlemesinin önlenmesinde kamunun, sivil toplum örgütlerinin ve toplumun yapacakları ele alınmıştır. Onarıcı adalet mekanizmasında da mağdur, suçlu, onların aileleri, idari kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve toplumdan bazı

bireyler de yer almaktadır. Bu bağlamda, suça sürüklenen çocuklar olgusunun önüne geçilmesinde onarıcı adalet yaklaşımının öneminin fazla olduğu ifade edilebilir.

Çocuk adalet sistemine ilişkin diğer bir önemli belge de Pekin Kuralları'dır

(<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf>).

Bu kurallar çerçevesinde, çocuğun işlediği suçtan dolayı normal insanlardan farklı davranılması gerektiği, suça sürüklenen çocukların haklarının korunması ve ihtiyaçlarının karşılanması, çocukların durumunun hem mahkeme öncesi hem de mahkeme sonrası iyileştirilmesi vurgulanmıştır. Bu kurallar onarıcı adaletin çocuklar için hukuk sürecinin tüm aşamalarında yer alarak çocukların koşullarının düzeltilmesi hedefiyle yakından ilişkilidir.

4. Çocuklara Yönelik Ulusal Mevzuat ve Onarıcı Adalet İlişkisi

Türkiye'de onarıcı adaleti sistemi henüz yoktur ancak onarıcı adalet kapsamında sayılabilecek önemli düzenlemelerden biri 2012 yılında çıkan Arabuluculuk uygulamalarıdır. Arabuluculuk sistemi mağdur ve suçlunun ya da davacı ve davalının kendi aralarında anlaşarak çözüm yolları geliştirmesine dayanmaktadır. Çocuklar için ceza adalet sistemindeki önemli belge 2005 yılında çıkarılan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'dur. Kanunda fail çocuğun mağdura verdiği zararın ödeneceğine dair maddeler yer almaktadır.

Türkiye'de onarıcı adalet programları olmamasına rağmen özellikle çocuk mahkemesi hakimleri tarafından alternatif çözümler

üretilmeye çalışılmaktadır. Hakimler fail, failin yakınları, mağdur ve mağdurun yakınları ile uzlaşma ortamı yaratılması için mücadele vermektedir.

5. Onarıcı Adalet Yaklaşımında Çocuklara Yönelik Programlar

Onarıcı adalet uygulamalarını sosyal hizmet kuruluşları üstlenmektedir. Bu uygulamalar ülkelere ve kültürlere göre değişiklik gösterebilmektedir. Varolan programlar suçla ilişkili tarafların ortak bir biçimde çözüme ulaşmaları ve çatışmanın ortaya çıkardığı olumsuz çıktılarının etkisinin hafifletilmesine katkıda bulunmaktadır. Onarıcı adalet uygulamaları ülkelere göre çeşitli biçimlerde olabilmektedir. Avustralya'da, 1990'ların sonundan itibaren, yerel ceza tayini ve çember uygulamaları şehirlere de aktarılmıştır. Yerliler, organizasyonlar, aileler, çocuklar ve arkadaş grubu üyeleri ceza tayini uygulamasına katılmaları için ve yetkililere suç ve mağdur-fail ilişkilerinin yapısı ve failin değişime hazırlığı hakkında bilgi sağlamaları için cesaretlendirilmektedir. Bu gelişmelerle birlikte, mahkeme süreçleri kültürel olarak daha uygun bir hale gelebilir ve yerli topluluklarla yargı mensupları arasında daha büyük bir güven oluşabilir (Marchetti ve Dally, 2004; Restorative Justice Council, 2015).

Çocuklara yönelik alternatif onarıcı adalet programlarından biri Portekiz' deki Porto Alegre gençlik adalet programıdır. Bu program, çocuk faillerle görüşme temelinde gerçekleştirilmektedir. 1990 tarihli Çocuk ve Ergen Yasası gençlik mahkemesine başkanlık eden hâkime ilk kez suç işleyen ve suçu küçük suçlar kapsamında olanlarla ilgili

olarak kamu hizmetinde çalışma ve tazminat gibi diğer yaptırımların uygulanması için yargılamalarının askıya alınmasına izin vermiştir. Portekiz'deki Porto Alegre gençlik adalet sistemi faillerin kullanımına öncülük etmiştir (Parker, 2002).

İngiltere' de ise gençlere yönelik fail panelleri uygulamaları yaygındır. Yaşları 10 ile 17 arasında olan ve ilk kez bir mahkeme önüne gelmiş olan genç failler, suçları hapis gerektirmeyecek derecede ise genç failler panellerine yönlendirilirler. Panel, toplum içerisinde yaşayan ve birisi toplantı başkanı diğeri de uzman olan iki eğitilmiş üyeden oluşmaktadır. Panellere genç birey ile ebeveyni veya vasisi katılmaktadır. Eğer varsa mağdur ve genç birey üzerinde olumlu etkisi olabilecek kişiler de davet edilebilmektedir. Panel genç bireyin düzeltme yapabileceği ve problemlerini saptayabileceği bir eylem planına karar vermektedir. Gelişmeyi değerlendirmek için sürecin sonunda tekrar buluşulmaktadır. Mağdurların katılım seviyesi sürecin onlara nasıl anlatıldığına bağlı olarak değişmektedir ve bu sebeple bugüne kadar katılım az olmuştur. Tekrar suç işleyen gençler için onarım ve iyileşme kararı verilebilir. Suç hakkındaki duygularını ifade etmek ve ne çeşit bir onarım ya da rehabilite alınması gerektiğini düşünmek üzere mağdur davet edilebilir fakat en son karar mahkemeye aittir (Dandurand ve Griffiths, 2006).

Onarıcı adalet yaklaşımında çocuklara yönelik programlar şunlardır (Restorative Justice Council, 2015).

Mağdur-Fail Konferansı: Eğitimli kolaylaştırıcı yönetiminde suçlu ve mağdur arasında resmi yüz yüze görüşmeyi içermektedir. Her iki tarafın genellikle aileleri de dahil destekleyicileri katılmaktadır.

Topluluk Konferansı: Bu program suçlu-mağdur konferansına benzemektedir ancak suçtan etkilenen topluluğun üyelerini de içermektedir.

Dolaylı İletişim: Bu program bazen arabulucu onarıcı adalet olarak da adlandırılmaktadır, bu da eğitilmiş bir kolaylaştırıcı tarafından suçlu ve mağdur arasındaki iletişimi sağlama anlamına gelmektedir. Bu programda katılımcılar görüşmez, mesajlar mektup, video ya da ses kaydı ile iletilmektedir.

Onarıcı adalet kapsamında çocuklara sunulan hizmetler aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Şekil 1. Onarıcı Adalet Kapsamında Çocuklara Sunulan Hizmetler

Kaynak: [https://restorativejustice.org.uk/sites/default/files/resources/files/kn1b_info_packs%20\(2\)%20yot_0.pdf](https://restorativejustice.org.uk/sites/default/files/resources/files/kn1b_info_packs%20(2)%20yot_0.pdf).

Şekil 1'in ilk şeklinde, mağdur fail konferansına ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Bu programda, kolaylaştırıcılar, mağdur, mağdurun yakınları, fail ve failin yakınları bir etkileşim içinde yer almaktadır. İkinci şekilde, topluluk konferansına ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Bu programda, kolaylaştırıcılar, fail, failin yakınları ve toplumdan üyeler bir etkileşim içinde yer almaktadır. Üçüncü şekilde, dolaylı iletişime ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Bu programda, kolaylaştırıcı, fail ve mağdur bir etkileşim içinde yer almaktadır.

6. Onarıcı Adalet Yaklaşımında Çocuklar ve Sosyal Hizmet Uygulamaları

Çocuk suçlular ya da mağdurlar onarıcı adalet ile ilgili kuramsal ve uygulamalı çalışmalarda göz ardı edilmektedir. Ancak onlar mağduriyetin risk ve etkilerini resmi suç sürecine göre daha farklı yaşamaktadırlar (Finkelhor, 2008; Gal, 2006; Morgan ve Zedner, 1992). Onarıcı adaletin çocuklar üzerindeki başarısını açıklayan kuramsal açıklamalar ya da çocuklar ile yetişkinler arasındaki farklarını ele alan çalışmalar sınırlıdır (Gal ve Moyal, 2011).

Bazı ülkelerde uygulanan onarıcı adalet programlarında çocukların memnuniyetinin yüksek olduğu ve süreç boyunca iyilik hallerinin arttığı saptanmıştır (Daly ve diğ., 2003). Varolan onarıcı adalet programlarında çocuk suçlular ya da mağdurların yararı ve katılımını özel vaka olarak ele alan çalışmaların artırılması gerekmektedir (Gal ve Moyal, 2011).

Sosyal hizmet uzmanları suça sürüklenen çocuk ve gençlerle uygulama gerçekleştirmektedirler. Onarıcı adalet çalışmaları suç

davranışı olan çocuk ve ergenlerle ve bu davranışın kurbanları ile çalışmada mağdur-fail arabuluculuğu modelini temel alır. Mağdur-fail arabuluculuğuna katılan çocukların daha az suç davranışı gösterdikleri saptanmıştır. Bu sonuçlar onarıcı adalet yaklaşımı ile ilgilenen uygulayıcılar için bir deneysel model sunmaktadır (Nugent ve diğ., 2001).

Onarıcı adalet yaklaşımı sosyal hizmet uzmanları için çıkarımlar sunmaktadır. Mağdur-fail yaklaşımı çocukların daha az suç işlemesi ile yakından ilişkilidir. Suça sürüklenen çocuklarla çalışan uygulayıcılar mağdur-fail arabuluculuğu temelinde çalışmaktadır. Umbreit (1993) sosyal hizmet uygulamalarında bu modeli ortaya koymuştur.

Mağdur ve fail programları hem mağdur hem de fail açısından sosyal hizmet uzmanları için çocuklara yönelik alternatif bir onarıcı adalet yaklaşımı sunarken bu anlayışın daha titiz ve dikkatli bir şekilde yapılması gerekir. Bu programlar aynı zamanda mağdur hassasiyetini dikkate alan istihdam politikaları ve uygulamalarına ihtiyaç duymaktadır ve bunlardan ayrı düşünülemez. Ne mağdur ne de failin bu programlara katılımı zorunlu tutulamaz, bu programlar faillere karşı bir cezalandırma mekanizması olarak düşünülemez. Bu programların hedefi ceza ve zorlama olursa bu durum programın temel felsefesini sarsacak ve hatta hem mağdur hem de fail için olumsuz sonuçlara yol açacaktır (Price, 1998; Smith ve Hillenbrand, 1997; Woolpert, 1991).

Onarıcı adalet yaklaşımında çocuklara yönelik hizmetler şunlardır (Restorative Justice Council, 2015):

Çocuk ve gençlere yönelik adli kontrol: Onarıcı adaletin en önemli kısımlarından biri çocuk ve gençlere adli kontrol kararının uygulanması ve bu kapsamda tutuksuz yargılanmasıdır.

Hüküm öncesi çalışmalar: Birçok ülkede onarıcı adaleti gerçekleştirmek için hükümetler cezanın ertelenmesine dair yasayı yürürlüğe koymuştur. Bu yasa çocuk ve gençlere uygulanmaktadır ve onlar sürece katılabilmektedir.

Havale hizmetleri: Onarıcı adalet havale hizmetlerinin bir parçasıdır, havale hizmetleri mağdurların sürece katılmasına olanak sağlamaktadır. Onlara bunu sağlamanın en iyi yolu onlarla yüz yüze yapılan onarıcı adalet konferanslarıdır.

Çocuk ve genç rehabilitasyon hizmetleri: Onarıcı adalet çocuk ve gençler için rehabilitasyon hizmetlerinin önemli bir bileşenidir.

Gözaltı süreci: Onarıcı adalet çocuklara emniyet kuruluşlarında ve gözaltı sonrası salıverilme sürecinde yarar sağlamaktadır.

SONUÇ

Onarıcı adalet ilkeleri etkili bir şekilde geleneksel ceza adalet süreçlerinin içinde yer almakta, resmi bir nitelik taşımakta ve sosyal hizmetin etik değerleri ile de örtüşmektedir. Kişiyi ve toplum güçlendirme, çatışma çözümü, diyalog yöntemi ve yeni karar verme teknikleri ile uygulama ve politikayı bütünleştirme amacı taşımaktadır.

Onarıcı adalet yaklaşımı içerisinde mağdur-fail arabuluculuğu, aile grup konferansı ve iyileştirme çemberleri yer almaktadır. Mağdur fail arabuluculuğu hem suç işleyen hem de suçtan etkilenen bireylerin haklarını en iyi şekilde ele aldığı ve bir kolaylaştırıcının yer aldığı programdır. Aile grup konferansı mağdur, fail ve onlarla birlikte aile üyelerinin de yer aldığı programdır. İyileştirme çemberleri hem failin hem de mağdurun suçun oluşturduğu yaraların iyileştirilmesini amaçlamakta ve çeşitli adımlardan oluşmaktadır

Onarıcı adalet yaklaşımı sosyal hizmet sistemi ile yakın ilişkilidir. Mağdurlar ve failere tam anlamıyla haklarının verilmesi, onların yakınlarının da sürece dahil edilmesi ve onların toplumsal bütünleşmesini sağlamayı amaçladığı için sosyal hizmet mesleği ile ilişkisi bulunmaktadır. Sosyal hizmet bireylerin sosyal işlevselliğini sağlamayı amaçladığı için ceza adalet sistemi içerisindeki bireyin işlevsel hale gelmesi, rehabilitasyonunun sağlanması ve toplumla bütünleşmesinin sağlanması hem sosyal hizmet mesleğinin hem de onarıcı adalet yaklaşımının özünü oluşturmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanları aktif olarak mağdur-fail görüşmelerinin her alanı içinde bulunmaktadır. Umbreit'a (1993) göre

onarıcı adaletin bir ifadesi olan arabuluculuk; çocuk suçluluğu sistemi içindeki sosyal hizmet uygulamaları için gelişen bir alandır. 1990’larda Roberts ve Brownell Amerika Birleşik Devletleri’nde toplumsal onarıcı adalet modelinin çoğu yerde uygulanmasına dair önemli gelişmelerin olduğunu ortaya koymuştur. Adli sosyal hizmet uzmanları, onarıcı adaletin gelişmesine öncülük etmektedir.

Onarıcı adalet programları dünya çapında gelişmekte ve ülkelerde kültürel aktarım ile kurulmaktadır. Sosyal hizmet eğitimleri teori geliştirme ve öğrencilerinin çok geniş uygulama alanları içinde onarıcı adalet ilkelerini kullanmaları konusunda ilham vermelidir (Wormer, 2009).

Onarıcı adalet yaklaşımından yararlananların başında çocuklar gelmektedir. Çocuklar için hazırlanan uluslararası belgelerde çocukların topluma kazandırılması ve daha yapıcı bir tutum izlenmesine vurgu yapılmaktadır. Onarıcı adalette de çocukların rehabilite edilmesi ve sürecin daha olumlu bir biçimde ele alınması amaç olduğundan çocuklara ilişkin uluslararası sözleşmeler onarıcı adaletli ilişkilidir. Onarıcı adalet sisteminde çocuklara yönelik mağdur-fail konferansı, topluluk konferansı ve dolaylı iletişim gibi programlar bulunmaktadır. Onarıcı adalet kapsamında çocuklara sunulan sosyal hizmetler, adli kontrol, hüküm öncesi çalışmalar, havale hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri ve gözaltı süreci ve sonrasında çocuklarla yapılan çalışmaları içermektedir.

Onarıcı adalet yaklaşımı kapsamında suça sürüklenen çocukların durumunu iyileştirmek için profesyonellerin ve yasa yapıcıların sosyal adalet ile daha uyumlu olan onarıcı stratejileri öğrenmesi ve daha

insancıl olan adalet sistemleri için yapılacak planlama, politika ve kolaylaştırıcı hizmetlere katılması önem taşımaktadır. Aynı zamanda onarıcı adalet yaklaşımı içerisinde özel bir yere sahip olan çocuklara ilişkin kuramsal araştırmaların ve uygulamaların artırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Bernard, A. (2014). Restorative Justice: An Alternative Response to Juvenile Delinquency. *JIJIS*, 23, 23-40.
- Daly, K., Curtis-Fawley, S. and Bouhours, B. (2003), Sexual Offence Cases Finalized in Court, by Conference, and by Formal Caution in South Australia for Young Offenders, 1995–2001, School of Criminology and Criminal Justice, Griffith University.
- Dandurand Y. ve Griffiths C. T. (2006). *Handbooks of Programs of Restorative Justice*, United Nations Press, Canada.
- Dalrymple, J. (2002). Family Group Conferences and Youth Advocacy: The participation of Children and Young People in Family Decision Making, *European Journal of Social Work*, Vol.5, No.3, pp.287-299.
- Finkelhor, D. (2008). *Childhood Victimization: Violence, Crime and Abuse in the Lives of Young People*. New York: Oxford University Press.
- Gal, T. (2006), *Victims to Partners: Child Victims and Restorative Justice*. Canberra, Australia Australian National University
- Gal, T. ve Moyal, S. (2011). Juvenile Victims in Restorative Justice. *British Journal of Criminology*, 51, 1014-1034.
- Gehm, J. (1992). The Function of Forgiveness in the Criminal Justice System. Heinz Messmerand Hans Uwe-Otto (Ed.), *Restorative Justice on Trial*, pp.541-550, Netherlands: Kluwer Academic Publishers.

- Jahic G. ve Yeşiladalı B. (2008). *Onarıcı Adalet, Mağdur-Fail Arabuluculuğu ve Uzlaşma Uygulamaları: Türkiye ve Avrupa Bakışı*, Maraton Dizgievi, İstanbul.
- Hayner, P. B. (2002). *Unspeakable Truths: Facing the Challenge of Truth Commissions*, Routledge, New York and London.
- Marchetti, E.ve Dalyi K. (2004). *Indigenous courts and Justice Practices in Australia: Trends and Issues in Criminal Justice*, No.274. Avustralya, Canberra: Australian Institute of Criminology.
- Marshall, Tony F.(1999).*Restorative Justice: An Overview*, London: Home Office Research Development and Statistics Directorate.
- Morgan, J. and Zedner, L. (1992). *Child Victims: Crime, Impact and Criminal Justice*. Oxford: Clarendon Press.
- Morris, A. and Maxwell, G.(1998) Restorative Justice in New Zealand: Family Group Conferences as a Case Study, *Western Criminology Review*, Vol.1, No.1, 1998.
- Nugent, W., Umbreit, M., Wiinamaki, L., ve Paddock, J. (2001). Participation in Victim Offender Mediation And Reoffense: Successful Replication? *Research on Social Work Practice*, 1(1), 5-23.
- Parker, L.(2002). *Experimenting with Restorative Practices in Brazil Restorative Justice*, Prison Fellowship International.
- Price, M. (1998). The Mediation of a Drunk Driving Death: A Case Development Study. Retrieved from www.vorp.com/articles/art.html.

- Restorative Justice Council, (2015). *Restorative Justice in Youth Offending Teams*. RJC Press.
- Smith, B., ve Hillenbrand, S. (1997). Making Victims Whole Again: Restitution, Victim-Offender Reconciliation Programs, and Compensation. In R. Davis, A. Lurigio, ve W. Skogan (Eds.), *Victims of Crime* (2nd ed., pp. 245-256). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Tsui, J. C. (2014). Breaking Free of The Prison Paradigm: Integrating Restorative Justice Techniques Into Chicago's Juvenile Justice System. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 104 (3), 634-666.
- Uludağ, Ş. (2011) Onarıcı ve Cezalandırıcı Adalet: Paradigma Değişikliğini Tetikleyen Şartlar, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:13 (4).
- Woolford, A. (2009). *The Politics of Restorative Justice: A Critical Introduction*, Fernwood Publishing.
- Wormer, von K. (2009). *Restorative Justice: What Social Workers Need to Know*, Springer Publishing Company.
www.rjc.org.uk/rj-in-action
- <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>
- <https://www.crin.org/en/docs/resources/publications/hrbap/IHCRC/UnitedNationsGuidelinesforthePreventionofJuvenileDelinquency.pdf>
- <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf>

BÖLÜM 2:
YAŞLI AYRIMCILIĞINA FARKLI BİR BAKIŞ*
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman YURTTAŞ¹

* Bu çalışma yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Bayburt Üniversitesi, İTBF, Sosyoloji Bölümü, Bayburt, Türkiye.
syurttas@bayburt.edu.tr

GİRİŞ

Yaşlılık, toplumsal olarak tanımlanan ve kültürden kültüre değişiklik gösteren göreceli bir kavram olmasına rağmen zaman içinde değişen biyolojik ve kronolojik tanımlamalara da konu olmaktadır. 1982 yılında Dünya Sağlık Örgütü'nün, 65 yaşı kronolojik yaş olarak yaşlılığın başlangıcı kabul etmesine (WHO, 1984) rağmen günümüzde bu tanım artık geçerliliğini yitirmiştir. Yaşlılarda ve toplumlarda görülen değişimlere bağlı olarak Dünya Sağlık Örgütü 2017 yılında yaş sınıflamalarında güncelleme yaparak 66-79 yaş aralığını “genç”, 80-99 yaş aralığını ise “yaşlı” olarak tanımlamaya başlamıştır (Word Bank, 2017). Bu sınıflandırmalara rağmen toplumların demografik yapılarındaki değişime bağlı olarak günümüzde yapılan yaş sınıflandırmalarının giderek bulanıklaştığı da söylenmelidir. Artık bu sınıflandırmalar biyolojik yaş ölçütünde ele alınamaz bir duruma gelmiştir (Bulut, 2015: 397).

Aslında bu durum yani yaşlılığın sadece biyolojik ve kronolojik bir durum olarak ele alınamayacağı, daha erken dönemlerde 20. yüzyılın sonlarına doğru fark edilmiştir. Özellikle gelişmiş Batı toplumlarında hızlı bir artış gösteren yaşlı nüfus oranı, başta sağlık ve ekonomi alanında olmak üzere, farklı disiplinlerin de konusu olmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak da *“yaşlının yaşarken karşılaşılabileceği tüm sosyal, politik ve ekonomik sorunları, çeşitli hakları ve ihtiyaçları dikkate alan, bu konular üzerine uygulamalı ve teorik çalışmalar yapan bir bilim dalı”* (Canatan, 2015: 358) olarak sosyal gerontoloji çalışmaları önem kazanmıştır.

Sosyal gerontoloji alanında yapılan çalışmaların önem kazanmasının nedeni sadece demografik dönüşüm ile ilişkilendirilmemelidir. Modern toplumlarda görülen kapitalist ilişkilerin toplumları dönüşüme uğratması ve buna bağlı olarak aile ilişkilerinden boş zaman aktivitelerine kadar birçok alanda görülen değişimler ayrıca tıp ve ilaç sektöründeki gelişmeler, insanların yaşamlarında ve iş alanlarındaki görece iyileşmeler de insan ömrünün uzamasını sağlamış ve yaşlılar, özellikle modern toplumlarda, “görünür” olmaya başlamıştır. Bu durum da sağlıktan ekonomiye birçok alanda bilim insanlarının dikkatini çekmiştir. Bu alanlardan biri de sosyolojidir. Son dönemlerde sosyoloji biliminde öne çıkan yaşlılık ya da yaşlı sosyolojisi, yaşlıları ve yaşlılık olgusunu toplumsal açıdan inceleyen özel bir alan haline gelmiştir.

Yaşlı, yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, bu konuların öncelikle ABD’de ve gelişmiş kapitalist ülkelerde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu ülkelerde yapılan çalışmalar ve geliştirilen kuramlar, Türkiye’nin de, *aynı gelişim aşamalarından geçeceği varsayımına* dayanarak, Türkiye’de özellikle sağlık ve ekonomi alanlarında ele alınmaya başlanmıştır. Gelişmiş toplumlarda yaşlılara, yaşlılığa ve yaşlı ayrımcılığına ilişkin tanımlamalar ve açıklamalar, Türk toplumunun sosyo-kültürel özellikleri dikkate alınmadan, Türk toplumundaki yaşlılara uyarlanmaya çalışılmıştır. Bu konuda özellikle, sosyolojik bakış açısına sahip olmayan araştırmacıların, “*insani*” ve “*mesleki*” bir refleksle hareket etmesi, ülkemizdeki yaşlılık olgusunun, yanlış çözümlenmesine ve yaşlı

ayrımcılığının diğer ayrımcılık türleri ile aynı şekilde değerlendirilmesine neden olmaktadır.

Batı ülkelerinde yapılan çalışmaların ön kabullerden ve bakış açılarından yola çıkılarak yürütülen Türkiye'deki çalışmalarda, yaşlılarla ve yaşlılıkla ilgili sosyolojik bakış açısının eksikliği görülmektedir. Bununla beraber Türkiye'de, kadınlar, engelliler ve çeşitli etnik gruplara yönelik ayrımcılık konuları son yıllarda dikkate alınmaya başlamasına rağmen yaşa dayalı ayrımcılık konusunda yeterli gündem de oluşmamıştır. Bununla beraber bilimsel çalışmalar da oldukça sınırlıdır (Çayır, 2012: 164).

Yaşlı ayrımcılığı ile ilgili yanlış ön kabuller, çözümlenmeler ve tanımlamalar, sorunun asıl kaynağına ulaşılmasını engellemektedir. Gelişmiş ülkeleri referans alan, Batı kaynaklı literatürde ileri sürülen, yaşlı ayrımcılığının nedenleri temel alınarak, Türk toplumunda yaşlı ve yaşlılık olgusunun incelenmesi, bununla beraber yaşlı ayrımcılığının açıklanmaya çalışılması, yaşlı ayrımcılığının boyutlarını ve nedenlerini anlama konusunda bazı eksikliklere neden olmaktadır.

Bu fikre, “*Türkiye'nin hala gelişmiş kapitalist ülkeler seviyesine ulaşmadığı için, tam anlamıyla Batı toplumlarındakine benzer bir yaşlı algısına sahip olmadığı ama ileride olacağı*” şeklinde evrimci görüş temelli eleştiriler ile cevap verilebilir. Fakat her gelişmiş toplumun, yaşlı ve yaşlılık ile ilgili aynı algıları ve yaşam pratiklerini taşımadığı da bilinmelidir.

Unutulmamalıdır ki çağdaş kapitalist toplumlarda yaşlılığın bir problem olarak algılanmasının nedeni, bizzat kapitalizmin kendisidir. Özellikle ekonomik durgunluk dönemlerinde, toplumsal desteğin ve

hükümet kesintilerinin ilk hedefinin yaşlılar olduğu doğrudur. Fakat bu durum bütün toplumlar için geçerli değildir. Yani bütün toplumlarda yaşlılara yönelik uygulamalar, standart davranışlar olarak gerçekleşmemektedir. Japonya örneği bu konuda açıklayıcı olabilir. Turner'a göre (2011: 153) Japonya'da yaşlıların konumu, Japonya'nın tarihsel, kültürel, dinsel özelliklerinden dolayı kendine has bir seyir izlemektedir. Japonya'nın akrabalık ve aile sistemleri gelişmiş ülkelerdeki kadar aşınmamıştır. Japonya, ileri düzeyde sanayileşmiş olsa bile bu durum, aile sistemi ile uyumlu bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu da yaşlının aile içindeki konumunun sürekliliğini sağlamıştır. Bununla beraber, Japonya'da bireycilik, Avrupa ve Amerika toplumlarına nazaran daha az önemli kabul edilmektedir.

Diğer taraftan genel olarak, ayrımcılık konusunun tek boyutlu olarak ele alınması, *bir insanın sadece "...” olduğu için ayrımcılığa uğraması*, şeklinde tanımlamalar yapılması ve yaşlı ayrımcılığının daha önce üretilmiş ayrımcılık literatürüne bağlı kalınarak açıklanmaya çalışılması, beraberinde bazı noktaların aydınlatılamamasına neden olmaktadır. Şöyle ki, *“yaşlı ayrımcılığı, bir kişiye sadece yaşı nedeniyle gösterilen farklı tavır, ön yargı, davranış ve eylemleri içinde barındıran çok boyutlu bir terim”* (Vefikuluçay, 2008: 3) olarak tanımlandığında yaşlı ayrımcılığı, diğer ayrımcılık türleri ile aynı kefeye konmuş olacaktır. Böyle bir türdeşlik algısı, yaşlı ayrımcılığının ortaya çıkış nedenlerini ve olası çözümlerini görmemizi engelleyecektir. Kaldı ki özellikle dini ve etnik ayrımcılık konuları dikkate alındığında bu alanlarda görülen ayrımcı uygulamaların çıkış nedenleri ile yaşlı

ayrımcılığının ortaya çıkış nedenlerinin birbiriyle hiçbir ilgisinin olmadığı görülebilmektedir.

Savunulan bu görüşlerin bir temele oturması için çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yaşlı ayrımcılığı ve diğer ayrımcılık türleri hakkında bir tartışma yapılmaya çalışılacaktır. Sonuç bölümünde ise yaşlı ayrımcılığının diğer ayrımcılık alanlarından farklılaştığı noktalara dikkat çekilecektir. Bunun için öncelikle ayrımcılık konusunu ilgilendiren bazı kavramlara ve genel olarak ayrımcılık konusuna değinilecek ardından yaşlı ayrımcılığı ele alınacaktır.

Ayrımcılık

Ayrımcılık, içeriği bakımından, tek başına değerlendirilemeyecek çok boyutlu bir kavramdır. Kavramın tam anlamıyla açıklanabilmesi için ilişkili olduğu diğer kavramlara da değinmek gerekmektedir. Ayrımcılıkla ilgili en önemli kavramlardan biri kalıp yargılardır ve kalıp yargılar sosyal sınıflandırmalardan doğmaktadır.

İnsanlar, yeni veya farklı bir durum ile karşılaştığında, önceden yaptıkları kurgulamaya göre, bu durumu açıklamaya çalışmaktadır. İnsanlar, kolayca bir tanımlama yapabilmek için çevrelerindeki olayları, insanları, eşyaları vb. bir sınıflandırmaya tabi tutmaktadır. Bu sınıflandırma sırasında sınıfa dâhil edilecek bütün üyeler dikkate alınmamakta ve belirli bir temsil üzerinden sınıflama yapılmaktadır. İnsanlar, sınıfı en iyi temsil edebilecek elemana, yani prototipe göre bütün türü sınıflandırmaktadır. Sınıflandırmanın nesnesi, insanlar da olabilmektedir. İnsanlarla ilgili yapılan sınıflandırma, “*sosyal sınıflandırma*” olarak tanımlanmaktadır. İnsanlar diğer insanları sınıflandırırken genel olarak, görülen fiziksel özelliklere (ırk, cinsiyet,

yaş vb.) göre sınıflandırma yapmaktadır (Tekarslan vd., 2000: 37-38). Yapılan bu sosyal sınıflandırmalar da kalıp yargıların oluşmasına neden olmaktadır.

İnsanlar, sosyal sınıflandırma ile birlikte grup üyelerini doğal olduklarını düşündükleri, bir yapıya yerleştirmektedir. Yapılan bu sınıflandırmanın, “doğal” sınıflar olarak algılanması ile birlikte insanlar; gruplar, ırklar, cinsiyetler, cinsel yönelimler hakkında daha kolay çıkarımda bulunabilmekte ve hızlıca sonuca ulaşmaktadır (Göregenli, 2012: 25). İşte bu sınıflandırma ile birlikte insanların sosyal sınıflar üzerine geliştirdikleri inançlara *kalıp yargı* denilmektedir. Kalıp yargılar, cinsiyet, ırk, meslek, fiziksel görünüş, yerleşim yeri, bir örgüt ya da gruba üye olma gibi ayırt edici bir özelliğe dayanmaktadır. Böylece kalıp yargılarla birlikte insanlar, diğer insanları kategorileştirmekte ve bu kategori içindeki insanlar arasında hiçbir fark olmadığını düşünmektedir (Tekarslan vd., 2000: 42-43). Özetle kalıplaşmış tutumlar yani kalıp yargılar (sterotipler) “*belirli gruplar hakkında sahip olduğumuz bilgilerin özeti.*” (Kâğıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2015: 147) şeklinde tanımlanmaktadır.

Kalıp yargılarla ilgili yapılan birçok çalışmanın sonucunda bazı bulgulara ulaşılmıştır (Hogg ve Vaughan, 2014: 71). Bunlar:

- İnsanlar büyük grupları birkaç özelliğine göre karakterize eder.
- Kalıp yargılar, yavaş değişir.
- Kalıp yargılar, büyük toplumsal siyasal ve ekonomik değişimlere bir tepki olarak değişebilir.
- Kalıp yargılar, erken yaşlarda gruplar hakkında yeterli bilgi sahibi olmadan önce kazanılır.

- Kalıp yargılar, özellikle gruplar arasındaki çatışmalar sırasında dillendirilir ve düşmanca olur. Bu durumda da değişimleri daha da güçleşir.
- Kalıp yargılar için *doğru* ya da *yanlıştır* demek uygun değildir.

İnsanların kalıp yargı oluşturma nedenlerine farklı açıklamalar getirilmektedir. Kalıp yargı oluşumunu, “*insanların kendilerini olumlu değerlendirme isteği*” açısından ele alan görüşe göre; insanlar kendilerini olumlu değerlendirmek istemekte ve bunu kendilerini, başkalarıyla kıyaslayarak yapmaktadırlar. İnsanlar, kendisini, “*iyi*” olarak tanımlayabilmek için başkalarını “*kötü*” veya “*değersiz*” olarak tanımlamaktadır. Böylece, bu görüşe göre olumsuz kalıp yargıların oluşmasının nedeni, insanların kendi gruplarını değerli bulmak için diğer grupla kendi gruplarını kıyaslamalarıdır (Hortaçsu, 2014: 248).

Kalıp yargı oluşumunu açıklayan diğer görüş ise *toplumsal sınıflandırma* kuramıdır. Tajfel ve Turner’ın çıkış noktası da kişilerin “*kendilerini beğenme*” gereksinimleridir. Kurama göre birey, üyesi olduğu grupla birlikte kendi kişisel kimliğini belirlemektedir. Bu yapılırken de grup kimliği, üyesi olunan grubu, karşıt gruptan ayırt edici şekilde oluşturulmaktadır. Buradan hareketle birey, gruplar arasında farklılıklar oluşturmaya çalışırken, hem kendi grubu hem de karşıt grup için kalıp yargılar oluşturmaktadır (Hortaçsu, 2014: 250).

Kalıp yargı oluşumunu açıklayan bir diğer model de daha önceki görüşleri eleştiren *davranışsal etkileşim modelidir*. Rabbie, Schot ve Visser’e göre benlik değerinin yükseltilmesine yönelik açıklamalar kalıp yargı oluşumunu açıklayamamaktadır. İnsanlar, çıkarları doğrultusunda kalıp yargı üretmektedir. Yani insanlar ilişkileri

sırasında, kendi çıkarlarının diğerlerinden ne biçimde etkilendiğine dikkat etmektedir. Bireyin çıkarlarına ulaşması için gerekli olan şeyler karşıt grubun elindeyse, birey onlara karşı olumlu duygu beslemekte, bireyin çıkarları, kendi grubunun elindeyse birey, kendi grubunu kayırmaktadır (Hortaçsu, 2014: 250).

Kalıp yargıların açıklanabilmesi için farklı yaklaşımlar söz konusu olsa da sonuç olarak kalıp yargılar, bir grubu diğer gruplardan ayırma, farklılaştırma gibi işlevlere sahiptir ve bu durum da ön yargıların oluşumuna zemin hazırlamaktadır (Göregenli, 2012: 24).

Kalıp yargılar ve kalıp yargıya eşlik eden güçlü bir duygu, ön yargının iki bileşenidir. Allport'a göre ön yargı, "*hatalı ya da esnek olmayan bir genellemeye dayalı antipati'dir.*" (Paker, 2012: 42). Bununla birlikte ön yargıların üç temel özelliği bulunmaktadır. Birincisi, ön yargı bir tutumdur. İkincisi, ön yargılar genelde negatif yönlüdür ve üçüncüsü, ön yargılar gruplar arası ve bireyler arası olabilmektedir (Hortaçsu, 2014: 188).

Kâğıtçıbaşı ve Cemalcılar'a (2015: 147) göre "*ön yargı, bir grup kişiye dair sadece ait oldukları gruptan ötürü negatif tutumlara sahip olmaktır.*" Başka bir tanıma göre ise de "*ön yargı eksik/hatalı bir yargılama süreci sonucunda oluşmuş, bir insan grubuna veya o grubun tekil üyelerine yönelik, genellikle olumsuz bir tutum olarak tanımlanır.*" Bu haliyle ön yargılar, ayrımcılıklara neden olabilen tutumlardır (Paker, 2012: 42).

Kalıp yargılar, olumlu veya olumsuz değerlendirmeleri içerirken ön yargılar sadece olumsuz değerlendirmelere dayanmaktadır. Bununla beraber kalıp yargılar ve ön yargılar diğer grup üyelerini damgalayarak

bireyin, bir kimlik oluşturmasını sağlamaktadır. Bu damgalama sürecinde gündelik hayatta karşılaşılan fıkra, masal, türkü, küfür vb. kültürel öğelerin devreye sokulduğu görölmektedir (Parlak ve Tunçer, 2015: 372).

Kimlik oluşturma işlevinin yanında, ön yargı geliştirmenin insanlara başka getirileri de bulunmaktadır. İnsanlar, ön yargıları sayesinde, üstünlük duygusu geliştirmekte ve böylece bazı ihtiyaçlarını gidermektedir. Diğer taraftan, insanlar, engellemelerle karřılařtıķça ön yargı oluşturmakta ve/veya mevcut ön yargılarını devam ettirmektedir. Böylece ekonomik, politik ve sosyal açıdan engellenen birey, engellenenin oluşturduğu saldırganlığı, uygun bir nesneye/bireye/gruba yönlendirmektedir. Yahudilerin, Almanlar tarafından I. Dünya Savaşı'nın kaybedilme nedeni olarak görölmeleri ve şiddete uğraması bu duruma örnek olarak verilebilir (Güney, 2009: 156).

Bu açıklamalardan hareketle, ön yargıların, özellikle de azınlık gruplar üzerinde aşağılık duyguların oluşmasına neden olabileceği söylenebilmektedir. Hatta azınlıklar, çoğunluk grupların ön yargılarını taklit etmeye çalışırken kendileri ile ilgili olan olumsuz tutumları bile kabul edebilmektedir (Güney, 2009: 154).

Ayrımcılık kavramının tam anlamıyla açıklanabilmesi için kalıp yargı ve ön yargı kavramlarının yanında ötekileştirme kavramının da ele alınması gerekmektedir.

“Öteki” kavramı, etnik, dinsel ve ideolojik farklılıkları, cinsel tercihleri, marjinalliği, alt kültürleri kapsayan bir kavramdır. Böylece öteki kavramı, dinsel, etnik, siyasal, cinsel, ekonomik, ahlaki ve yaşa bağlı boyutları kapsamaktadır. Öteki, bazen bir düşman bazen birlikte

yaşamının imkânsız görüldüğü bir grup için kullanılabilir. Öteki, bazı durumlarda bir topluluğu, bir cemaati, bir grubu, bir milleti nitelerken bazı durumlarda da din, siyasal anlayış veya ideoloji olarak da görülebilmektedir.

Ötekinin tanımlanması noktasında, göze batan özellik, ötekinin “düzen bozma” potansiyelidir. “Biz” olarak kabul edilenler, istikrarın, düzenin ve toplumun var oluş amacına “uyan”ın göstergesi iken, öteki, düzeni bozmanın, istikrarsızlığın, kaosun ve normsuzluğun göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bütün bu tanımlamalar öteki olanı, tehlikeli olarak tanımlamayı da beraberinde getirmektedir. Bu tanımlamalardan hareketle; “biz”; “kural koyan, konuşan, yazan, akılcı olan, sınırları tanımlı ve katı olan” rollerini üstlenirken, “öteki”; “kurallara tabi olan, dinleyen, okuyan, öznenin yaptığı planlamaya uyması beklenen, duygusal olan, sınırları değişebilir-muğlak olan ve özneye göre esnek olan” rollerine layık görülmektedir (Kundakcı, 201: 69).

“Öteki” olarak tanımlanan gruplar ya da insanlar, *bizden* fiziksel olarak çok uzakta olabileceği gibi *biz* ile yakın bir mesafe içinde de bulunabilmektedir. Bu anlamda bir grubun ötekileştirilmesi mekânsal ölçütlerden ziyade “*biz*”in kültürüne dayalı olarak gerçekleşmektedir.

Kültür doğası gereği ayırım yapma, ayrıcalık tanıma, sınıflandırma ve ötekileştirme konusunda beceriklidir. *Biz*, *bize* benzemeyen ya da aynı grupta olmadığı kişileri ötekileştirmektedir. Fakat ötekileştirmenin tek nedeni, farklı olmak değildir. Farklı olmanın, alttan alta dayattığı bir korku da bulunmaktadır. Bu konuda Bauman, “*proteofobi*” kavramını kullanarak, ötekilerden duyulan korkuya vurgu yapmaktadır. İnsanlar alışık oldukları düzene uymayan, üretilmiş

sınıflandırma dışında kalan, çelişkiye neden olan, davranışsal olarak karıştırıcı olan, belirli bir sınır içinde bulunmayan şeyleri veya kişileri hoş karşılamadıkları gibi onlara karşı bir korku duymaktadır. İşte bu korkunun adı Bauman da proteofobidir. Proteofobi, her biçime bürünebilen, her kılığa girebilen bir korkudur. Bu korku netliği ve sınıflandırmaları bozan şeylere karşı duyulan korkudur (Özben, 2011: 87-88).

Görüldüğü gibi, “biz”, kendini meşrulaştırmak için sürekli olarak öteki tanımlaması yapmaktadır. “Biz”, kendi iç grubuna katılmak isteyenlere de çeki düzen vermeye çalışmaktadır. Bu zorunluluk kriz dönemlerinde daha bir önemli hale gelmektedir (Parlak, 2015:27). Gündelik hayatta oluşturulan kategoriler, kalıp yargılar, ön yargılar ve damgalar özellikle toplumsal bir kriz döneminde işlerlik kazanmaktadır. Bir günah keçisi bulunması gerektiği durumlarda genellikle tehlikeli ve zayıf bir grup belirlenmekte ve o gruba karşı bir nefret inşa edilmektedir. Böylelikle o grubun yok edilmesi, o gruba ayrımcılık uygulanması gerektiği fikirlerini de meşrulaştırılmaktadır (Parlak ve Tunçer, 2015: 373).

Belirli durumlarda, her kimliğin karşısında bir öteki olması çok büyük bir sorun olarak görülmeyebilmektedir. Ulusal kimliğin oluşması noktasında, ötekinin varlığı, sınır oluşturma, bölme ve ayırma eylemini gerekli kılmaktadır. Fakat sorun bu sınırların ve tanımlamaların ne kadar katı olduğunda ve kendini ön yargılarda, kalıp yargılarda, damgalama stratejilerinde ve gündelik yaşam pratiklerinde ne kadar yoğun bulundurduğundadır. Biz ve öteki arasındaki sınır ne kadar katı ise aynı oranda ötekinin, bizden o kadar uzaklaştırılması gerekmektedir.

Sınırların geçirgen olduğu durumlarda ve *ötekiler* şartları sağladığında, ötekilerin, “*bizim*” grubumuza gelmesine olanak sağlanabilmektedir. Sınırların katı bir yapıya sahip olması ise *ötekilerin*, “*biz*”in özünü bozan, zararlı ve kötü olarak tanımlanması ve ezeli, ebedi bir tehdit ve korku kaynağına dönüşmesine neden olmaktadır. Bu durumda öteki, ya görmezden gelinmekte, dışlanmakta, insandışılaştırılmakta ya da asimile edilmeye çalışılmaktadır. Ötekinin düşman ve tehdit olarak algılanması ne kadar şiddetlenirse, ötekinin düşmanlaştırılması, ötekiden nefret edilmesi ve ötekinin linç edilmesi gibi davranışlar da o kadar artmaktadır (Parlak, 2015: 36-37).

İnsandışılaştırmanın uygulamaya dökülmesi sürecinde, insanlar, güçlü ön yargıların hedefindeki grupların, *pis, aptal, duyarsız, itici, saldırgan ve dengesiz* kişiler olduğuna dair fikirler geliştirmektedir. Bunun ilerleyen aşamasında, ön yargıya maruz kalan grupların üyelerinin insandışılaştırılmasına gidilmektedir. İnsandışılaştırma ile beraber, bireysel şiddet, kitlesel saldırılar, hatta sistematik yok etmeler görülebilmektedir (Hogg ve Vaughan, 2014: 384). Dış gruptaki insanlar, insandan daha aşağı bir yaratık olarak görülmeye başlandığında, onlara yönelik düşmanlığın, korkunç boyutlara ulaşması da kaçınılmazdır (Hogg ve Vaughan, 2014: 358).

Bu görüşe paralel olarak, ötekinin bizim başımıza gelen her türlü beladan, sorundan, kaostan, krizden yani kötülükten sorumlu tutulmasını “*ötekinin şeytanlaştırılması*” kavramı üzerinden de değerlendirmek mümkündür. Bu bakış açısına göre, *biz*, ötekini bir kere şeytanlaştırdığında, onun dinini, mezhebini, ırkını, etnik kökenini, cinsiyetini, politik düşüncesini yani öteki ile ilişkili bütün özelliklerini

de öteki ile ilişkilendirmektedir. Böylece *biz*, doğruluk ve üstünlük açısından meşruluk kazanmaktadır (Parlak, 2015: 37-38).

Şeytanlaştırma, ötekinin insani özelliklerinden ayrıştırılması ve onun yok edilmesini öngörmektedir. Bunun somutlaştırılmış hali ise “*etnik/dini temizlik*” olarak ortaya çıkmaktadır. Modernite öncesinde, şeytanlaştırılmanın sağlanmasında, dini metinler ve efsaneler önemli iken, günümüz dünyasında bunların yerini kitle iletişim araçları almıştır. Teknolojik gelişmeler ışığında önceleri gazete, dergi, sonrasında ise radyo ve televizyon kullanılmıştır. Şimdilerde ise sosyal medya gücü eline almıştır (Aydın ve Oğuz, 2015: 305).

Ötekinin insandışılaştırılmasının ve şeytanlaştırılmasının yanında, günah keçisi olarak kabul edilmesi de görülmektedir. Befu, ötekileştirmenin temellerini aramaya çalışırken, “*günah keçiciliği*” kavramını kullanarak, insanların, *şeytan* vasıtasıyla kötünün suçlusunu tespit ettiğini vurgulamaktadır. Aslında şeytan, bir madde değildir. Kötü niyetli olan ve değişik türlere dönüşebilen soyut bir varlıktır. İnsanları yoldan çıkarmakla ve kötülöklere sürüklemekle suçlanmaktadır. İnsanlar, öteki bazı insanları şeytanlaştırarak, onlara yaptıklarından dolayı yaşadıkları suçluluk duygularını engelleyecek bir imkân bulmuş olmaktadır. Bu durum, hem suçları açıklamayı hem de vicdani olarak rahatlamayı sağlamaktadır. Böylece ötekinin, kötülüğün kaynağı olarak algılanması daha kolay bir hale gelmektedir. Acı çekmediğini düşündüğümüz ötekilerin, “*günah keçisi*” olarak belirlenmesi ve canavarlaştırılması ile onlardan nefret etmemiz daha kolay hale gelmiş olmaktadır (Değirmenci, 2015: 221-222).

Ötekileştirme eylemi, insanların ön yargı ve kalıp yargılarından beslenerek ayrımcı davranışların somutlaşmış halini ifade etmektedir. Ayrımcılık olgusunun bu kavramlardan bağımsız düşünülmesi pekte mümkün değildir.

“Sterotipler ve stereotipleştirme, ön yargı ve ayrımcılığın ve de bir bütün olarak gruplar arası davranışların asal yönleridir” (Hogg ve Vaughan, 2014: 71). Bununla birlikte, *“kalıp yargılar bir toplumsal gruba ilişkin inançlardır.”* Bu anlamıyla kalıp yargılar, bir grubun çağrıştırdığı özellikleri ifade etmektedir. Her ne kadar kalıp yargılar soyut bilişsel yapılar olsa da ayrımcılık davranışlarına yol açabilmektedir (Hortaçsu, 2014: 229; 260).

Bu açıklamalar hareketle, *“ayrımcılık bir grubun üye veya üyelerine, sadece o gruba karşı sahip olduğumuz olumsuz tutum nedeniyle, olumsuz davranışlarda bulunmaktır”* (Kâğıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2015: 130) şeklinde bir tanım yapılmaktadır. Ayrımcılık kavramı, genel olarak olumsuz anlamda kullanılmaktadır. İçeriğinde eylemlerle ilgili olarak bir *“eşitsizlik”*, *“haksızlık”* anlamı içermektedir (Öztürk, 2015: 511).

Ayrımcılığı, tutum, ön yargı ve kalıp yargılardan ayıran en önemli özellik, ayrımcılığın davranışlarda somutlaşmasıdır. Diğer kavramlar, zihinsel ve soyut olarak var olurken, ayrımcılık kendisini davranışlarda göstermektedir.

Yaşlı Ayrımcılığı

Diğer ayrımcılık türlerine benzer olarak yapılan tanımına göre, *“yaşçılık, insanların sadece yaşlarından dolayı ayrımcı davranışa maruz kalmalarıdır.”* (Çayır, 2012: 164). O halde yaşlı ayrımcılığı için de benzer bir tanımlama yapmak mümkündür. Yaşlı ayrımcılığı, *toplumda yaşlı olarak kabul edilen insanların sadece yaşlarından dolayı ayrımcı davranışlara maruz kalmasıdır*, şeklinde bir tanım yapmak mümkündür.

Dünyanın yaşlı ayrımcılığı olarak tanımlanan olgu ile karşılaşması ilk olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında, post-endüstriyel devrim döneminde ortaya çıkmıştır. Özellikle fabrikalardaki olumsuz yaşam şartları, toksik maddeler ve uzun çalışma saatleri gibi faktörler yaşlı ayrımcılığının ortaya çıkışında etkili olmuştur. Çünkü yaşlı olarak kabul edilen çalışanlar, bu yeni ve zorlu çalışma şartlarına uyum sağlama noktasında sorunlar yaşamışlardır. Bu gelişmeler çerçevesinde 20. yüzyıla gelindiğinde yaşlı işçilere yönelik *“yavaş öğrendikleri”* ve *“değişime uyum sağlayamadıkları”* yönünde kalıp yargılar da üretilmeye başlanmıştır (Walt, 2004: 42).

Yaşlı ayrımcılığının özellikle çalışma yaşamında, daha fazla görünür olduğu söylenebilir. Günümüz çalışma yaşamı ele alındığında *“tecrübe”* nin eskisi kadar işlevsel olmadığı da görülmektedir. Çünkü günümüz dünyasında, çalışma süreleri esnekleşmekte ve teknolojik gelişmeler sayesinde, makinaların çalıştırılması ve çalıştırılma zamanları, bireylerden bağımsız hale gelmektedir. Teknoloji ve bilgi her an değişebilir ve yenilenebilir bir özellik kazanmaktadır. Bu durum çalışma yaşamında, tecrübenin önemsizleşmesine ve buna bağlı olarak

da *tecrübe sahibi* yaşlıların çalışma yaşamında ayrımcılıklara maruz kalmalarına neden olmaktadır (Çayır, 2012: 171).

Özellikle gelişmiş Batı ülkelerinde, üretkenlik ölçütünden yola çıkılarak, yaşlıların bir sorun olarak algılanması, yaşlılara ilişkin olumsuz tutumların ve kalıp yargıların görünürlüğünü arttırmıştır. Genel olarak yaşlılar “*üretmeyen, sağlık sorunları ile meşgul olan, diğer kişilere bağımlı, bakıma muhtaç, yürüme güçlükleri olan, değişime kapalı, unutkan, mutsuz, yalnız ve sosyal ilişkileri zayıflamış*” bireyler olarak düşünülmektedir. Bunun yanında ekonomik güçlükler nedeniyle topluma ve aileye yük olarak algılanmaktadır (Durak, 2015: 284). Bu tutum ve kalıp yargılar, sadece düşünsel boyutta kalmayıp bazı durumlarda davranışa dökülerek yaşlı ayrımcılığına da neden olmaktadır.

Bu gelişmelere bağlı olarak da *yaşlı ayrımcılığı* kavramı, ilk defa 1969’da, dönemin Amerika Ulusal Yaşlılık Enstitüsü başkanı Robert Butler tarafından kullanılmıştır. Butler yaşlı ayrımcılığını bir ideoloji ve eyleme dönüşebilen durum olarak değerlendirmektedir (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004: 270). Palmore’a göre de yaşlı ayrımcılığı, ırk ve cinsiyete dayalı ayrımcılıktan sonra en sık görülen üçüncü ayrımcılık türüdür (Kalaycıoğlu, 2003: 50).

Palmore'a göre yaşlı ayrımcılığının farklı boyutları bulunmaktadır. Bu ayrımcılık türü hem kişisel hem de kurumsal olduğu gibi aynı zamanda pozitif ve negatif unsurlar da taşımaktadır. Örneğin Amerikan toplumunda “*hastalık, iktidarsızlık, çirkinlik, zihinsel gerileme, bunaklık, gereksizlik, yalıtım, yoksulluk ve depresyon*” gibi negatif, “*nezaket, irfan, varlıklılık, politik iktidar, mutluluk,*

sebatkârlık” gibi de pozitif yönlü kalıp yargılar görülmektedir (Kalaycıoğlu, 2003: 50). Atchley’e göre ise, toplumda yaşlılara yönelik, “*antipatik, akılsız, cinsiyetsiz, işsiz ve senil-bunak*” gibi nitelermeler bulunmaktadır (Kalınkara, 2012: 5).

Blaikie, yaş ayrımcılığının, toplumsal yapı ve bireysel davranışlarla iç içe geçtiğini savunmaktadır. Yaşlı ayrımcılığında özellikle, eğitim, gelir ve refah toplumu oluşturmaya yönelik politikalar etkili olmaktadır. Blaikie’e göre, kapitalist toplumlarda gençler birer iş gücü kaynağı ve/veya sermaye olarak görülmektedir. Yaşlılar ise bu durumun dışında kalmaktadır. Üstüne üstük yaşlılar, kapitalist toplumlarda *bağımlı kişiler* olarak görülmektedir. Kapitalist toplumlarda görülen bu düşünce yapısı yapılan bilimsel çalışmalara atıflarla da desteklenmektedir. Biyolojik indirgemecilik yapılarak, yaşlılar, *iktidarsız, sağlıksız, zafiyetleri olan bireyler* olarak gösterilmektedir. Bununla beraber yapılan psikolojik açıklamalar da yaşlıların, *çocuksu davranış ve statüleri* içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bilimsel veriler yaşlı ayrımcılığının sosyal olarak haklılaştırılmasını sağlamaktadır (Kalaycıoğlu, 2003: 51). Yaş ayrımcılığı, yaşlıyı somutlaştırarak olumsuz özelliklerini ön plana çıkarmaktadır. Modern bakış açısı içinde, yaşlılar doğal olarak “*etkisiz ve istenmeyen*” olarak görülmekte ve bu üstü örtülü bir şekilde yapılmaktadır. Bu durum da saygıyı ortadan kaldırııcı ve tek tipleştirici bir görüşün oluşmasına neden olmaktadır (Kalınkara, 2012: 5).

Palmore, gündelik yaşam içinde görülen (ve daha sonra yapılan birçok bilimsel çalışmalara ve istatistiki veriler ile çürütülmüş olan)

yaşlılara ilişkin ön yargı ve kalıp yargıları aşağıdaki gibi sıralamıştır (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004: 228).

- Yaşlıların çoğu hastadır veya sakattır.
- Yaşlıların seksüel arzuları azdır.
- Yaşlılar tuhaftır.
- Yaşlılıkta akıl, mental yetenekler, öğrenme ve hatırlama azalır.
- Akıl hastalıkları yaşlıların çoğunda kaçınılmazdır ve tedavi edilemez.
- Yaşlılar işe yaramazdır.
- Yaşlılar yalnız yaşar ve izole olmuşlardır.

Genel olarak bakıldığında, yaşlılar, politikacıların, tıp uzmanlarının ve araştırmacıların bakış açısından değerlendirilmektedir. Buna bağlı olarak oluşturulan kalıp yargılar, zamanla yaşlılar tarafından da kabul edilmekte ve yaşlılar bu kalıp yargılara uygun davranmaya başlamaktadır (Kalaycıoğlu, 2003: 51). Yani yaşlı ayrımcılığına maruz kalan yaşlı da kendisine yöneltilen kalıp yargılara uygun davranabilmektedir (Çayır, 2012: 169). Aslında burada bir *kendini gerçekleştiren kehanet* durumu söz konusudur. Yaşlılar, hâkim görüşün dillendirdiği, “*bir iş yapamaz*” görüşünü kendileri de kabul etmekte, bir iş yapmak için mücadele etmemekte ve beraberinde kehanet gerçekleşmektedir.

Bu açıklamaların yanında literatürde yer alan yaşlı ayrımcılığına neden olan faktörleri aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Çilingiroğlu ve Demirel, 2004: 229).

- Yaşlılığın ölümle bağdaştırılması, özellikle genç ve orta yaştaki insanların yaşlı ayrımcılığı yaparak bu korkularını dışa vurmalarına neden olmaktadır.
- Modern dünyanın fiziksel güzelliğe ve cinselliğe, bununla beraber verimliliğe ve üreticiliğe önem vermesi, gündelik hayatta özellikle gençliğin övülmesi ve teşvik edilmesi, yaşlılara yönelik olumsuz tutumlara ve buna bağlı olarak ayrımcılık uygulamalarına neden olmaktadır.
- Günümüz toplumlarında, ekonomik verimlilik ve üreticilik önemli görüldüğü için çocuklar ve özellikle yaşlılar üretkenlik açısından verimsiz olarak kabul edilmektedir. Bu durum özellikle üretkenlik dönemlerini geride bırakan yaşlılara yönelik olumsuz tutumlara ve ayrımcı davranışlara neden olmaktadır.
- Yaşlılara yönelik olumsuz tutum ve ayrımcı uygulamaların bir nedeni de yaşlılarla ilişkili yapılan çalışmaların özellikle, huzurevlerinde, bakımevlerinde ve hastane gibi kurumlarda yapılmasına bağlı olarak yaşlıların, bakıma muhtaç, hasta vb. olarak örneklendirilmesinden kaynaklanır.

Yaşlı Ayrımcılığı ve Diğer Ayrımcılıklar

Daha önce de belirtildiği gibi ayrımcılık kavramı, birden fazla kavrama ve duruma atıf yapmayı gerektiren çok boyutlu bir olgudur. Ayrımcılık, kimlik, tutum, kalıp yargı, ön yargı ve ötekileştirme kavramları olmadan tam anlamıyla açıklanamaz ve anlaşılamaz. Diğer taraftan ayrımcılık, genel olarak olumsuz bir durumu ifade etmenin yanında çok yönlü bir özelliğe sahiptir. Din, ırk, cinsiyet, cinsel

yönelim, engellilik ve yaş; ayrımcılığın bağlantılandırıldığı ve görünür olduğu alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Ayrımcılık bir grubun üye veya üyelerine, sadece o gruba karşı sahip olduğumuz olumsuz tutum nedeniyle, olumsuz davranışlarda bulunmaktır.” (Kâğıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2015: 130). Bu tanımdan hareketle ayrımcılığın bazı özelliklerini ortaya koymak mümkündür. Öncelikle ayrımcılık, belirli bir grup algısına bağlı olarak, o gruba ve/veya o grubun üyelerine yöneliktir. İkinci olarak, ayrımcılıkta, tutumların etkisi bulunmaktadır. Son olarak da ayrımcılık, “eylemsel” bir özellik taşımaktadır.

Ayrımcılığın, belirli gruplar veya o grupların üyeleri üzerinden yürütülmesinde gruplaşmayı oluşturan temel faktör, kimlik ve kimlik oluşumuna bağlı süreçlerdir. Kimlik oluşum süreci içerisinde farklı faktörlerin etkisi olsa da kimlik, temel olarak benzerlikleri ve farklılıkları vurgulamaktadır. Bireyin kendini ait hissettiği grupla aynılaştırmasının ve özdeşleşmesinin ifadesi olan kimlik, aynı zamanda; bizden olmayan, bizim gibi olmayanların da belirlenmesini, vurgulanmasını gerektirmektedir. Kimlik, bireyin ya da bireyin üyesi olduğu grubun kendisine ait özellikleri üzerinden değil de diğer gruplar ve o grupların üyeleri üzerinden şekillenmektedir. Yani *öteki* üzerinden şekillenmektedir. Kimlik, sahibine, belirli avantajlar sağlamak ve sahibinin, kendisini, diğer insanlardan üstün görmesine olanak tanımaktadır. Fakat bunun yapılabilmesi için de *ötekinin* olumsuz bir şekilde inşa edilmesi gerekmektedir. Ötekinin olumsuz inşası, kimlik sahibine, hem üstünlük duygusu hem de kimlik sahibinin “biz”liğine

süreklilik kazandırmış olmaktadır. Bu açıdan öteki ve ötekinin farklılığı zorunludur.

Kimlik ve kimliğe bağlı ötekileştirme, insanın, yapmış olduğu eylemlerini meşrulaştırmanın bir aracı olarak işlev görmektedir. Böylece, *biz*; doğrunun, istikrarın, düzenin, iyiliğin, göstergesi olurken, bizden olmayan yani *öteki*; sapkınlığın, istikrarsızlığın, kural tanımazlığın ve tehlikenin işareti olmaktadır.

Biz ve onlar oluşumuna zemin hazırlayan kimlik oluşumu ve ötekileştirme süreçleri belirli aşamalar gerektirmektedir. Öncelikle, belirli tutumlar, kalıp yargılar ve ön yargılar işe koşulmaktadır. Genellikle, birey kendi grup üyelerine yönelik, olumlu tutum ve kalıp yargılar üretmekte ve ötekiler için de ön yargılar ve olumsuz tutum ve kalıp yargılar geliştirmektedir. Bu aşamalar gerçekleştikten sonra da zihinsel olarak hazır olan birey, karşı gruba ve/veya üyelerine olumsuz davranışlarda bulunmaya başlamaktadır. İşte bunun adı, ayrımcılıktır. Ayrımcılığa yönelik davranışlar; dışlamak, küçük düşürmek, mahrum etmek ve bu yolla dezavantajlı duruma düşürmek, fiziksel zarar vermek, yok etmek gibi birçok yolla kendini gösterebilmektedir.

Ayrımcılığın, özellikle, din ve etnik köken temelinde şekillendiği görülmektedir. Diğer ayrımcılık alanları olan, cinsiyete ve cinsel yönelime dayalı ayrımcılıkların da dini görüşlerden beslendiği söylenebilir. Tabi ki, siyasi ve ekonomik çıkar ilişkilerinin, din ve etnik kökene dayalı biçimlere bürünerek kendilerini gizleyebildiklerini ve/veya görünür olduklarını ve dönüştüklerini de belirtmek gerekir. Örneğin, Yahudilere yönelik din temelli ayrımcılık, Ortaçağ'dan itibaren, Hristiyanlıkla çelişki içinde olmasından kaynaklanan bir

yükseliş sergilemiştir. Devamında, Aydınlanma Dönemi ve Fransız İhtilali sonrasında ulus devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte, önceleri din temelli olan bu ayrımcılık, milliyetçilik söylemlerinin de etkisiyle “ırkçı” bir karakter kazanmıştır (Çelenk, 2010: 212).

Cinsiyete ve cinsel yönelime dayalı ayrımcılıkların temelinde, özellikle dini düşüncelerin etkili olduğunu savunan birçok görüş bulunmaktadır. Bir taraftan, din adamları, dinlerin kadına değer verdiğini savunurken, diğer taraftan birçok feminist teori, dinin kadınlara yönelik ayrımcı davranışın zeminini hazırladığı görüşündedir.

SONUÇ YERİNE: Yaşlı Ayrımcılığına Farklı Bir Bakış

Modern bilim sayesinde, hastalıklardan kaynaklı ölüm oranlarının azalması, dünya nüfusunun artmasını sağlamıştır. 20. yüzyılının ikinci yarısında, aile planlaması yöntemleriyle nüfus artış hızının kontrol altına alınması ile birlikte, yaşlıların toplam nüfus içindeki dağılımları da artış göstermiştir (Canatan, 2015: 358). Bu gelişmeler, dünya tarihinde daha önce görülmemiş bir demografik yapı ile karşılaşılmasına neden olmuştur ve yaşlılar/yaşlılık görünür olmaya başlamıştır. Bu durum, toplumsal yapısı, üretim ilişkileri ve aile yapısı değişen Batı toplumları için yaşlılığın ve yaşlıların bir *problem* olarak algılanmasına neden olmuştur. Daha önce bu denli yüksek bir orana ulaşmamış olan yaşlı nüfus, birden bire gündelik hayatın akışını bozan bir durum olarak Batı toplumlarının karşısına dikilmiştir. Bu durumun oluşmasında yaşlıların sağlık ve emeklilik giderlerinin büyük bir etkisi olmuştur. Buna bağlı olarak Batı toplumları, özellikle sağlık ve ekonomi alanlarında, yaşlıları incelemeye ve sorunları çözmeye odaklanmıştır. Sağlık ve ekonomi alanında bir *sorun* olarak algılanan yaşlıların, sadece bu alanlarda değil aynı şekilde gündelik yaşam içerisinde de bir sorun olarak görülmeye başlanması çok uzun sürmemiş ve yaşlılara yönelik olumsuz tutum ve davranışlar 1950’li yıllardan itibaren “ayrımcılık”, “yaşlı ayrımcılığı”, “ageism” kavramları üzerinden tartışılmaya başlanmıştır. Buna paralel olarak yaşlılıkla ilgili sosyal teorilerin çoğu 1950’ler ve 1960’larda geliştirilmiştir. Dünya geneline bakıldığında gerontoloji alanında özellikle ABD ve İngiltere gibi yaşlı nüfus oranları yüksek olan

ülkelerin, büyük çabalar harcadığı ve 30-40 yıldır gerontoloji kuramlarına öncülük ettiği görülmektedir (Tufan, 2014: 15).

Batı ülkelerinde, yaşlılar üzerine yapılan bu tartışmalar, ülkemizde de özellikle sağlık ve ekonomi alanlarında çalışan uzmanların dikkatini çekmiş ve bu kavramlar, Türkiye özelinde de ele alınmaya başlanmıştır. Bunun yanında, Batı toplumlarında geliştirilen yaşlılık kuramları ve yaşlılık çalışmaları, Türk toplumunda görülen değişimleri açıklamak için de kullanılmıştır.

Demografik verilere bakıldığında, batı toplumlarına benzer bir demografik değişimin Türkiye’de de yaşandığını söylemek mümkündür. Bunun yanında Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, demografik dönüşümün batı toplumlarından farklı olarak çok hızlı bir yaşlı nüfus artışıyla devam edeceğine dair görüşler de bulunmaktadır.

Eğer toplumlar evrimsel bir süreç içerisinde gelişimlerini veya dönüşümlerini devam ettiriyorlarsa, Türkiye’nin de bu aşamalardan geçeceği ve Batı toplumlarına benzer bir demografik yapıya ve buna bağlı olarak, yaşlı ayrımcılığının görünür olduğu bir toplumsal ilişkiler ağına sahip olacağı düşünülebilir. Fakat günümüz Türkiye’sinin batılılaşma çabalarına rağmen, batı toplumlarından farklı bir toplumsal yapıya sahip olduğu (en azından toplumsal ilişkiler açısından) görülen bir gerçektir. Öyleyse, diğer birçok konuda olduğu gibi yaşlı ve yaşlı ayrımcılığı konularında da Türkiye’nin kendi özel yapısı içinde ele alınması ve sorunların çözümünde kendi dinamiklerine yönelik planlamalar yapılması gerekmektedir. Örneğin, Türkiye’de görülen geniş aile yapısı, çekirdek aileye doğru dönüşüm gösterse bile fonksiyonel açıdan geniş aile yapısının akrabalık ilişkileri

sürdürülmektedir. Bunun yanında Türkiye’de aile kurma ve ailenin varlığını devam ettirme konusunda Batı toplumları ile kıyaslama yapıldığında da farklılıklar dikkat çekmektedir. Bu durum dolaylı olarak Türkiye’deki yaşlıların sosyal destek açısından batı toplumlarından farklı bir konuda olduğunu göstermektedir (Taşçı, 2010: 181-182).

Bu konuda değinilmesi gereken bir diğer nokta da Doğu ve Batı toplumlarının tarihten kaynaklanan köklü farklılıklarıdır. *“Batı’da oluşan ve Batı’ya özgü süreçler olarak, Feodalite, Rönesans, Reformasyon, Aydınlanma, Kapitalizm, Sanayi Devrimi gibi oluşumlar, Batı adını verdiğimiz uygarlık küresinin Doğu’dan tamamen farklı bir kurumsal, kültürel ve zihinsel iklim oluşturmaya neden olmuşlardır.”* (Kılıçbay, 2010). Batı toplumlarının bireyselci yapısı, onun tarihsel kökenlerinden beslenirken Doğu toplumlarının kolektivist yapısı da kendi tarihsel kökenlerine bağlıdır. İnsani ilişkilerin köken farklılıkları, günümüzde yaşanan yaşlı ayrımcılığının kültürler arası farklılıkları açısından da bir değerlendirme yapmamıza olanak sağlamaktadır.

Özetle, demografik dönüşüm açısından, gelişmiş Batı toplumlarının ve Türk toplumunun benzer noktaları olsa da, dini yapı, aile ilişkileri ve tarihsel kökenlerden beslenen bireyci/kollektivist kültürel yapı nedeniyle bu toplumlarda yaşlı ayrımcılığının aynı parametreler ekseninde değerlendirilmesi pekte mümkün görülmemektedir.

Bütün bunların yanında, ayrımcılık üzerine yapılan tartışma ve yorumlamaların, yaşlılara yönelik davranışları anlama ve açıklama konusunda bazı çelişkiler taşıdığı da görülmektedir. Ayrımcılık

kavramı, anlam ve içerik açısından yaşlılara yönelik davranışları (olumlu veya olumsuz) tam anlamıyla açıklayamamaktadır.

“Ageism” kavramı Türkçeye yaşçılık, yaşlı ayrımcılığı olarak çevrilmiştir. Oxford sözlüğünde, ageism, “*kişinin yaşından kaynaklı ön yargı (prejudice) veya ayrımcılık (discrimination)*” olarak tanımlanmaktadır (URL 1, 2019). Yine Longman sözlüğünde, ageism, “*insanlara, yaşlı olmalarından dolayı yapılan haksız muamele*” olarak tanımlanmaktadır (URL 2, 2019). Literatürde, ageism, kişinin yaşına dayalı ayrımcılık veya haksız muamele yöntemi olarak kabul edilmektedir (Cherry, 2019). Ageism, ön yargı, kalıp yargı ve ayrımcılık kavramlarını içeren, “*yaşlı bireylere ve yaşlanma sürecine dair kökleri daha derinde olan; sosyal olarak inşa edilmiş olumsuz inançlardır.*” Arun ve Pamuk’un (2014:21) Butler’den aktardığı şekliyle, ageism, üç boyuta sahiptir. Bu boyutlar: (1) Yaşlılara karşı ön yargılı tutumlar, (2) yaşlı bireylere karşı ayrımcı davranışlar ve (3) kalıp yargılardır.

Yaşlı ayrımcılığı tanımlamalarından ve açıklamalarından yola çıkıldığında, yaşlı ayrımcılığının, bir gruba (bütün yaşlılara) yönelik davranışları içermesi gerekmektedir. Yani, etnik veya dini kökene dayalı ayrımcılık uygulamalarında olduğu gibi, *bir insanın sadece dini veya etnik kimliğinden dolayı ayrımcılığa uğraması* durumuna paralel olarak, yaşlıların da sadece yaşlı olmasından dolayı ayrımcılığa uğraması gerekmektedir. O halde, ayrımcılık üzerine yapılan tartışmalar, yaşlılara yönelik davranışları ne derecede açıklayabilmektedir? Bu durumda insanların, bütün yaşlıları bir grup olarak ele alması gerekmektedir. Fakat yaşlılığı sosyal boyutları ile ele

almaya çalışan *alt kültür kuramında* da görüldüğü gibi yaşlıların bir grup olarak düşünülmesi yanlıştır. Dahası, yaşlılar, “*azınlık grupların uğradığı sistematik engelleme ile karşı karşıya değildir ve ayrıca bastırılmaya çalışılan örgütlü bir güçleri yoktur.*” (Canatan, 2015: 371).

Diğer taraftan yaşlı ayrımcılığı, diğer ayrımcılık alanlarında olduğu gibi dini inançların (negatif anlamda) etkisi altında da değildir. Hatta yaşlı ayrımcılığı, dinler tarafından olumlu bir durum olarak karşılanmamakta ve bu nedenle pozitif ayrımcılığın konusu olabilmektedir.

İnsanlar, olumsuz davranışları için her ne kadar dinî referanslara yönelebilseler de yaşlılara karşı yaptıkları ‘ayrımcılık’ konusunda bunu başaramazlar çünkü tüm kutsal metinler yaşlanmaya olumlu bakmakta ve yaşlılara saygıyı emretmektedir. Hristiyanların “Eski ve Yeni Ahid” diye ayırdıkları İncil’de, Yahudilerin tek İncil olarak kabul ettiği Tevrat’ta (Eski Ahid’de) ve Müslümanların kutsal kitabı olan Kur’an-ı Kerim’de bu konuya pek çok atıf bulunmaktadır.

Iscah Waldman’a göre Yahudiliğin “*yaşlılara dair bakışını*” öğrenmek için Kudüs sokaklarında küçük bir seyahat yeterlidir. Çünkü orada herhangi bir otobüste şu ayete rastlamak mümkündür: “*Ak saçlı insanların (ihtiyarlığından dolayı saçı ağarmış insanların) önünde ayağa kalkacaksın.*” (Leviticus: 19/32). Bu ayet, tahmin edildiği gibi, sadece en öndeki koltuğu yaşlılara vermek anlamına gelmez. Waldman, buradaki mesajın, ayetin devamı ile verildiğini söyler. Ayetin geri kalanı şöyledir: “*Yaşlılara saygı göstereceksin. Tanrı’dan korkacaksın. Rab benim.*” (Leviticus: 19/32). Yaşlılara duyulması gereken saygıyı

açıkça ifade eden bu ayet, tersten okunduğunda da “*niçin yaşlılara hürmet emredilir?*” sorusuna şöyle bir cevap verir: “*Eğer Tanrı’dan korkuyor ve ona saygı gösteriyorsan o halde yaşça büyüklere de saygı göstermelisin.*” (Waldman, 2019).

İncil’de yaşlılar; zeki, tecrübe sahibi, övülmeye ve hayran olunmaya lâyük “*ormanın devleri*” olarak tanımlanır. Bu yüzden Hristiyanlar için ‘*yaş almak*’, saygı ve onur kelimeleri ile yan yana durur. İncil’de geçen Süleyman Peygamberin, oğluna “*sana yaşam veren babanın sözlerine kulak ver. Yaşlandığı zaman anneni hor görme*” (Proverbs: 23/22) öğüdü veya Musa Peygamberin, “*Annene, babana saygı göstereceksin. Annesine ya da babasına söven kesinlikle öldürülecektir*” (Mark: 7/10-12) buyruğu buna bir örnektir (URL 3, 2019). Bunların dışında İncil’de geçen hikâyelere bakıldığında çoğu peygamberin, en güzel ve zor işleri yaşlılık dönemlerinde başardıkları görülmektedir, tıpkı İbrahim Peygamberin ve eşi Sâre’nin 90’lı yaşlarında çocuk sahibi olması veya Musa Peygamberin yaklaşık 80 yaşında iken halkını Mısır’dan kurtarmak için gönderilmesi gibi (Waldman, 2019).

Kur’an-ı Kerimin penceresinden meseleye bakılırsa, yaşlananlara karşı sergilenmesi gereken tavır, ancak “*saygı, merhamet ve tevazu*”dur. İsrâ suresindeki şu ayetler, konuyu özetler:

“*Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: “Rabbim! Tıpkı beni*

küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.” (İsrâ: 17/23-24).

Bunun yanında Hz. Peygamber, Kur’an’ın terbiyesine paralel olarak şunları söyler: *“Herhangi bir genç yaşlılığından dolayı bir ihtiyara hürmet ederse, Yüce Allah da yaşlandığında ona hürmet edecek kimseler halk eder.”* (Tirmizî, Birr: 15; Ebu Davud, Edeb: 58). Şu Hadîs-i Şerifte de yaşlılara duyulan saygının kaynağına işaret eder: *“Saçı sakalı ağarmış yaşlı Müslüman’a saygı gösterip ikram etmek, Allah’a saygıdır.”* (Ebu Davud, Edeb: 23)

Ayrımcılık ve din ilişkisinin yanında yaşlı ayrımcılığının diğer ayrımcılık türleri arasındaki farklardan biri de ayrımcı davranışların uygulanma biçimleridir. Günümüz modern ve demokratik toplumlarında bile, dini ve etnik kimlikler, insanların şiddete uğraması için yeterli sebepler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun en yakın örneği, Suriyeli mültecilerin, Avrupa ülkelerine sığınması sonrasında görülmüştür. Çoğu ülkede Suriyeli sığınmacılara yönelik, ırkçı davranışlar ve saldırılar gözlemlenmiştir (URL 4, 2019). Buna Türkiye de dâhildir (URL 5, 2019). Fakat yaşlı ayrımcılığının uygulama pratiklerinde, fiziksel şiddet en son sıralarda yer almaktadır. Ayrıca, yaşlılara yönelik ayrımcı tutumların davranışa dönüşme ihtimali de din, toplumsal statü, yasal uygulamalar gibi çeşitli nedenlerden dolayı daha zordur.

Bütün bunların yanında din, ırk, cinsiyet ve cinsel yönelim temelli ayrımcılıkların tarihi bir geçmişi bulunmaktadır. Yani bu ayrımcılık alanları, tarihten gelen bir birikimle varlıklarını devam ettirmektedir. Ayrımcılık alanlarına dâhil edilen yaşlı ayrımcılığının ise, tarihi bir

geçmişini yoktur. Çünkü yaşlılık ve yaşlanma, toplumsal anlamda, insanların yakın tarihte (modern dönemde) karşılaştığı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Buraya kadar savunulan görüşler, yaşlı ayrımcılığının, genel olarak diğer alanlarda görülen ayrımcılıklardan farklılığı üzerine yoğunlaşmıştır. Bununla beraber bu çalışma, yaşlı ayrımcılığı üzerine geliştirilen literatürü de reddetmemektedir.

Çalışmada savunulan görüşleri aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır.

- Yaşlı ayrımcılığının nedenleri, diğer ayrımcılık alanlarında olduğu gibi, kimlik ve kolektivite oluşturma gayretlerinin dışında kalmaktadır. Yaşlı ayrımcılığı, kimlik oluşturma süreçlerinde görülen ötekileştirme pratikleri açısından diğer ayrımcılık alanlarından ayrılmakta ve bazı farklı nedenlerden beslenmektedir.²
- Diğer ayrımcılık alanlarında gruplar arası ilişkiler üzerinden değerlendirmelerin yapılması mümkünken yaşlı ayrımcılığında bunu yapmanın çokta mümkün olmadığı görülmektedir. Bu haliyle genel ayrımcılık literatüründen yola çıkılarak ele alınmaya çalışılan yaşlı ayrımcılığı konusunda farklı bakış açılarına ihtiyaç duyulmaktadır.
- Yaşlı ayrımcılığı diğer ayrımcılık türlerinde olduğu gibi toplumsal yapıdan ve ilişkilerden beslenmekte ve

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Yurttaş, S. (2017). Toplumsal ayrımcılıklara farklı bir bakış: Yaşlı ayrımcılığı ve ötekileştirme ve Yurttaş, S. & Sarıkoca, E. (2018). Pozitif ve negatif yaşlı ayrımcılığı ölçeği (PNYAÖ) geçerlilik ve güvenilirlik çalışması.

etkilenmektedir. Bu nedenle yaşı ayrımcılığı ile ilgili yapılacak çalışmalarda ve yorumlamalarda kültürel farklılıklar da dikkate alınmalıdır. Özellikle Batı kültürünün ve yaşam tarzının bakış açısıyla ele alınan görüşler, yapılan tanımlamalar, evrimci ön kabullerden yola çıkılarak farklı toplumlara (özellikle de Türk toplumuna) dayatılmaya çalışılmamalıdır.

- Dine, etnik kökene, cinsiyete ve cinsel yönelime dayalı ayrımcılıklardan farklı olarak yaşı ayrımcılığının özellikle dini inançlardan beslenmediği unutulmamalıdır.
- Yaşı ayrımcılığı diğer ayrımcılık alanlarından farklı olarak tarihi bir geçmişe sahip değildir. Modern dönemde ortaya çıkmış bir olgudur. Bu nedenle farklı bir bakış açısından değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Arun, Ö., & Pamuk, D. (2014). Kurumsal bakım sektöründe ageizm: yaşlı bakım personelinin yaşlanma ve yaşlılığa ilişkin ayrımcı tutumlarının nedenleri ve müdahale önerileri. *Mediterranean Journal of Humanities*, 4(2), 19-33.
- Aydın, S. ve Oğuz, H. Ş. (2015). Şeytanlaştırılan gruplar: Ulus-devlet pratiğinde ötekileştirmenin ve etnik kurtulmanın mültecilik bağlamında zihinsel inşası, İ. Parlak (Ed.), *Öteki'nin Var Olma Sancısı Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri*, Dora, Bursa, 301-348.
- Bulut, M. (2015). Kültürel bağlamda yaşlılık. *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi içinde*, Editörler: Hasan Bacanlı-Şerife (Işık) Terzi, 391-416.
- Canatan, A., (2015). Yaşlılar ve toplum. Hasan Bacanlı, Şerife (Işık) Terzi (Ed.), *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap, 357-392.
- Cherry, K. (2019). *What Is Ageism?*, <https://www.verywell.com/what-is-ageism-2794817>.
- Çakır, Ö. (2011). Emekliliğin psiko-sosyal boyutu. *Türkiye Emekliler Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları*, Ankara.
- Çayır, K. (2012). Yaşçılık, yaşa dayalı ayrımcılık. K. Çayır & M.A. Ceyhan. (Ed.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar içinde*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 163-174.
- Çelenk, S. (2010). Ayrımcılık ve medya. *Televizyon Haberciliğinde Etik*, 211-228.

- Çilingiroğlu N, Demirel S. (2004). Yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı. *Türk Geriatri Dergisi*; 7(4): 225-230.
- Değirmenci, N. (2015). Mitolojiden Günümüze Kadının Şeytanlaştırılmasının Sosyo-Kültürel ve Politik Kökenleri İle Sonuçlarına Dair Bir İnceleme. İ. Parlak (Ed.), *Öteki'nin Var Olma Sancısı Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri*, Dora, Bursa, 215-300.
- Durak, M. (2012). Yaşlılık döneminde psikososyal ve bilişsel gelişim. *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi içinde*, Editörler: Hasan Bacanlı-Şerife (Işık) Terzi, 273-310.
- Göregenli, M. (2012). Temel kavramlar: önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. K. Çayır & M.A. Ceyhan. (Ed.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 17-28.
- Güney, S. (2009). *Davranış Bilimleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hogg, M. A., & Vaughan, G. M. (2014). *Sosyal psikoloji*, (çev. İ. Yıldız ve A. Gelmez). Ütopya, Ankara.
- Hortaçsu, N. (2014). *Grup içi ve gruplar arası süreçler*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Kağıtçıbaşı, Ç., & Çemalcılar, Z. (2015). *Dünden bugüne insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş*. Evrim.
- Kalaycıoğlu, S., Tol, U. U., Küçükural, Ö., & Cengiz, K. (2003). Yaşlılar ve yaşlı yakınları açısından yaşam biçimi tercihleri. *Türkiye Bilimler Akademisi Raporları*, 5, 7-31.
- Kalınkara, V. (2012). Geleneksel toplumdan modern topluma yaşlı: Yaşlının statüsü ve geleceği. *International Symposium on*

Relations of Turkey-Belgium and Co-Exhibition of Turkish Arts.
03-07.

Kılıçbay, M. A. “Batı Doğuyu Nasıl Görüyor?”, *Habertürk*, (08 Mayıs 2010)

Kundakçı, F. S. (2013). Heteroseksizm ve Ötekileştirme Eleştirisi. *Liberal Düşünce*, 18(71), 65-79.

Özben, M. (2011). *Kirlilik kavramı ve Aleviliğin asimilasyonu*. Ayrıntı, İstanbul.

Öztürk, A. (2015). Anti-Terörizm Söyleminin İdeolojik Sınırları: Terör ve Öteki. İ. Parlak (Ed.), *Öteki'nin Var Olma Sancısı Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri*, Dora, Bursa, 509-534.

Paker, M. (2012). Psikolojik Açıdan Önyargı ve Ayrımcılık. K. Çayır & M.A. Ceyhan. (Ed.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 17-28.41-52.

Parlak, İ. (2015). Kimliğin inşası, ötekinin icadı ve şeytanlaştırma. İ. Parlak (Ed.), *Öteki'nin Var Olma Sancısı Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri*, Dora, Bursa, 25.122.

Parlak, İ. ve Tunçer, Ç. P. (2015). Söylemsel hapisane’de damgalı bir kimlik: Yazılı basında Aleviler. İ. Parlak (Ed.), *Öteki'nin Var Olma Sancısı Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri*, Dora, Bursa, 367-436.

Taşçı, F. (2010). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri. *Çalışma ve Toplum*, 1, 175-202.

- Tekarslan, E., Kilinc, T., Sencan, H., & Baysal, A. C. (2000). *Davranışın sosyal psikolojisi. İstanbul: IU İşletme Fakültesi Yayın, (278), 5.*
- Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye'de yaşlılık ve yaşlanmak: yaşlanmanın sosyolojisi.* Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Tufan, İ. (2014). *Türkiye'de yaşlılığın yapısal değişimi.* Koç Üniversitesi Yayınları.
- Turner, B. S. (2011). Tıbbi güç ve toplumsal bilgi,(çev. Ü. Tatlıcan). *Sentez Yayıncılık, Bursa.*
- URL 1. (2019). "Ageism", <https://en.oxforddictionaries.com/definition/ageism>.
- URL 2. (2019). "Ageism", <http://www.ldoceonline.com/dictionary/ageism>
- URL 3. (2019). "The Bible and Treating the Elderly with Respect", www.bible.ca/f-elderly-treatment.htm.
- URL 4. (2019). "Mültecilere Avrupa Dayağı", <http://www.hurriyet.com.tr/multecilere-avrupa-dayagi-30103841>.
- URL 5. (2019). "Suriyelilere Tepki Büyüyor", <http://www.dw.com/tr/suriyelilere-tepki-b%C3%BCy%C3%BCyor/a-18475031>.
- Vefikuluçay, D. (2008). *Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Waldman, R. I. (2019). "What does Judaism have to say about aging, the aged, and the treatment of the elderly?", www.jewishvaluesonline.org/595.

- Walt, A. (2004). The treatment of age and age discrimination in employment in the United States, Canada and South Africa. *Elder Law Review*, 3.
- WHO (1984) The uses of epidemiology in the study of the elderly. WHO, *Technical Reports Series 706*, Geneva:8-9.
- Word Bank, Web: <http://www.worldbank.org/>, Erişim: 21.11.2017.
- Yurttaş, S. (2017). *Toplumsal ayrımcılıklara farklı bir bakış: Yaşlı ayrımcılığı ve ötekileştirme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Yurttaş, S. & Sarıkoca, E. (2018). Pozitif ve negatif yaşlı ayrımcılığı ölçeği (PNYAÖ) geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 1977-1991.

BÖLÜM 3:

İŞ VE AİLE YAŞAMININ UYUMLAŞTIRILMASINDA ÇOCUK BAKIM POLİTİKALARI: AB VE TÜRKİYE UYGULAMALARI

Arş. Gör. Esra Nur KAZAR¹

Arş. Gör. Fatma TOSUN²

¹ Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Yalova/Türkiye. esranur.kazar@hotmail.com.tr

² Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Yalova/Türkiye. fatmatosun00@gmail.com

GİRİŞ

Hizmet sektörünün genişlemesi, günümüzde işin ve istihdamın doğasını dönüştürmüş, bu durum da kadınların işgücüne katılımını artırmıştır. Böylelikle günümüzde çift gelirlili aile türleri yaygınlaşmıştır. Çift gelirlili ailelerin yaygınlaşması sonucu, iş ve aile hayatı da bu dönüşümden etkilenmiştir. Çift gelirlili ailelerde özellikle kadınlar, iş ve aile hayatı arasında dengeyi sağlaması hususunda dezavantajlı bir konuma sahiptir. Kadının iş hayatı sorumluluklarının yanı sıra toplumsal cinsiyet rolleri gereği aile hayatındaki sorumluluğun da kadına yüklenmesi kadının iş yükünü ağırlaştırmakta, bu çatışma durumu da kadını bu iki alandan birisini seçmeye zorlamaktadır. Kadınlar işgücü piyasalarındaki sorunlar, düşük ücret, çocuk bakım hizmetlerinin yetersizliği gibi sorunlar sebebiyle genelde iş hayatından uzaklaşmayı seçme eğilimindedir. Bu çalışmada, iş-aile dengesi arasında çözüm üretilmesi gereken çocuk bakım politikaları üzerine değinilecektir. Çocuk bakım politikaları iş- aile yaşamı dengesinin kurulmasında önemli bir konudur. Çünkü çocuk bakım hizmeti toplumda genelde sadece kadına yüklenen bir sorun olarak görülmekte ve kadınları bu bağlamda iş aile dengesi çatışmasını en fazla hissedecek kişi konumuna getirmektedir. Bu çalışmada, öncelikle iş-aile dengesi kavramına değinilerek bu dengenin sağlanabilmesinde çocuk bakım politikaları uygulamaları açıklanarak bu uygulamaların AB üyesi ülkeleri ve Türkiye'deki mevcut durumlarına değinilecektir. Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise AB ve Türkiye kıyaslaması yapılarak öneri ve tavsiyelerde bulunulacaktır.

1. İş- Aile Yaşamı Dengesi Kavramı

İş ve aile yaşamı dengesi kavramı, kişinin hem iş hayatındaki rolünden hem de aile hayatındaki rolünden eşit derecede tatmin olması ve bu iki farklı alana eşit şekilde zaman ayırabilmesi olarak tanımlanan bir kavramdır. İş ve aile yaşamı dengesi kavramını açıklamak için yapılan tanımların genelinde üç farklı denge türünün sağlanması gerektiği ortaya koyulmuştur. Bunlar, zaman dengesi, katılım dengesi, tatmin dengesidir. Kişi, iş ve aile yaşamında bu üç dengeyi sağlayabildiğinde iş-aile yaşamı dengesini de sağlamış olmaktadır (Keser ve Kümbül Güler, 2016: 263).

İş ve aile yaşamı dengesini açıklamak için farklı teoriler üretilmiştir. Üretilen teorilerden birisi Clark (2000) tarafından geliştirilen İş-Aile Sınır Teorisidir.

Şekil 1: İş-Aile Sınır Teorisi

İş Alanı		Aile Alanı
Sınır Korumacılar/Alan üyeleri <u>Etkileyiciler</u> -Aile resimleri -Eviden gelen telefonlar -Evin görüşleri	Sınır Alanı (Sınırların Bulanıklaştığı Bölge) Sınır Geçiciler	Sınır Korumacılar/Alan üyeleri <u>Etkileyiciler</u> -Müşteri Telefonları -İşten gelen görüşler -Eve getirilen iş

Kaynak: Clarktan Aktaran, Özen Kapız, 2002: 149.

Şekil 1’de de gösterildiği üzere, iş-aile sınır teorisinde iş alanı ve aile alanı olmak üzere iki farklı alan vardır. Aynı zamanda geçirgen, esnek ve yayılma özeliğine sahip olan sınırlar, merkezi katılımcı ve

çevresel katılımcıyı ifade eden sınır geçiciler, iş hayatında şefler, yöneticiler ile evdeki eşler de sınır koruyucular olarak ifade edilmektedir (Topgöl, 2016: 218-219). İş alanı ile aile alanı arasındaki sınırın bulanıklaşması, kişide stres, yaşam kalitesinde düşme, yaşam memnuniyetsizliği gibi psikolojik sorunlara sebep olabilmektedir. Bu bağlamda, kişinin yaşam kalitesindeki düşüş bir parçası olduğu organizasyonu, ailesini ve daha genel anlamda toplumu da etkilemektedir (Kapız, 2002: 147). Kişinin bu iki alan arasındaki bulanıklıktan en az etkilenmesi iş alanındaki anlayışlı yöneticilerin varlığı ile aile dostu işyerlerinin oluşturulmasına bağlıdır. Böylelikle, kişi iki alan arasındaki çatışmayı en az düzeyde hissedecek iş alanındaki anlayışlı yönetimin varlığı ise kişide motivasyonu artırıcı etki sağlayacaktır. Aksi takdirde, iş-aile yaşam dengesindeki sınırların bulanıklaşması kişide, psiko-sosyal risklere neden olabilmekte ve bu toplumun en alt düzeyi olan aileyi ve toplumu da etkileyen bir psiko-sosyal risk haline gelecektir.

2.Çocuk Bakımına Yönelik Politikalar

ÇBP, iş-aile yaşam dengesinin sağlanmasında öne çıkan temel alanlardan birisidir. Çocuk bakım politikaları sadece iş-aile yaşam dengesinin sağlanması değil birden çok yaklaşımı da içinde barındıran bir politikadır. Çünkü, çocuk bakım politikalarına dair oluşturulan üç farklı yaklaşımda çocuk bakım politikalarının üç farklı alana olan pozitif etkisi üzerinde durulmaktadır. Bu yaklaşımlar sırasıyla, çocuk bakım politikaları ile kadın istihdamının artması, doğum oranlarının

artması ve çocuk refahının artması arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir (Kul Parlak, 2016: 164).

Çocuk bakım politikaları doğrultusunda oluşturulan hizmetlerin tipolojisine bakıldığında ise, resmi çocuk bakım hizmetleri ve gayri resmi çocuk bakım hizmetleri olmak üzere uygulamalar ikiye ayrılmaktadır.

2.1. Resmi Çocuk Bakım Politikaları

Genellikle, okul öncesi veya zorunlu okul eğitiminde, okul saatlerinden önce veya sonra merkeze dayalı hizmetlerde, gündüz bakımevlerinde gerçekleşen çocuk bakımını kapsayan uygulamalardır (Janta, 2014: 5). Resmi çocuk bakımında, haftada 30 saat veya daha fazla bakım imkanı sağlıyorsa tam zamanlı bakım, haftada 30 saatten daha az bakım imkanı sağlıyorsa yarı zamanlı bakım olarak ifade edilir. Bu sebeple, resmi çocuk bakımına olan yüksek katılım çalışan ebeveynlerin tüm ihtiyaçlarını karşıladığı anlamına gelmemektedir. Bunun yanın sıra, resmi çocuk bakımının mevcudiyetinin fazla olması kadın istihdamını artıran bir durumdur; fakat resmi çocuk bakımının satın alınabilirliği, çocuk bakımının kalitesi ve esnekliği, ailenin normatif ve kültürel değerlerine uygunluğu, devlet tarafından ne kadarının sübvansede edileceği gibi birden fazla değişkeni içinde barındıran kompleks bir bakım türü özelliğini de taşımaktadır (Janta, 2014: 5-6).

2.2. Gayri Resmi Çocuk Bakım Politikaları

Gayri resmi çocuk bakımı, tipik olarak kalite kontrolünün, çocuğun korunmasının ve/veya vergilendirmenin olmadığı bakım türü olduğu için devlet tarafından kayıt dışı olarak tanımlanan bir bakım türüdür. Bu tür çocuk bakımında, büyükanne, büyükbaba veya diğer akrabalar, arkadaşlar, komşular, çocuklar, kayıtsız dadılar çocuğun bakımında yardımcı olmaktadır. Gayri resmi çocuk bakımının yaygın olduğu ülkeler genellikle çocuk bakımının sübvansede edilmediği ya da yetersiz resmi çocuk bakımevlerinin bulunduğu ülkelerdir (Janta, 2014: 6).

2.3. Çocuk Bakım Politikalarında İzin Düzenlemeleri

Dünya genelinde çalışan ebeveynlerin çocuk bakımı için kullanılabileceği izin türleri doğum izni, babalık izni ve ebeveyn izni olmak üzere üçe ayrılmıştır: Doğum izni, anne ve bebeğinin sağlığını koruyabilmek amacıyla verilen bir izin türüdür. AB genelinde 1,8 ay ile 12 ay arasında değişmektedir. Babalık izni, babanın eşi ve yeni doğan çocuğu ile vakit geçirebilmesi için doğum sonrasında babanın kullanıldığı izin türüdür. AB genelinde ortalama olarak 2 haftayı aşmamaktadır. Ebeveyn izni ise, doğum izni bittikten sonra, her iki ebeveyne de eşit olarak verilen çocuk bakım izin türüdür. Ebeveyn izni bireysel devredilemez veya devredilebilir olarak da düzenlenebilmektedir (Janta, 2014: 12).

3.AB Ülkelerinde Çocuk Bakım Politikaları

AB'ye bakıldığında Avrupa Konseyi AB üye ülkelerine, Lizbon stratejisi, Avrupa 2020 ve Barselona Hedefleri çocuk bakım ile ilgili olarak çeşitli hedefler belirlemiştir. Avrupa Konseyi, Barselona Hedeflerinde, 0-3 yaş arasındaki çocukların en az % 33'ünün, 3 yaş ile zorunlu okul yaşı arasındaki çocukların en az % 90'ının resmi çocuk bakım hizmetlerine erişiminin olması hedefini koymuştur. AB ülkelerine bakıldığında, % 33'lük Barselona Hedefini yerine getiren ülkeler Danimarka, İsveç, Hollanda, Portekiz, Belçika, İngiltere, Fransa, Slovenya, Lüksemburg ve İspanya gerçekleştirmiştir. 3 yaş ile zorunlu okul yaşındaki % 90 Barselona Hedefini Belçika, Fransa, İspanya, Hollanda, Slovenya, İrlanda, Danimarka ve Birleşik Krallık gerçekleştirmiştir (Janta, 2014: 3-5).

Şekil 2: Torunlarına Bakım Sağlayan Büyükannelerin Oranı

AB Ülkeleri	Torunlarına Herhangi Bir Bakım Sağlayan Büyükannelerin Oranı	Torunlarına Yoğun Bir Bakım Sağlayan Büyükannelerin Oranı
İsveç	51	2
Hollanda	57	2
Danimarka	59	2
Fransa	51	7
Almanya	40	8
Birleşik Krallık	63	8
Macaristan	56	13
Portekiz	-	14
İspanya	42	17
İtalya	42	22
Romanya	93	30

Kaynak: Janta, 2014: 11.

Şekil 2’de gösterildiği üzere, yarı zamanlı çalışmanın yaygın olmadığı ve devlet tarafından çocuk bakımının yetersiz sübvansede edildiği Portekiz, İspanya, İtalya ve Romanya gibi ülkelerde, çocuk bakım hizmetinden günlük olarak büyükannelerden daha fazla destek alınmaktadır. İsveç, Hollanda ve Danimarka gibi yarı zamanlı çalışmanın yaygın ve devlet destekli çocuk bakım hizmetlerinin yaygın olduğu ülkelerde büyükannelerden alınan günlük bakım desteği son derece sınırlı olmaktadır.

Şekil 3: Seçili AB Ülkelerinde Analık İzin Süresi ve Ödeme Oranları

AB Ülkeleri	Doğum Öncesi İzin Süresi	Doğum Sonrası İzin Süresi	Analık Ödeneği
Portekiz	4	6	% 100
Almanya	6	8	% 100
Slovenya	4	11	% 100
Belçika	6	9	% 100
İspanya	10	6	% 100
Hollanda	6	10	% 100
Letonya	8	8	% 80
Fransa	3	13	% 100
Avusturya	8	8	% 100
Romanya	9	9	% 85
Litvanya	10	8	% 80
Kıbrıs	9	9	% 72
Lüksemburg	8	12	% 100
Estonya	4	16	% 100
İtalya	4	16	% 100
Macaristan	4	20	% 70
Çek Cumhuriyeti	8	20	% 70
Hırvatistan	4	24	% 100
İrlanda	2	40	% 100 26 hafta için, 16 hafta için ödeme yok
Birleşik Krallık	11	41	Haftalara göre değişiklik gösteriyor.
Bulgaristan	6	52	% 90

Kaynak: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635586/EPRS_ATA\(2019\)635586_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635586/EPRS_ATA(2019)635586_EN.pdf), 26.05.2019.

Şekil 3'te seçili AB ülkelerindeki doğum öncesi ve doğum sonrası analık izin süreleri ve bu izin süreleri boyunca kadınlara verilen analık izin ödenek miktarlarının oranı belirtilmiştir. Birleşik Krallık, Bulgaristan, İrlanda, Hırvatistan ve Çek Cumhuriyeti ve Macaristan analık izin sürelerinin en yüksek, Portekiz'de de en düşük olduğu anlaşılmaktadır.

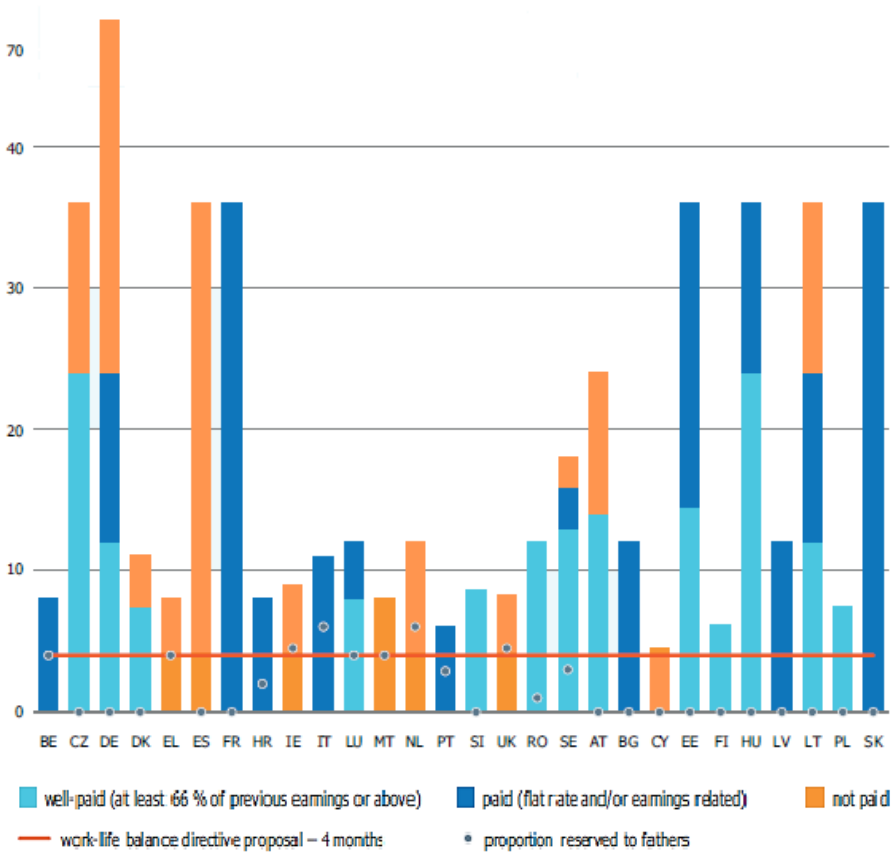
Şekil 4: Seçili AB Ülkelerinde Babalık İzin Süresi ve Ödeme Oranı

AB Ülkeleri	Babalık İzin Süresi	Babalık Ödenği
Portekiz	5 hafta	% 100
Almanya	-	-
Slovenya	4 hafta	% 90
Belçika	2 hafta	Haftalık Değişken
İspanya	4 hafta	% 100
Hollanda	1hafta	% 100
Letonya	1.4	% 80
Fransa	2 hafta	% 100
Avusturya	-	-
Romanya	1 hafta	% 100
Litvanya	4 hafta	% 100
Kıbrıs	2 hafta	% 72
Lüksemburg	-	-
Estonya	2 hafta	% 100
İtalya	1 hafta	% 100
Macaristan	1 hafta	% 100
Çek Cumhuriyeti	1 hafta	% 70
Hırvatistan	-	-
İrlanda	2 hafta	Haftalık Değişken
Birleşik Krallık	2 hafta	Haftalık Değişken
Bulgaristan	2 hafta	% 90

Kaynak:[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635586/EPRS_ATA\(2019\)635586_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/635586/EPRS_ATA(2019)635586_EN.pdf),_26.05.2019.

Şekil 4'te gösterildiği üzere, AB ülkeleri genelinde babalık izni süresi 1 hafta ile 5 hafta arasında değişmektedir. En uzun babalık izni süresi Portekiz'de uygulanmaktadır.

Şekil 5: Seçili AB Ülkelerinde Ebeveyn İzni Süresi ve Ödenek Oranı

Kaynak: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=19932&langId=en>, Erişim Tarihi: 30.05.2019.

Şekil 5'te AB ülkelerindeki ebeveyn izin süreleri ay olarak belirtilmiştir. Aynı zamanda izin süresince ödenen ödenek miktarları hakkında genel bir bilgi verilmiştir. AB ülkeleri genelinde en uzun

ebeveyn izin süreleri Almanya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Norveç, Litvanya ve Slovakya’ da uygulanmaktadır. En kısa ebeveyn izin süreleri ise Kıbrıs, Belçika ve Portekiz’de uygulanmaktadır. Ebeveyn İzni sürecinde, her ülkede ödenen ödenekler de farklılaşmaktadır.

4. Türkiye’de Çocuk Bakım Politikaları

Türkiye’de uygulanan resmi çocuk bakım politikalarına bakıldığında, uygulamada hizmet sağlayıcı kurumların yetersizliği dikkat çekmektedir. 0 ile 3 yaş arasındaki çocukların bakımında gayri resmi çocuk bakıcıların desteği ön plana çıkmaktadır. Bu yaş aralığında hizmet sunan kurumlara dair istatistiki veriler de tutulmamaktadır. Genellikle 5 yaş yukarısı için kamu tarafından sağlanan yarım günlük hizmetler ön plandadır.

Şekil 6: Okul Öncesi Eğitim Brüt Kayıt Oranları

Kaynak: <http://www.worldbank.org/tr/news/infographic/2015/09/13/supply-and-demand-child-care-services-turkey-a-mixed-methods-study>, Erişim Tarihi 30.05.2019.

Şekil 6’da belirtildiği üzere, Türkiye’nin okul öncesi brüt kayıt oranı OECD ortalamasından da düşük gerçekleşmiştir. OECD ortalamasını yakalamak için Türkiye’de, 42,388 yeni hizmet sağlayıcı kurumun daha açılmasına ihtiyaç duyulmaktadır

(<http://www.worldbank.org/tr/news/infographic/2015/09/13/supply-and-demand-child-care-services-turkey-a-mixed-methods-study>).

Bu durum da Türkiye’deki resmi çocuk bakımında hizmet sağlayıcılarının yetersizliğini göstermektedir. Resmi çocuk bakım hizmet sağlayıcı kurumların yetersizliği ve bu tür bakımda herhangi bir sübvansiyonun sağlanmaması sebebiyle çalışan kadınlar ya iş piyasasından uzaklaşmakta ya da çocuk bakımında gayri resmi çocuk bakımı yöntemlerinden faydalanmayı seçmektedir. Türkiye’de çocuk bakımına yönelik sağlanan izin türlerine bakıldığında, Çalışan kadınlara doğum öncesi ve doğum sonrası 8’er hafta olmak üzere toplamda 16 hafta ücretli analık izni verilmektedir. Çoğul gebelik durumunda, doğum öncesi izne 2 hafta daha eklenmektedir. 3 yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinen kadın veya erkek çalışanda analık izni verilmektedir. Babalık izni ise, işçilere 5 gün, memurlara ise 10 gün olarak düzenlenmiştir. Ebeveyn izni için ise erkeklere yönelik herhangi bir izin düzenlenmesi yer almamaktadır. Kadın işçilere ücretli doğum izni bitiminde 6 ay ücretsiz izin, kadın memurlara ise 2 yıl ücretsiz izin verilmektedir. Aynı zamanda kadın işçilere ve memurlara dilediği takdirde, ücretli doğum izni bitiminde, birinci çocuk için 60 gün, ikinci çocuk için 120 gün, üçüncü ve daha fazla çocuk için 180 gün boyunca yarı zamanlı çalışma imkanı tanınmaktadır. Çalışan kadın veya erkek işçiye çocuğu okula başlayıncaya kadar her iki ebeveynin de çalışması

koşulu ile eşlerden birine yarım gün çalışma imkanının tanınması yönelik yasa değişikliği de kabul edilmiştir.

SONUÇ

AB ülkelerinde uygulanan çocuk bakım politikalarına bakıldığında, her ülkede farklı çocuk bakım politikalarının uygulandığı anlaşılmaktadır. Örneğin, İskandinav ülkelerine bakıldığında, resmi çocuk bakımı önemli bir rol oynarken, Doğu Avrupa ülkelerinde uzun ebeveyn izinlerinin uygulandığı anlaşılmaktadır. Ebeveynler ise tek bir modeli benimsememekte farklı modelleri birleştirmektedir. Ebeveynler için önemli olan esneklik, kalite, sosyal normlara ve kültürel değerlere uygunluk, satınalınabilirlik gibi birden fazla faktördür. Bu sebeple AB ülkelerinde çocuk bakımı konusunda aşırı kuralcı ve dayatmacı bir modelin olmadığı anlaşılmaktadır. Türkiye'ye bakıldığında, resmi bakım politikalarının yetersizliği dikkat çekmektedir. Aynı zamanda ebeveyn izni olarak kadınlara sağlanan ücretsiz izin ve kadın ve erkek işçiler için sağlanan kısmi süreli çalışma hakkından söz edilebilmektedir. Ücretli ebeveyn iznine yönelik herhangi bir politika oluşturulmamıştır. AB geneli ile Türkiye'deki mevcut durum mukayese edildiğinde, Türkiye'de resmi çocuk bakımına yönelik hizmet sağlayıcı kurumların oluşturulması ve ebeveynler ile çocuklar açısından erişilebilir olacak şekilde uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Çocuk bakımı modelinde ailelerin birden fazla türü seçebileceği şekilde esnek uygulamaların hayata geçirebilmesi ve hükümetlerin, ebeveynlerin tercihlerine ve çocukların ihtiyaçlarına karşılık verebilecek şekilde birden fazla modeli desteklemesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- <http://www.worldbank.org/tr/news/infographic/2015/09/13/supply-and-demand-child-care-services-turkey-a-mixed-methods-study>,
Erişim Tarihi: 30.05.2019.
- <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=19932&langId=en>,
Erişim Tarihi: 30.05.2019.
- Janta, B. (2014). Caring for Children in Europe., Rand Corporation, (1-27).
- Keser, A. ve Kümbül B. (2016). Çalışma Psikolojisi, 1. Baskı, Umuttepe Yayınları, İstanbul.
- Kul Parlak, N. (2016). İş-Yaşam Dengesi Açısından Çocuk Bakım Hizmetleri, Akademik Bakış Dergisi, S.58, ss. 159-184.
- Özen Kapız, S. (2002). İş-Aile Yaşam Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.4, S.3, ss.139-153.
- Topgöl, S. (2016). İş ve Aile Yaşamı Dengesizliğinin Kadın Çalışanlar Üzerindeki Etkileri, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, C.23, S.1, ss.217-231.

BÖLÜM 4:

GELECEĞİN SAĞLIK PROFESYONELLERİNİN UYGULAMADAKİ YAŞADIKLARI MESLEKİ RİSKLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER (GÜMÜŞHANE İLİ ÖRNEĞİ)¹

Arş. Gör. Sevda UZUN²

Doç. Dr. Nilgün ULUTAŞDEMİR³

¹ Bu çalışma birinci yazarın yüksek lisans tezinin bir bölümüdür

² Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Gümüşhane, Türkiye, sevdauzun50@gmail.com

³ Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Gümüşhane, Türkiye, nulutasdemir@yahoo.com

GİRİŞ

İnsan; yaşamı için gerekli olan her şeye ulaşmak için çalışmak zorundadır ve çalışma hayatı insan yaşamının vazgeçilmez parçalarından biridir. Bazen insanlar yaptıkları iş nedeniyle sağlık problemleri ile karşılaşabilmektedirler. Günün büyük bölümünün yaşandığı çalışma ortamları, çalışanların sağlığını olumsuz etkileyebilecek durumlar, kazalar ve riskler içermesi sebebiyle bireyin bütüncül sağlığını etkileyebilmektedir. Bu nedenle çalışma ortamının özellikleri bireylerin sağlığının korunması ve mevcut durumunun devam etmesi için önem arz etmektedir (Mollaoğlu ve ark., 2010:17-30; Saygun, 2012:373-382).

Sağlık sektörü insana hizmet sunan bir alandır ve kendine özel risk ve tehlikeleri kapsamaktadır. Yalnızca sağlık personelleri değil risk altında çalışan personelden hizmet alan kişiler de en az sağlık personeli kadar risk altındadır (Soyer, 1988: 30-32).

Sağlık çalışanlarının mesleki riskler ile karşılaşma olasılığı yaptığı işe ve çalıştığı birimlere göre farklılık sergilemektedir. Hemşirelerin ise, hastalarıyla daha fazla vakit geçirmeleri ve bakımları için direkt temas halinde olmalarından dolayı sağlık risklerine maruz kalma ihtimalleri diğer sağlık personellerinden daha yüksektir (Çalışkan ve Akdur., 2001:135-142; Parlar, 2008: 547-554; Mollaoğlu ve ark., 2010:17-30). Günümüzde sağlık alanında çalışan personellerin koşulları zor olmasına rağmen, bir çalışan gibi değil, sanki kendisini her şey için feda etmesi gereken kişiler olarak görülmektedir. Sağlık personelleri de, aynı diğer bireyler gibi bir

çalışandır ve onlar da çalışma hayatlarındaki karşılaştıkları hemen bütün problemlerle karşılaşmaktadır (Soyer, 1988:30-32).

Sağlık alanında çalışan kişilerde negatif yönde etkilenmeler, kişisel ve örgütsel olarak da olumsuz sonuçları beraberinde getirmektedir. Bu durumlar hasta bakım hizmetlerini aksatmakta, kaliteyi düşürmektedir. Bütün bu sebeplerden dolayı hastaların tedavi süreci negatif yönde etkilenmektedir. Sağlık çalışanlarının en kaliteli hizmeti sunmaları için ilk şart kendi sağlıklarını korumalarıdır (Simmons ve Nelson., 2001). Geleceğin sağlık profesyonellerinin en kaliteli hizmeti verebilmesi için, öncelikle kendisinin sağlıklı olmasına ihtiyaç vardır. Bu nedenle bir devlet üniversitesinde öğrenim gören geleceğin sağlık profesyonelleri mesleki riskler, iş sağlığı ve güvenliği açısından değerlendirilmelidir. Geleceğin sağlık profesyonellerine hizmet içi eğitimler planlanarak mesleki risklerin belirlenmesi ve çözüme yönelik önlemlerin alınması önemlidir.

Bu araştırma; hemşirelik öğrencilerinin uygulamaları sırasında maruz kaldıkları tehlikeleri, riskleri, etkileyen faktörleri saptamak ve önerilerde bulunmak amacıyla planlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmanın evrenini Eylül-Ekim 2017'de Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik bölümünün uygulamalara daha çok çıkmış 3. ve 4. sınıflarında öğrenim gören öğrenciler (n=210 kişi) oluşturmuştur. Araştırmanın yapıldığı dönemde derslere aktif katılan 197 öğrenciye ulaşılmıştır. 15/03/2017 tarihli ve 2017/44 karar sayılı Kanuni Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan çalışmanın yapılabilmesi için etik kurul onamı ve çalışmanın yapıldığı Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakóltesi Dekanlığı'ndan 13/07/2017 tarihinde gerekli izin alınmıştır.

Araştırmanın verilerine; bilgilendirilmiş onam formu, sosyodemografik özellikler, hastane çalışma ortamı kaynaklı risk ve tehlikeler algısı, sağlık durumları ve çalışma şartlarını, içeren sorular ile Sağlık alışanı Güvenliği Ölçeği sorularından oluşan anketin sınıf ortamında yaklaşık 20 dakika süre içinde direkt gözlem altında ulaşılmıştır.

Sağlık alışanları Güvenliği Ölçeği (SGÖ): Öztürk ve Babacan (2012) tarafından geliştirilmiş ve geçerlilik ve güvenilirliği yapılan ölçeğin tüm sağlık personel için Cronbach Alpha: 0.96 (Cronbach Alpha hemşireler için 0.95, hekimler için 0.97, diğer sağlık personel için 0.96) bulunmuştur (Öztürk ve Babacan, 2012: 36-42). Bizim alışmamızda Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0.95 olarak bulunmuştur. Ölçeğin amacı, hastanelerdeki sağlık personeline yönelik iş güvenliği sağlanıp, sağlanmadığını belirlemek ve iş güvenliği için yapılan uygulamaları değerlendirmektir. Ölçek; iş güvenliği, iş kazası ve meslek hastalıklar başlıklarında hastanelerdeki iş güvenliğinin değerlendirilmesine yönelik olumlu yönde ifadelerden oluşan, “6” tamamen katılıyorum ile “1” kesinlikle katılmıyorum arasında değerlendirirken Likert tipinde bir ölçektir. Ölçeğin toplam puan aralığı 45-270 puanları arasındadır. Ölçekten 270'e yakın puan alınması hastanelerde iş güvenliğinin sağlandığını, 45'e yakın puan alınması iş güvenliğinin sağlanmadığını göstermektedir. Bu puanlar,

karşılaştırma yapabilmek için madde sayısına bölündüğünde ölçek toplamında ve alt faktör düzeyinde 1 ile 6 puan arasında değer almakta ve bu şekilde ölçek puanları değerlendirilmektedir (Öztürk ve Babacan, 2012: 36-42).

Verilerin analizinde frekans, ortalama, standart sapma, t testi, Mann Whitney U testi, ANOVA, Kruskal Wallis ve korelasyon testleri kullanılmıştır. Tüm testlerde istatistiksel önem düzeyi 0.05 olarak alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmamızda öğrencilerin %65.5'i (129 kişi) kadın, %34.5'i (68 kişi) erkek olup yaş ortalamaları 21.59 ± 1.40 (Min:19, Max:49)'dır. Geleceğin sağlık profesyonellerinin sosyodemografik özelliklerine göre SÇGÖ puan ortalamalarının dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Geleceğin sağlık profesyonellerinin sosyodemografik özelliklerine göre SÇGÖ puan ortalamalarının dağılımı

	Cinsiyet	N	Ortalama	SD	t	p
SÇGÖ	Kadın	129	2.59	0.74	-2.63	0.009
	Erkek	68	2.90	0.82		
	Eğitim düzeyi	N	Ortalama	SD	U	p
SÇGÖ	Sağlık Meslek Lisesi	25	2.79	0.57	0.62	0.53
	Lise	172	2.68	0.81		
	Medeni Durum	N	Ortalama	SD	U	p
SÇGÖ	Evli	8	2.90	0.75	0.75	0.45
	Bekar	189	2.69	0.78		
	Yaş	N	Ortalama	SD	t	p
SÇGÖ	17-21 yaş	107	2.65	0.76	-0.90	0.36
	22 yaş ve üzeri	90	2.75	0.81		
	Sınıf	N	Ortalama	SD	t	p
SÇGÖ	Üçüncü sınıf	94	2.77	0.79	1.31	0.19
	Dördüncü Sınıf	103	2.63	0.77		

SD: Standart Deviation; U: Mann Whitney U

Erkek öğrencilerin Sağlık Çalışanı Güvenliği ölçeği puan ortalaması kadın öğrencilere göre daha yüksek ($t=-2.63$, $p=0.009$) saptanmıştır. Öğrencilerin eğitim düzeyi, medeni durumu ve yaşları geleceğin sağlık profesyonellerinin SÇGÖ puan ortalamalarını etkilememektedir ($p>0.05$). Hemşirelik öğrencilerinin çalışma ortamı kaynaklı karşılaştıkları risk ve tehlikeler algısının dağılımı Tablo2’de verilmiştir.

Tablo 2. Hastane çalışma ortamı kaynaklı risk ve tehlikeler algısının dağılımı

Hastane Çalışma Ortamı Kaynaklı Risk ve Tehlikeler Algısı	N	%
Tedavi sürecinden önce ellerinizi yıkıyor musunuz?	191	97.0
Ellerinizi yıkadıktan sonra kuruyor musunuz?	195	99.0
El dezenfektanı kullanıyor musunuz?	190	96.5
Hasta bakım/tedavi süreci sırasında eldiven kullanıyor musunuz?	195	98.9
Hasta bakım/tedavi süreci sırasında koruyucu önlük giyiyor musunuz?	105	53.2
Vücudunuzu zorlayıcı pozisyonlarda çalışmamaya dikkat ediyor musunuz?	175	88.8
Tedavi hazırlarken ampülü el ile mi kırılıyorsunuz?	167	84.7
Tedavi sonrası enjektör kapağını tekrar kapatıyor musunuz?	144	73.1
İğne ucunu muhafaza kutusuna atıyor musunuz?	193	97.9
Bir hastadan diğerine geçerken eldiven değiştiriyor musunuz?	174	88.3
Bakım/tedavi uygulamalarından sonra ellerinizi yıkıyor musunuz?	193	98.0
Cilt/göz/açık yaraya kimyasa sıçradığında bölgeyi 5 dk içinde yıkıyor musunuz?	184	93.4
Hastanede hasta yakınları tarafından sözel şiddete maruz kaldınız mı?	82	41.6
Hastanede hasta yakınları tarafından fiziksel şiddete maruz kaldınız mı?	14	7.0
Hasta yakını tarafından tacize uğradınız mı?	13	6.6
Sağlığınızı olumsuz etkileyen boyun ağrısı yaşadınız mı?	96	48.7
Sağlığınızı olumsuz etkileyen bel ağrısı yaşadınız mı?	115	58.4
Sağlığınızı olumsuz etkileyen omuz veya kol ağrısı yaşadınız mı?	112	56.8
Kemoterapi ilaçlarının olumsuz etkilerine maruz kaldınız mı?	15	7.6
Uykusuzluk problem çektiniz mi?	148	75.1
Varis problemi yaşadınız mı?	35	17.8
Lateks eldivenlerden dolayı deri ile ilgili sağlık problem yaşadınız mı?	72	36.6
Hastane kaynaklı viral enfeksiyon geçirdiniz mi?	36	18.2
Enfekte kesici-delici-batıcı cisim yaralanması yaşadınız mı?	51	25.9
TOPLAM	197	100

Tablo 2’yi incelediğimizde ortalaması yüksek bulunanlar; ellerini yıkadıktan sonra kuruluyanlar (1.25 ± 0.55), hasta bakım tedavi süreci sırasında eldiven kullananlar (1.32 ± 0.61), bakım tedavi uygulamalarından sonra ellerini yıkayanlar (1.29 ± 0.63)’dır. Ortalaması düşük bulunanlar ise; hasta yakını tarafından tacize uğrayanlar (4.76 ± 0.68), hasta yakını tarafından fiziksel şiddete maruz kalanlar (4.75 ± 0.77), kemoterapi ilaçlarının olumsuz etkilerine maruz kalanlar (4.76 ± 0.72)’dır. Hemşirelik öğrencilerinin İSG uygulamalarına göre SÇGÖ puan ortalamalarının dağılımı Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Geleceğin sağlık profesyonellerinin İSG uygulamalarına göre SÇGÖ puan ortalamalarının dağılımı

	İSG Eğitimi Alma Durumu	N	Ortalama	SD	t	p
SÇGÖ	Evet	73	2.80	0.87	1.45	1.14
	Hayır	124	2.63	0.72		
	KKD Kullanma Durumu	N	Ortalama	SD	U	p
SÇGÖ	Evet	190	2.71	0.78	1.00	0.31
	Hayır	7	2.40	0.69		
	İş kazası geçirme	N	Ortalama	SD	t	p
SÇGÖ	Evet	63	2.55	0.70	-1.76	0.08
	Hayır	134	2.76	0.81		
	Tebliğ okuma	N	Ortalama	SD	t	p
SÇGÖ	Evet	31	3.15	0.90	3.58	0.001
	Hayır	166	2.61	0.73		

SD: Standart Deviation; U: Mann Whitney U

Tebliğ okuyan öğrencilerin, okumayanlara göre Sağlık Çalışanı Güvenliği Ölçeği puan ortalaması daha yüksek ($t=3.58$, $p=0.001$) bulunmuştur. Hemşirelik öğrencilerinin sağlık durumlarına göre SÇGÖ puan ortalamalarının dağılımı Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4. Geleceğin sağlık profesyonellerinin sağlık durumlarına göre SÇGÖ puan ortalamalarının dağılımı

	Düzenli Sağlık Kontrolü Yapıtırma	N	Ort	SD	t	p
SÇGÖ	Evet	60	2.70	0.76	0.59	0.95
	Hayır	137	2.69	0.79		
	Kronik Hastalık	N	Ort	SD	U	p
SÇGÖ	Evet	11	2.47	0.68	-0.97	0.32
	Hayır	186	2.71	0.79		
	Ruhsal Hastalık	N	Ort	SD	U	p
SÇGÖ	Evet	10	2.46	0.99	-0.98	0.32
	Hayır	187	2.71	0.77		
	Düzenli Egzersiz	N	Ort	SD	t	p
SÇGÖ	Evet	56	2.78	0.79	0.9	0.32
	Hayır	141	2.66	0.78		
	Düzenli Beslenme	N	Ort	SD	F	p
SÇGÖ	Evet	40	2.87	0.87	1.368	0.25
	Hayır	108	2.63	0.76		
	Her zaman değil	49	2.69	0.75		
	Sigara İçme Durumu	N	Ort	SD	KW	p
SÇGÖ	Evet, her gün en az 1 tane olmak üzere içiyorum	30	0.77	0.77	0.74	0.52
	Evet, Ara ara içiyorum	27	0.83	0.83		
	İçiyordum, bıraktım	8	0.77	0.77		
	Hiç içmedim.	132	0.78	0.78		
	Sağlık Hizmetlerine Ulaşabilme	N	Ort	SD	t	p
SÇGÖ	Evet	164	2.71	0.79	0.50	0.61
	Hayır	33	2.63	0.78		

Ort: Ortalama; SD: Standart Deviation; U: Mann Whitney U; KW: Kruskal Wallis

Geleceğin sağlık profesyonellerinin sağlık durumları SÇGÖ puan ortalamalarını etkilememektedir ($p>0.05$). Geleceğin sağlık profesyonellerinin dinlenme durumlarına göre SÇGÖ puan ortalamaları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Geleceğin sağlık profesyonellerinin dinlenme durumlarına göre SÇGÖ ve puan ortalamalarının dağılımı

	Dinlenmeye Zaman Ayırabilme	N	Ortalama	SD	t	p
SÇGÖ	Evet	70	2.60	0.75	-1.25	0.21
	Hayır	127	2.75	0.80		
	Uyku Saatleri	N	Ortalama	SD	t	p
SÇGÖ	6 saat ve altında yatanlar	79	2.62	0.67	-1.09	0.27
	7 saat ve üstünde yatanlar	118	2.75	0.85		
	Uyku Sorunu	N	Ortalama	SD	t	p
SÇGÖ	Evet	59	2.46	0.70	-2.81	0.005
	Hayır	138	2.80	0.79		

SD: Standart Deviation

Uyku sorunu yaşamayan öğrencilerin SÇGÖ puan ortalamaları daha yüksek ($t=-2.81$, $p=0.005$) bulunmuştur. Dinlenmeye zaman ayırabilme ve uyku saatleri geleceğin sağlık profesyonellerinin SÇGÖ puan ortalamalarını etkilememektedir ($p>0.05$). Hemşirelik öğrencilerinin SÇGÖ puan ortalaması Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Geleceğin sağlık profesyonellerinin Sağlık Çalışanı Güvenliği Ölçeği puan ortalamaları

	N	Min	Max	Ortalama	SD
Sağlık Çalışanı Güvenliği Ölçeği (SÇGÖ)	197	45	215	121.50	35.39

Min: Minimum; Max: Maximum; SD: Standart Deviation

Araştırma kapsamına alınan hastanede SÇGÖ puan ortalaması 121.50 ± 35.39 ile iş güvenliğinin sağlandığı saptanmıştır. Geleceğin sağlık profesyonellerinin yaşı, uygulama saati ve içilen sigara sayısı ile SÇGÖ puan ortalamaları arasındaki ilişki Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Geleceğin sağlık profesyonellerinin yaşı, uygulama saati ve içilen sigara sayısı ile SÇGÖ arasındaki ilişki

	Yaş		Uygulama Saati		İçilen Sigara Sayısı	
	r	p	r	p	r	p
SÇGÖ	0.121	0.90	-0.113	0.11	0.025	0.85

Hemşirelik öğrencilerinin yaşı ($r=0.121$, $p=0.90$), sigara içme sayısı ($r=0.025$, $p=0.85$) ile SÇGÖ puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamsız bir ilişki saptanırken, uygulama saati ($r=-0.113$, $p=0.11$) ile SÇGÖ puan ortalamaları arasında ise negatif yönde anlamsız bir ilişki bulunmuştur.

TARTIŞMA

Bu araştırma Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü üçüncü ve dördüncü sınıfta öğrenim gören geleceğin sağlık profesyonelleri arasında yapılmıştır. Türkiye’de sağlık çalışanları arasında mesleki risklerin değerlendirildiği çalışmaların (Ergör ve diğ., 2003; Çakır ve diğ., 2008; Yörükoğlu, 2008; Ergun, 2008; Uçak, 2009; Ulutaşdemir ve diğ., 2015: 410-421; Yıldırım ve diğ., 2015: 8-18; Çelikkalp ve diğ., 2017) yanı sıra hemşirelerde (Koç, 2009; Süloğlu, 2009; Yılmaz, 2010:184; Kaya ve diğ., 2010: 401-419; Taşdelen ve Zaybak, 2013: 101-106; AYTEKİN ve Kurt., 2014: 51-58), hekimlerde (Tel ve diğ., 2003: 13-23; Serinken ve diğ., 2003: 48-51; Ağkoç, 2005; Demirel ve diğ., 2007: 11-18; Tözün ve diğ., 2008: 377-384; Çevik, 2011; Şen ve diğ., 2012: 211-218; Baykan ve diğ., 2013: 268-277), yöneticilerde (Çelik, 2006; Özçelik ve diğ., 2012: 231-238; Günbayı ve Akcan, 2013: 195-224), aynı konuda çalışmalar mevcuttur. Ülkemizde yurt dışına göre sağlık çalışanların mesleki risklerinin belirlenmesi alanında yapılan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu bildirilmiştir (Süloğlu, 2009; Kaya ve diğ., 2010: 401-419; Sarıçam, 2012; Tuna ve Baykal., 2013: 92-

100; Taşdelen ve Zaybak, 2013: 101-106; Aytekin ve Kurt., 2014: 51-58) Problemlerin çözümlenmesinde ve hastanın tedavisinde geleceğin sağlık profesyonellerinin uygulamadaki yaşadığı risklerin belirlenmesi önem teşkil etmektedir.

Araştırmamızda erkeklerin, kadınlara göre daha fazla iş güvenliği sağladığı saptanmıştır (Tablo 1). Araştırma bulgumuzun aksine Özmuşul (2015) ile Aydın ve Ulutaşdemir'in (2016) çalışmasında cinsiyetin iş güvenliğini etkilemediği ifade edilmiştir (Özmuşul, 2015; Aydın ve Ulutaşdemir, 2016: 14). Cinsiyetin iş güvenliği ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Araştırmamızda eğitim düzeyinin öğrencilerin SÇGÖ puan ortalamalarını etkilemediği görülmektedir ($p>0.05$). (Tablo 1). Araştırmamıza benzer olarak Tuna ve Baykal'ın (2013) çalışmasında eğitim düzeyi ile iş stresi arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır (Tuna ve Baykal, 2013: 92-100). Eğitim düzeyi, geleceğin sağlık profesyonellerinin iş güvenliğini etkilemeyebilir.

Geleceğin sağlık profesyonellerinin uygulamaya çıktıkları hastane çalışma ortamı kaynaklı risk ve tehlikelerin ortalaması yüksek bulunanlar; ellerini yıkadıktan sonra kuruluyanlar (1.25 ± 0.55), hasta bakım tedavi süreci sırasında eldiven kullananlar (1.32 ± 0.61), bakım tedavi uygulamalarından sonra ellerini yıkayanlar (1.29 ± 0.63)'dır. Ortalaması düşük bulunanlar ise; hasta yakını tarafından tacize uğrayanlar (4.76 ± 0.68), hasta yakını tarafından fiziksel şiddete maruz kalanlar (4.75 ± 0.77), kemoterapi ilaçlarının olumsuz etkilerine maruz kalanlar (4.76 ± 0.72)'dır (Tablo 2). Ataşalan'ın çalışmasında (2015)

ise sağlık alışanlarının ASM alışma ortamı kaynaklı risk ve tehlikelerin ortalaması yüksek bulunanlar; ellerini yıkadıktan sonra kurulayanlar (4.76 ± 0.48), bakım/tedavi uygulamalarından sonra ellerini yıkayanlar (4.75 ± 0.43), tedavi sürecinden önce ellerini yıkayanlar (4.74 ± 0.43) iğne ucunu muhafaza kutusuna atanlar (4.69 ± 0.60)’dur. Ortalaması dşuk bulunanlar ise; Cilt/gz/açık yaraya kimyasal sıçradığında bölgeyi 5 dk içinde yıkayanlar (0.91 ± 0.27), kemoterapi ilaçlarının olumsuz etkilerine maruz kalanalar (1.36 ± 0.57), ASM’de hasta yakınları tarafından tacize uğrayanlar (1.59 ± 1.13)’dır (Ataşalan, 2015). Geleceğin sağlık profesyonellerinin teorik bilgilerini pratiğe dönüştürmede zorlandıkları söylenbilir.

Geleceğin sağlık profesyonellerinin %96.4’ kişisel koruyucu donanım (KKD) kullandığını ifade etmiştir. Araştırmamızda geleceğin sağlık profesyonellerinin KKD kullanma durumlarına göre SGO puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$) (Tablo 3). Aldem ve arkadaşlarının çalışması incelendiğinde %77.1’inin, Karayemişoğlu ve Baykal’ın (2011) yapmış olduğu çalışmada ise %76.1’inin KKD kullandığı saptanmıştır (Aldem ve diğ., 2013: 60-67; Karayemişoğlu ve Baykan, 2011). Geleceğin sağlık profesyonellerinin KKD kullanmaları hastanede uygulama yaptıkları zaman diliminde daha dşuk stres yaşamalarını sağlarken, maruziyet sonucu yaşanabilecek riskleri azaltabileceği öngörülebilir.

Geleceğin sağlık profesyonellerinin %30.4’ düzenli sağlık kontrolü yaptırdığını ifade etmiş ve düzenli sağlık kontrolü yaptırma durumlarına göre SGO puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark

bulunmamıştır ($p>0.05$) (Tablo 4). Araştırmamıza benzer olarak Ulutaşdemir ve arkadaşları (2015) sağlık çalışanlarında düzenli sağlık kontrolü yaptıranların oranını %37.8 olarak bulmuştur (Ulutaşdemir ve diğ., 2015: 410-421). Düzenli sağlık kontrolü yaptırmak olası sağlık problemlerinin erken teşhis edilip tedaviye gecikmeden başlanmasına katkı sağlayabilir. Geleceğin sağlık profesyonellerinin sigara kullanma durumlarına göre SÇGÖ puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$) (Tablo 4). Ancak araştırmamızın aksine Ulutaşdemir ve arkadaşları (2015) sigara kullanan sağlık personelin daha yüksek iş stresi yaşadığını, Tel ve arkadaşları ise sigara kullanan sağlık çalışanlarının işe bağlı gerginlik puanlarının kullanmayanlara göre yüksek bulduklarını ifade etmişlerdir (Ulutaşdemir ve diğ., 2015: 410-421; Tel ve diğ., 2003: 13-23). Bu durum yoğun stres yaşayan sağlık çalışanlarında sigaranın etkilerinin kişiden kişiye değiştiğini göstermektedir. Kronik hastalığı olan geleceğin sağlık profesyonellerinin oranı %5.6 olarak bulunmuştur. Kronik hastalığa sahip olma durumu ile SÇGÖ puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Bulgumuzun aksine Ulutaşdemir ve arkadaşları (2015) yaptıkları çalışmada kronik hastalık sahibi sağlık çalışanların oranını %8.6 olarak bulmuş kronik hastalığa sahip olan sağlık personelin iş streslerinin daha yüksek olduğunu saptamıştır (Ulutaşdemir ve diğ., 2015: 410-421). Ruhsal hastalık sahibi olan geleceğin sağlık profesyonellerinin oranı %5.7 olarak bulunmuştur. Ruhsal hastalığa sahip olma durumu ile SÇGÖ arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Özgür ve arkadaşları (2011) sağlık

personelin yüksek stres kaynaklarından ve çalışma koşullarından kaynaklanan risk faktörlerini taşımaları nedeni ile potansiyel olarak ruhsal bozukluklara yatkınlık gösterdiklerini açıklamıştır (Özgür ve diğ., 2011: 296-305). Düzenli sağlık kontrolü yaptırma SÇGÖ puan ortalamalarını etkileyebilir.

Uyku sorunu yaşamayan geleceğin sağlık profesyonellerinin SÇGÖ puan ortalamaları daha yüksek bulunmuştur (Tablo 5). Literatüre bakıldığında uyku kalitesi kötü olan üniversite öğrencilerinin oranı ülkemizde yapılan çalışmalardan olan Taşcıoğlu (2007) %54.4 ve Saygılı ve arkadaşları (2011) %59 bulmuşlardır (Saygılı ve diğ., 2011: 88-94; Taşcıoğlu, 2007). Yeterli uykusunu almış öğrencilerin uygulamalarını daha verimli yaptıkları söylenebilir.

Geleceğin sağlık profesyonellerinin uygulamaya çıktıkları kurumda iş güvenliğinin sağlandığı (SÇGÖ puan ortalaması=121.50±35.39) saptanmıştır (Tablo 6). Bulgularımıza benzer olarak; Ataşalan'ın (2015) araştırmasında SÇGÖ puan ortalaması 95.21±37.37 olarak saptanmıştır (Ataşalan, 2015). Öztürk ve Babacan (2012) çalışmasında Trabzon İli Merkezindeki 5 ve ilçelerdeki 11 devlet hastanesinde çalışan 522 hemşire, 232 hekim ve 271 diğer sağlık personeli ile gerçekleştirildiği “Bir Ölçek Geliştirme Çalışması: Hastanede Çalışan Sağlık Personeli İçin İş Güvenliği Ölçeği” çalışmasında; SÇGÖ'nin iş güvenliğinin değerlendirilmesinde kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir araç olduğu ve araştırmanın yapıldığı hastanede iş güvenliğinin sağlandığı saptanmıştır (Öztürk ve Babacan, 2012: 36-42). Geleceğin sağlık profesyonellerinin uygulama

yaptıkları hastane ortamında iş güvenliğinin sağlandığı söylenebilir.

Geleceğin sağlık profesyonellerinin yaşı ($r=0.121$, $p=0.90$), sigara içme sayısı ($r=0.025$, $p=0.85$) ile SÇGÖ puan ortalamaları arasında pozitif yönde anlamsız bir ilişki, uygulama saati ($r=-0.113$, $p=0.11$) ile SÇGÖ puan ortalamaları arasında negatif yönde anlamsız bir ilişki saptanmıştır (Tablo 7). Geleceğin sağlık profesyonellerin yaşı ile orantılı olarak tecrübeleri de artıkça ve uygulama yaptıkları zaman azaldıkça, iş güvenliğine daha fazla dikkat ettikleri söylenebilir.

SONUÇ

Bu araştırmada bir üniversitenin hemşirelik bölümünde öğrenim gören öğrencilerin uygulama yaptıkları hastanede iş güvenliğinin sağlandığı saptanmıştır. Uyku sorunu yaşamayan öğrencilerin, uyku sorunu yaşayanlara göre, erkeklerin kadınlara göre hastane uygulama ortamında kendilerini daha fazla güvende hissettikleri bulunmuştur.

ÖNERİLER

- Uyku sorunu yaşayan ve kadın öğrenciler başta olmak üzere tüm öğrencilerin daha verimli uygulama yapmaları adına verilecek olan iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinin sayısı artırılmalı,
- Geleceğin sağlık profesyonellerinin teorik bilgilerini doğru-kolay bir şekilde pratiğe dönüştürmelerini sağlamaya yönelik öğretim elemanları ve hastane personeli tarafından uygulamalara ağırlık verilmeli,
- İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili uygulamaların çalışma ortamında kullanılması amacıyla eğitim ve farkındalık artırıcı çalışmalar yapılmalı,
- İSG eğitimlerinin, üniversitenin tüm bölümlerindeki lisans müfredatlarında yer alması sağlanmalı,

Hastanelerde yönetim tarafından İSG kültürünü artırmaya, iş stresini ortadan kaldırmaya yönelik; “İSG, stresle ve kaygıyla baş etme, çalışma ortamı kaynaklı risk ve tehlikeler” ile ilgili hizmet içi eğitim programlarının sürdürülmesi ve bu programlara geleceğin sağlık profesyonellerinin katılımının desteklenmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ağkoç, S. (2005). *Hekimlerde mesleki riskler. İstanbul tıp fakültesi tıpta uzmanlık öğrencileri üzerinde bir çalışma*. Tıpta Uzmanlık Tezi, İstanbul Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Aldem, M., Taş-Arslan, F., Kurt, AS. (2013). Sağlık profesyonellerinde çalışan güvenliği. *Tip Araştırmaları Dergisi* 11(2), 60-67.
- Ataşalan, E. (2015). *Aile sağlığı merkezlerinde görev yapan sağlık çalışanlarının iş sağlığı ve güvenliği kapsamında karşılaştıkları risk ve tehlikelerinin iş stresi düzeylerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Zirve Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü Hemşirelik Ana Bilim Dalı, Gaziantep.
- Aydın, O., Ulutasdemir, N. (2015). Effect of Risks Encountered By Physicians in A Private Hospital on Level of Work Stress. *International Refereed Journal of Occupational Health and Safety*, 01, 11-25.
- Aytekin, A., Kurt, FY. (2014). Yenidoğan yoğun bakım kliniği'nde çalışan hemşirelerde iş doyumunu ve etkileyen faktörler. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi* 4(1), 51-58.
- Baykan, Z., Çetinkaya, F., Naçar, M., Kaya, A., Işıldak, MÜ. (2013). *Aile hekimlerinin tükenmişlik durumları ve ilişkili faktörler*. 16. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Antalya, 27-31 Ekim 2013, 268-277.
- Çakır, A., Süleyman, Ç., Emel, Ç., Funda, K. (2008). *Acıbadem sağlık*

grubunda çalışan klinik eğitim hemşirelerinin stres kaynaklarının ve stres ile baş etme yollarının belirlenmesi. IV. Ulusal Hemşirelik Eğitim Kongresi, Nevşehir, 22-25 Ekim 2008.

Çalışkan, D., Akdur, R. (2001) Ankara Üniversitesi tıp fakültesi hastanesinde çalışan hemşirelerin kendi bildirimleri ile karşılaştıkları mesleki riskler. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası* 54(2), 135-142.

Çelik, CK. (2006). *Eğitim yöneticilerinin mesleki tükenmişlikleri ile evlilik doyumları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

Çelikkalp, Ü., Saraçoğlu, VG., Tokuç, B. (2017). Hemşirelik öğrencilerin iş sağlığı güvenliği hakkında bilgi düzeylerinin artırılması. *Namık Kemal Medical Journal* 5(1), 36-43.

Çevik, M. (2011). *İş yerinde oluşan stresin çalışanlar üzerindeki etkileri; acil servis hizmetleri kapsamında bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ergör, A., Kılıç, B., Demiral, Y., Gürpınar, E. (2003). “Sağlık ocaklarında iş riskleri” *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi* 16, 44-53.

Ergun, G. (2008). *Sağlık işletmelerinde örgütsel stresin işgücü performansıyla etkileşiminin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Günbayı, İ., Akcan F. (2013). İlköğretim kurumları yöneticilerinin yaşadıkları iş streslerine ilişkin görüşleri: Bir durum çalışması. *Journal of Teacher Education and Educators* 2(2), 195-224.
- Karayemişoğlu A., Baykal, Ü. (2011). Çalışan Güvenliği Açısından Hemşirelerin Çalışma Koşullarının Değerlendirilmesi. III. Uluslararası Sağlıkta Performans ve Kalite Kongresi, Ankara, 24-26 Kasım 2011.
- Kaya, N., Kaya, H., Ayık, ES., Uygur, E. (2010). Bir devlet hastanesinde çalışan hemşirelerde tükenmişlik. *Uluslararası Bilim Dergisi* 7(1), 401-419.
- Koç, ŞR. (2009). *Sağlık çalışanlarında iş stresi, acil servis örneği*. Yüksek lisans tezi Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özçelik, N., Gülsün, M., Özçelik, F., Öztosun, F. (2012). Yöneticilerin zaman yönetimi becerilerinin iş stresi üzerine etkisi. *Anatol J Clin Investig* 6(4), 231-238.
- Özgür, G., Gümüş-Babacan, A., Gürdağ, Ş. (2011). Hastanede çalışan hemşirelerde ruhsal belirtilerin incelenmesi. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi* 24, 296-305.
- Özmuş, B. (2015). *Özel bir hastanede görev yapan sağlık çalışanlarının iş sağlığı ve güvenliği kapsamında karşılaştıkları risk ve tehlikelerin iş stresi düzeyine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Zirve Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Öztürk, H., Babacan, E. (2012). Bir Ölçek Geliştirme Çalışması.

Hastanede Çalışan Sağlık Personeli İçin İş Güvenliği Ölçeği.
Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 9(1), 36-42.

Parlar, S. (2008). Sağlık çalışanlarında göz ardı edilen bir durum: Sağlıklı çalışma ortamı. *TAF Preventive Medicine Bulletin* 7(6), 547-554.

Sarıçam, H. (2012). *İş sağlığı ve güvenliği kapsamında hemşirelerin karşılaştıkları risk ve tehlikelerin iş stresi düzeyleri üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Saygılı S, Akıncı ÇA, Arıkan H, Dereli H (2011). Üniversite öğrencilerinde uyku kalitesi ve yorgunluk. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 1(1), 88-94.

Saygun, M. (2012). Sağlık çalışanlarında iş sağlığı ve güvenliği sorunları. *TAF Preventive Medicine Bulletin* 11(4), 373-382.

Serinken, M., Tomruk, Ö., Erdur, B., Soysal, S., Çımrın, AH. (2003). Acil servis hekimlerinin iş stresi faktörleri. *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi* 1(2), 48-51.

Simmons, B., Nelson, D. (2001). Eustress at work: The relationship between hope and health in hospital nurses. *Health Care Management Review*, 26(4), 7-18.

Soyer, A. (1991). *Sağlık alanında çalışanların sağlık ve güvenliklerinin korunması*. II. Ulusal İşçi Sağlığı Kongresi, Ankara, 4-7 Nisan 1998; Ankara, 30-32.

Süloğlu, A. (2009). *Diyaliz merkezlerinde çalışan doktor ve*

hemşirelerde tükenmişlik sendromu. Aile Hekimliği Uzmanlık Tezi. Sağlık Bakanlığı Bakırköy Dr. Sadi Konuk Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul.

Şen, H., Toygar, M., Türker, T., İnce, N., Tuğcu, H., Keskin, H. (2012). Bir grup hekimin stresle başa çıkma tekniklerinin değerlendirilmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin 11(2)*, 211-218.

Taşçıoğlu, İ. (2007). *Lüleburgaz Devlet Hastanesi ve Lüleburgaz 82. yıl Devlet Hastanelerinde iş ve çalışma ortamından kaynaklanan riskler ve bu riskleri hemşirelerin algılama düzeylerinin saptanması. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Edirne.*

Taşdelen, S., Zaybak, A. (2013). Hemşirelik öğrencilerinin ilk klinik deneyim sırasındaki stres düzeylerinin incelenmesi *Florance Nigtingale Hemşirelik Dergisi 21(2)*, 101-106.

Tel, H., Karadağ, M., Tel, H., Aydın, Ş. (2003).Sağlık çalışanlarının çalışma ortamındaki stres yaşantıları ile başetme durumlarının belirlenmesi, *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi 5(2)*, 13-23.

Tözün, M., Çulhacı, A., Ünsal, A. (2008). Aile hekimliği sisteminde birinci basamak sağlık kurumlarında çalışan hekimlerin iş doyumu. *TAF Prev Med Bull 7(5)*, 377-384.

Tuna, R., Baykal, Ü. (2013). Onkoloji hemşirelerinde iş stresi ve etkileyen faktörler. *Florence Nigtingale Hemşirelik Dergisi*

21(2), 92-100.

Uçak, A. (2009). *Sağlık personelinin maruz kaldığı iş kazaları ve geri bildirimlerinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.

Ulutaşdemir, N., Balsak, H., Berhuni, Ö., Özdemir, E., Ataşalan, E. (2015). The impacts of occupational risks and their effects on work stress levels of health professional (the sample from the southeast region of Turkey). *Environmental Health and Preventive Medicine* 20(6), 410-421.

Yıldırım, Z., Yolcu, N., Yiğit, Y., Dönmez, M., Topçu, B. (2015). Tekirdağ ili kamu hastanelerindeki sağlık çalışanlarının iş doyum düzeylerinin değerlendirilmesi. *IAAOJ Scientific Science* 3(1), 8-18.

Yılmaz, F. (2010). Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliği kurulları: Türkiye'de kurulların etkinliği konusunda bir araştırma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 7(1), 184.

Yörükoğlu, S. (2008). *Özel bir hastanede çalışan sağlık personelinin rol çatışması, rol belirsizliği ve tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

BÖLÜM 5:
**KAMU POLİTİKASI NESNESİ OLARAK "ÇOCUK":
HÜKÜMET PROGRAMLARI ÜZERİNDEN BİR ANALİZ¹**

Dr. Öğr. Üyesi Sevcan Güleç SOLAK²

Dr. Öğr. Üyesi Şerife PEKKÜÇÜKŞEN³

Prof. Dr. Ercan OKTAY⁴

¹ 25-27 Ekim 2018 tarihinde Kırıkkale'de düzenlenen 12. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu'nda sunulup, özet olarak yayımlanmış bildirinin tam metnidir.

² Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Karaman, Türkiye, gulecsevcan@hotmail.com

³ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Karaman, Türkiye, serifepotuk@yahoo.com

⁴ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Karaman, Türkiye, ercanoktay@hotmail.com

GİRİŞ

Kamu politikaları, toplulukları etkileyen kararların hazırlanması ve uygulanması olarak tanımlanmakta ve devletlerin yol haritalarının önemli dönüm noktalarını oluşturmaktadır. Bu yol haritalarının hazırlanması ve uygulamasında siyasi otoritelerin aldığı bağlayıcı kararlar ve konulan kurallar kimi zaman temel kamu politikalarının kendisi olmakta kimi zaman da uygulanan/uygulanacak olan kamu politikalarının sınırlarını belirlemektedir. Kamu politikaları, hükümetlerin yapmayı veya yapmamayı seçtikleri şey olarak tanımlanmakta; hükümetler kurulduktan sonra hazırlanan ve parlamentoda tebliğ edilen hükümet programları da kamu politikaları ile ilgili temel belgelerden birisi olarak kabul edilmektedir. Hükümetlerin yönetimleri süresince ne yapmak istedikleri veya yapmak istemedikleri, önem verdiği temel alanlar, geleceğe yönelik faaliyet ve eylemlere yönelik ipuçları hükümet programlarında yer almaktadır. Çünkü kamu politikasının oluşturulmasında ve uygulanmasında yer alan temel aktörler yasama, yürütme ve yargı organlarıdır ve ikincil politika oluşturucular olan kamu kurum ve kuruluşları yetkilerini bu temel aktörden alırlar. Kamu politikaları, kamusal/toplumsal veya kamusalılık özelliği taşıyan toplumdaki diğer kişi ve grupları da etkileyen toplumun alt kümeleriyle de ilgili sorunları analiz edip çözüm aramayı amaçlar. Bu bağlamda çocuklar da toplumu oluşturan ve toplumun geleceğini inşa eden en önemli alt kümelerinden biri ve kamu politikalarında hak sahibi en önemli sosyal aktörlerdir. Çocuğa verilen önem tarihsel süreç içerisinde sürekli değişim göstermiş, “çocuk” bir dönem olarak çocukluğun yok

sayıldığı zamanlardan, çocuğun kendi başına hak sahibi bir birey olarak tanımlandığı ve yerel, ulusal ve küresel politikaların nesnesi durumuna taşınmıştır. Bu bağlamda çocukluk fikrinin toplumsal bir kurgu olarak Rönesans ve Aydınlanma sürecinde oluştuğu ve bu süreçten sonra çocukların korunması yönünde ilk sosyal politika uygulamalarının ortaya çıktığı söylenebilir (Işıklı ve Karatepe, 2016:70).

Çocuk hakları, dünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu yaşama, barınma, sağlık, eğitim haklarını; fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma haklarının tümünü tanımlamaktadır. Bu haklar, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları sözleşmesi ile güvence altına alınan ve çocukların doğum anından itibaren birey olmaları sebebiyle sahip oldukları insan hakları kategorisinin içinde ayrıcalıklı ve özellikle değinilmesi gereken bir hak kategorisini oluşturmaktadır. Çocuklarla ilgili alınacak tüm kararlarda çocuğun yüksek yararının gözetilmesi temel ilkedir. Bu ilkenin çocukların söz konusu olduğu her durumda gözetilmesi, çocuk merkezli politikaların temelini oluşturmaktadır.

Bir çocuğun doğumundan itibaren sağlıklı bir çevrede, yeteneklerinin ön plana çıkartılmasını ve geliştirilmesini sağlayacak bir eğitim programıyla yetişmesine yönelik şartların oluşturulması, ortaya çıkabilecek sorunların tanımlanıp önlenmesine yönelik olarak yapılması gerekenlerin tümü çocuk politikası olarak adlandırılabilir. Bir çocuğun doğumundan itibaren sağlıklı, donanımlı, yeteneklerini ve becerilerini toplum yararına kullanabilen, kendini yaratan bir birey olarak topluma kazandırılması süreci çocuk politikası olarak

değerlendirilen kapsamlı bir program çerçevesinde yürütülmelidir (Etiler, 2007:402). Çocuk politikası, toplumun önemli bir çoğunluğunu oluşturan ve birer birey olarak hak sahibi olan çocuğun, devlet ve siyasal süreç içerisinde çocuklarla ilgili olanlar ve olması gerekenlerin irdelenmesi ve buna bağlı bir sistemin olması gerekenlere yönelik güçlendirilmesini kapsar (Türkiye Çocuk Politikası, 2009:26).

Çocuk politikası, çocuğu ilgilendiren tüm diğer politikalarla birlikte ele alınmalıdır. Çocukların fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan gelişimlerinin desteklenmesine ve olası risklere yönelik koruyucu/önleyici politikalar; ekonomik ve sosyal olumsuzluklardan en kolay etkilenen grup olarak çocukların sağlıklı gelişimi için son derece önemlidir. Bu çalışmanın temel konusu kamu politikası alanı/nesnesi olan “çocuk” olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda temel politika belgelerinden biri olan hükümet programlarında “çocuk/çocuklara” ne kadar/ne şekilde yer verildiği incelenecektir. Araştırmada, 1923-2018 yılları arasında kurulan 67 hükümetin TBMM’ne sunulup kabul edilen programlarının içerik analizi yöntemiyle incelenmesi suretiyle çocuklara yönelik oluşturulan kamu politikaları, kavram haritalarıyla belirlenmeye çalışılacaktır. Böylelikle geçmişten bugüne nüfusumuzun üçte birini oluşturan çocuklara hükümetlerin bakış açısı görülebilecek; Türkiye’nin Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni imzaladığı 1995 yılı öncesi ve sonrası programlarda bir farklılığın olup olmadığı değerlendirilecektir.

1. Araştırmanın Önemi ve Yöntemi

Araştırma, hükümet programları özelinde kamu politikaları arasında çocuk politikalarının ne kadar ve hangi alanlarda yer aldığını analiz etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaca ulaşmak için içerik analizi yöntemiyle TBMM başkanlığı tarafından 10 cilt halinde yayımlanan “Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri” (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013) adlı eserden ve bu eserin yayım tarihinden sonra kurulan hükümetlerin programları da meclis ve parti web sayfalarından taranarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

Buna göre öncelikle yapılan ilk okumada hükümet programlarının çocuk politikalarına ilişkin olduğu düşünülen bölümleri atırt etmek için “çocuk”, “nesil”, “kuşak”, “gelecek”, “öğrenci”, “yavru” ve “genç” olarak belirlenen kavramlar yardımıyla altı çizilmiştir. Hükümet programlarının metinleri içerisinde çocuk 324, nesil 78, kuşak 17, gelecek 124, öğrenci 169, yavru 1, genç 391 defa yer almıştır. Aslında bu rakamlar hükümet programlarının tamamı göz önüne alındığında çocuklara yönelik politikalara verilen önemle ilgili niceliksel bir ipucu da vermektedir.

Ancak bu kavramlardan “genç“, yasal anlamda 18 yaşına kadar her insanın çocuk kabul edilmesi ve çalışmanın sınırlılıkları nedeniyle çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca “gelecek” kavramı da sıklık bakımından fazla olmasına rağmen daha çok zaman zarfı olarak kullanıldığı için değerlendirmeye alınmamış, çalışmada kavramların sıklık dağılımlarından ziyade içerik ve anlamları üzerinde durulmuştur. Yapılan okuma esnasında ilk başta çocuk politikalarıyla alakalıymış gibi gözüken fakat içeriği itibariyle buna hizmet etmeyen

kısımlar ise çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Elde edilen bulgulardan çocuk politikalarının daha çok eğitim, sağlık, güvenlik, adalet, sosyal güvenlik, sosyal-kültürel ve dini politikalarının içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Kamu politikalarını birbirinden tam olarak ayırıştırmanın zorluğu nedeniyle analiz dönemsel bir sınıflamaya göre hazırlanmıştır.

Araştırmanın diğer bir kısıtı ise hükümet programlarının, hükümetlerin harfi harfine uygulamak zorunda olmadıkları metinler olması ve bu nedenle de kamu politikalarının analizinde kesin verileri sunmamasına ilişkindir. Ancak hükümet programları üzerinden gerçekleştirilen bu tür çalışmaların hükümetlerin genel niyet ve politika tercihlerinin ne ve nasıl olacağına dair ipuçlarını sunması ve dönemin sorunlarına ve ihtiyaçlarına yönelik olarak hazırlanması, kamu politikaları tercihlerinin dönemsel olarak incelenebilmesi için yol gösterici olmaktadır. Ayrıca hükümet programlarının oluşumu üzerinde ülkenin uzun vadeli ve değişmez politikalarının etkisinin yanı sıra uluslararası konjonktürün etkisi de gözlenebilmektedir. Kısaca devletlerin mevcut sorunları, ekonomik, siyasal ve toplumsal dinamikler hükümet programlarının şekillenmesi noktasında belirleyici olarak hükümet politikalarına dolayısıyla da parlamentoya yansiyarak kamu politikalarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda hükümet programları da kamu politikalarının özet sunumu olarak dönemsel kamu politikası analizlerini kolaylaştırmaktadır.

2. Hükümet Programlarında “Çocuk”

Hükümet programı ya da Anayasada kullanılan ifadeyle “Bakanlar Kurulunun programı”, kuruluşundan en geç bir hafta içinde Başbakan veya bir bakan tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisinde okunur ve güvenoyuna başvurulur. Programın okunmasından iki tam gün geçtikten sonra güvenoyu için görüşmeler başlar ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçtikten sonra oylama yapılır.

24 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi tarafından seçilerek görevlendirilmiş olan “Muvakkat İcra Encümenleri Heyeti’nden” Cumhuriyetin ilanına kadar geçen sürede, 5 İcra Vekilleri Heyeti ve cumhurbaşkanlığı hükümeti dâhil 67 hükümet kurulmuştur. 67. Hükümet olarak kabul edeceğimiz mevcut hükümet ise cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi olarak değişmiş ve mecliste hükümet programı okunmamıştır.

2.1. 1920-1945 Döneminde Çocuk Politikaları

I.ve IV. İcra Vekilleri Heyetinin Programında “çocuk” maarif yani eğitim başlığı altında ele alınarak talim ve terbiyenin dini ve milli hale getirilmesi, bu konuda okulların iyileştirilmesi ve öğretmenlerin daha iyi yetiştirilmesi konularının ele alındığı görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyetinin 3. Hükümeti Ali Fethi OKYAR tarafından kurulmuş; (22.11.1924-03.03.1925) programında çocuk, eğitim ve sağlık başlığı altında ele alınmıştır. Eğitim alanında çocuk ve gençlerin nasıl eğitileceği, öğretmen eksikliği ele alınırken sağlık politikaları açısından çocuk hastalıklarıyla mücadeleye değinilmiştir.

I.Bayar Hükümeti (01.11.1937-11.11.1938) Programında çocuk ilk olarak “belediyelerin beş senelik mesai planı çerçevesinde çocuk bahçeleri vb. şehirlerin sıhhat ve güzelliğini ile ilişkili bir başlıkta yer almaktadır. Ayrıca sağlık işleri arasında ana ve çocuk sağlığının korunmasına yönelik çocuk bakım evleri ve dispanserleri, süt çocukları müşahade evlerinin sayılarının artırılması, köy ebesi mekteplerinin oluşturulması şeklinde ele alınmıştır. Ayrıca çiftçi çocuklarının yetiştirilmesi amacıyla pratik çiftçilik okullarının açılması, öğrencilerin yeteneklerine göre bir eğitim sunulması, öğretmenlerin yetiştirilmesi ve öğrencilerin spor ve sanat eğitimi konularına yer verilmiştir.

2.2. 1946-1960 Döneminde Çocuk Politikaları

14. hükümet olan II.Şükrü Saraçoğlu Hükümeti (09.03.1943-07.08.1946) programında köy çocuklarının teknik bilgilerle eğitimi ele alınmıştır. Bu hükümet programında çocuk ile ilgili ifadeler, tarım ve ziraat politikaları içerisinde ele alınmıştır.

Mehmet Recep Peker tarafından kurulan 15. hükümetin (07.08.1946-10.09.1947) programında ilk olarak çocuk, adalet başlığı altında çocuk mahkemelerinin kurulması “...suçlunun ıslahını sağlayan infaz sistemimizin, inkişafına ve hazırlamakta olduğumuz plan gereğince iş esası üzerinde kurulmuş cezaevleriyle çocuk infaz müesseselerinin tevsiine çalışacağız....” denilerek ele alınmaktadır. Eğitim başlığı altında ise ilkokulları bitiren köy çocukları için köyde işe yarar meslek sahibi yapmak üzere bölge okullarının ve öğrenci yurtlarının yapılması, okulların eksiklerinin giderilmesi, öğretmen

ihtiyacının giderilmesi konuları ele alınmaktadır. “Kimsesiz çocukları koruma isini lâıyk olduğu önemle ele alacağız.” denilerek daha önceki programlarda yer almayan çocuklara yönelik sosyal hizmetlere yer verilmiştir. Kamu da çalışanlara ve emeklilere verilecek olan çocuk zamlarına da kısaca yer verilmiştir.

17. hükümet Hasan Saka'nın başbakanlık yaptığı II. Saka Hükümet 10.06.1948-16.01.1949 olarak karşımıza çıkmaktadır. 17. hükümetin programında çocuk sadece din öğretimi ile ilişkili olarak “Din öğretiminin ihtiyari olması esasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için gereken imkânları hazırlayacağız. Fakat laiklik prensibinden ayrılmamıza asla imkân tasavvur edilmemelidir” şeklinde yer almaktadır.

Günaltay Hükümeti 16.01.1949-22.05.1950 yılları arasında 18. Hükümet olarak görev yapmıştır. “...Din öğretiminin ihtiyari olması esasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için gereken imkânları hazırlayacağız...” denilerek din eğitimi ile ilgili politikalar içerisinde çocuğa yer verilmiştir. Ayrıca laiklik ilkesi özellikle vurgulanarak din perdesi altında hurafelerin yeni baştan belirmesine de izin verilmeyeceği ifade edilmiştir.

Adnan Menderes 22.05.1950 ve 27.05.1960 tarihleri arasında beş (19-23. hükümetler) hükümet kurmuştur. Bu hükümetlerden 2. (09.03.1951-17.05.1954) ve 3. (17.05.1954-09.12.1955) Menderes hükümet programlarında, eğitim politikaları içerisinde çocuklarla ilgili ifadelere yer verilmiştir. Eğitimin tek bir sistem altında birleştirilmesi, teknik ve mesleki eğitimin yanı sıra milli ve manevi şahsiyet

gelişimine katkı sağlayacak programlar içerisinde “çocuk” ele alınmıştır.

2.3. 1961-2000 Döneminde Çocuk Politikaları

İsmet İnönü 30.10.1923 ve 20.02.1965 tarihleri arasında farklı dönemlerde 10 hükümet kurmuştur. Bu hükümetlerden 26.. (20.11.1961-25.06.1962), 27. (25.06.1962-25.12.1963) ve 28. (25.12.1963-20.02.1965) hükümet programlarında çocuklarla ilgili ifadeler yer almaktadır. Çocuk suçluluğu ile ilgili mücadeleye ilk defa değinilmiştir. Eğitim politikaları içerisinde eşit eğitim imkânları ele alınmış ve milli eğitimin aynı zamanda sosyal ve ekonomik gelişimi sağlayacak ve hızlandıracak verimli, bir yatırım olduğu dile getirilerek eğitim politikaları da kalkınma politikaları için bir araç olarak görülmüştür. Ayrıca ilköğretimde zorunlu eğitim, ilkokuldan sonra eğitime devam edemeyen çocuklar için meslek kurslarının açılması, maddi imkânlardan yoksun çocuklar için kabiliyetleri doğrultusunda destek verilmesi programlarda ele alınan konular olmuştur. Ayrıca İnönü tarafından kurulan 9.ve 10. hükümet programlarında ilk defa çocuk suçluluğu ve çocuk mahkemeleri kanunu gündeme gelmiş devamındaki hükümet programlarında da sıkça vurgulanmıştır.

Suat Hayri Ürgüplü tarafından 20.2.1965-27.10.1965 tarafından kurulan 29. hükümet programında “ ...Memleket çocuklarının milletimize ve insanlığa yararlı olması, yurt kalkınması için gerekli bütün vasıfları kazanması hususunda büyük gayret gösterilecektir....” denilerek çocuk ve eğitim yine kalkınma odaklı politikaların bir aracı haline gelmiştir.

Süleyman Demirel 27.10.1965 ve 25.06.1993 tarihleri arasında 7 farklı hükümet kurmuştur. Çocuk, Demirel hükümet programlarında ağırlıklı olarak eğitim politikaları, korumaya muhtaç çocuklar kapsamında sosyal güvenlik politikaları ve çocukların milli ve manevi değerleri kazanması için milli kültüre uygun milli eğitim politikaları geliştirilmesi kapsamında ele alınmıştır.

Demirel hükümetleri, eğitim politikaları içerisinde çocuğu; köy okullarının arttırılması, ilkokul çağında temel eğitim, teknik ve mesleki eğitimin yaygınlaştırılması, kız teknik okullarının açılması, eğitimde imkân ve fırsat eşitliği, okul öncesi eğitim, din ve ahlak derslerinin yeniden düzenlenmesi, çocukların milli ve manevi değerler “milliyetçi ruh ve düşünce” ile yetiştirilmesi şeklinde ele almıştır.

Kimsesiz ve korumaya muhtaç çocukların durumlarının düzeltilmesi ve rehabilitasyon merkezlerinin açılması, dar gelirli ailelerin çocukları için destek, yetim maaşlarının arttırılması, şehit çocuklarına destek, sosyal hizmetler kanunu, çalışan annelere yönelik gündüz bakım evleri, ailelere verilen çocuk ödemelerinin eğitim durumuna göre yeniden düzenlenmesi, sosyal güvenlik ve sosyal hizmet politikaları kapsamında çocuklara yönelik olarak sunulan politikalarıdır.

Hem yurt içindeki çocuklara hem de yurtdışında yaşayan vatandaşların çocuklarına -“...Yurdumuza geçen 25 yılda yaklaşık 40 milyar dolar döviz getiren işçi vatandaşlarımız ve çocuklarının sorunlarının çözümü için tüm imkânlar kullanılacaktır...”- yönelik olarak milli, dini ve manevi değerlerin kazandırılması tüm Demirel hükümet programlarında yer almaktadır. Çocukları zararlı yayınlardan

koruyacak tedbirlerin alınması, çocuk mahkemeleri ve çocuk ıslah evlerinin geliştirilmesi, ana çocuk sağlığını korumaya yönelik tedbirlerin alınması çocuklara yönelik diğer politikalar olarak Demirel hükümetleri programlarında karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca 6. Demirel hükümeti (12.11.1979-12.09.1980) programında “Dünyada çocuk ölümlerinin en fazla olduğu ülkeler arasında bulunan memleketimizde, milli geleceğimizin temeli ve en güçlü teminatı olan çocuklarımızın sağlığı, maddi ve manevi bakımlardan korunması ve geliştirilmesi için, Anayasamızın 35. maddesine uygun olarak ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisinin ışığı altında gerekli tedbirler, örgütlenmeler ve düzenlemeler gerçekleştirilecek...” denilerek, Türkiye’nin 14 Eylül 1990’da imzaladığı BM Çocuk Hakları Bildirgesine atf yapılmıştır.

Demirel’in kurduğu yedinci hükümetin (21.11.1991-25.06.1993) programında çocuk politikalarıyla ilgili karşımıza çıkan bir diğer farklılık ise “...Birleşmiş Milletler’ in kabul ettiği ve Türkiye tarafından onaylanan “Kadınlara Karşı Her Türölü Ayrımcılığının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi” ve diğer uluslararası kararları ile, Avrupa Konseyi, İLO, OECD, AGİK gibi kuruluşların kadınlara yönelik kararları doğrultusunda iç mevzuatımızda düzenlemelerin yapılması, uluslararası boyutta Türkiye tarafından konulan çekincelerin kaldırılması için gerekli çalışmalar gerçekleştirilerek “kadın, aile ve çocuk sorunları bakanlığı” kurulmasına yönelik ifadelerin varlığıdır. Bunlara ek olarak Uluslararası Çocuk Hakları Deklarasyonuna uygun bir biçimde çocuk

haklarının korunmasını düzenleyen yasanın çıkarılacağına yönelik ifadeler yer almaktadır.

İsmail Nihat ERİM 26.03.1971- 22.05.1972 tarihleri arasında iki (33. ve 34.) hükümet kurmuştur. Erim Hükümetleri programında da “çocuk”, sekiz yıllık zorunlu eğitim, ilk ve orta öğretimde tek kitap, teknik eğitimin geliştirilmesi ve öğrencilerin Atatürk ilke ve inkılâplarına uygun anlayışla yetiştirilmeleri başlıklarında eğitim politikaları içerisinde yer almıştır. Ana ve çocuk sağlığı da çocuklarla ilgili politikalar kapsamında ele alınmıştır.

Ferit Melen, 22.05.1972-15.04.1973 tarihleri arasında 35. hükümete başbakanlık yapmıştır. Melen hükümet programında ilkokulu bitiren çocukların eğitim hayatlarına devamının sağlanması, sigortalı işçilerin eş ve çocuklarının sağlık yardımlarından yararlandırılmasının tüm illerde sağlanması, ana çocuk sağlığı hizmetlerinin hızlandırılması ve öğrenci yurtlarının güvenli hale getirilmesine değinilmiştir.

Mehmet Naim TALU, 36. hükümete 15.04.1973-26.01.1974 tarihleri arasında başkanlık etmiştir ve çocuk konusu, milli eğitim politikası kapsamında ele alınmıştır.

Bülent Ecevit 26.01.1974 ve 28.05.1999 tarihleri arasında 5 farklı hükümet kurmuş ve tüm hükümet programlarında çocukla ilgili politikalara yer vermekle beraber bazı programlar birbirinin tekrarı niteliğinde hazırlanmıştır. Ecevit hükümet programlarında da “çocuk” eğitim politikaları, sosyal güvenlik politikaları ve sosyal hizmet politikaları kapsamında ele alınmıştır.

Eğitim politikaları kapsamında; ortaöğretimde meslek okullarının açılması, mecburi ahlak dersleri, dar gelirli ailelerin çocukları için yatılı, burslu, kredili eğitim olanaklarının sunulması, ilkokul öğrencilerinin kitaplarının devletçe karşılanması, yaparak yaşayarak öğrenme, 8 yıllık kesintisiz ve zorunlu eğitim, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, kaynaştırmalı eğitimden yararlanmayan engelli çocuklara yönelik temel eğitim kurumlarının yaygınlaştırılması, üstün zekâlı ve yetenekli çocukların erken belirlenmesi ve özel ilgi görmesi, eğitimde fırsat eşitliği, ilköğretim beşinci sınıflarına yönelik kuran kurslarının denetimi ve gözetimi konularına yer verilmiştir. Ecevit hükümet programlarında da yurtdışında yaşayan vatandaşların çocuklarının milli ve dini eğitimlerinin devletçe yürütülmesi ele alınmıştır.

Sosyal güvenlik ve sosyal hizmet politikaları kapsamında köylü aile ve çocuklarının sosyal güvenlikleri, çocuk işçiliğini engelleyen önlemlerin alınması, çalışan çocukların sağlık ve haklarının korunması ve eğitimlerinin devam etmesi, kimsesiz çocuklara özel ilgi, iyi beslenemeyen ve satın alma gücü yetersiz okul çağındaki ve okul öncesi çocukların beslenmesi, çocukları zararlı yayınlardan koruyacak yeni yayın programlarının geliştirilmesi, suçta itilen çocukların çevresel ve ruhsal durumlarını göz önünde tutabilecek biçimde çocuk mahkemelerinin kurulmasına yer verilmiştir.

Mahmut Sadi Irmak tarafından kurulan 38. Hükümet (17.11.1974-31.03.1975) programında da çocuk eğitim politikaları kapsamında ele alınarak, nasıl bir eğitim politikası tercih edileceği - daha önceki eğitim politikalarıyla paralellik göstermektedir- ve

korumaya muhtaç çocukların bakım ve yetiştirilmesine önem verileceği dile getirilmiştir. Ayrıca yurtdışındaki işçilerin boş zamanlarının değerlendirilmesi ve memlekette olan bağlarının sürdürülmesini sağlamak amacı ile yabancı merkezlerde “Türk Evleri” kurulması projesinin programlı olarak gerçekleştirilmesi ve bu vatandaşların çocuklarının Türk kültürü ve dili alanlarında etkili bir şekilde eğitilmeleri, bu vatandaşların ve tüm aile bireylerinin vatan ile bağlarının korunması programda yer alan çocuklara yönelik politikalar içersinde kabul edilebilir.

Saim Bülend Ulusu tarafından 44. hükümet (20.09.1980-13.12.1983) programında çocuk gelecek nesiller olarak Atatürk milliyetçiliğine bağlılık vurgusuyla eğitim politikaları içersinde, şehit çocuklarına, korumaya muhtaç çocuklara ve yurtdışında yaşayan vatandaşların çocuklarına yönelik politikalar kapsamında ele alınmıştır. Bu politikalar korunmaya muhtaç gruplara (sakat, yaşlı, çocuk vb.) götürülecek sosyal hizmetlere önem verileceği, şehit olan vatan çocuklarının geleceklerinin mutlaka ve tam olarak teminat altına alınacağı, Yurt dışındaki Türk çocuklarının milli ve dini eğitim görmesi sağlanacağı ifadeleri ile dile getirilmiştir.

Turgut Özal 1983 ve 1989 yılları arasında 45. (13.12.1983-21.12.1987) ve 46. (21.12.1987-09.11.1989) hükümetlerini kurarak başbakanlık yapmıştır. Özal hükümet programlarının her ikisinde de çocuk aynı politikalar çerçevesinde ele alınmış hatta kimi zaman aynı ifadeler kullanılmıştır. Çocuk ve gençlerin milli ve ahlaki değerleri benimseyerek dengeli bir nesil haline gelebilmesi için ilk ve ortaöğretim kurumlarında eğitim ve öğretim yapılması için gerekli

tedbirleri almasının zorunlu bulunduğu dile getirildikten sonra hükümet programlarında gelecek neslin nasıl olması gerektiği “...çocuklarımızı ve gençlerimizi, milli ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, bilgili; Türkiye'nin meselelerinin ancak milli birlik ve dayanışma ile, ilmi ve akılcı yaklaşımlarla, gayret ve fedakarlıklarla çözebileceğine inanan; herkese karşı sevgi, saygı ve müsamaha besleyen medeni birer insan olarak yetiştirmeliyiz...” ifadeleriyle yer almıştır. Milli birlik ve dayanışma için milli ve ahlaki değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında sadece yurt içinde yaşayan çocuklar ve gençlere değil yurtdışında çalışan vatandaşların, soydaşların çocukları da ayrıca daha önceki bazı programlardaki gibi yerini almıştır.

Ayrıca sağlık politikaları kapsamında doğum öncesinden başlamak üzere ana ve çocuk sağlığı ile ilgili hizmetlere yönelik verilecek önemden ve sosyal yardım politikaları kapsamında da “...Beden ve ruh sağlığı daha güçlü nesiller yetiştirmeleri için, dar gelirle ailelere sosyal yardım; ...korunmaya muhtaç çocuklara yardım...” dan söz edilmektedir.

Yıldırım Akbulut tarafından kurulan 47. hükümet (09.11.1989-23.06.1991) de bir önceki Özal hükümetlerinde görüldüğü şekliyle laiklik ilkesi ve Atatürk ilke inkılâpları çerçevesinde çocuk ve gençlere milli, dini ve ahlaki değerlerin ilk ve ortaöğretimde verilmesine vurgu yapmıştır. Ayrıca “çocuk” eğitim ve aile politikaları çerçevesinde gelecek nesillerin yetiştirilmesi ile ilgili ifadelerde de yerini almıştır. Yurt dışındaki işçilerin ekonomik ve sosyal problemlerinin çözümünün yanı sıra, yurt dışında büyüyen

çocuklarımızın milli ve manevi değerlerimize, vatan ve milletimize bağlılıklarının korunması ve geliştirilmesini de önemli bir görev olarak gördükleri bu programda da vurgulanmıştır.

Ahmet Mesut Yılmaz, 48. (23.06.1991-20.11.1991), 53.(06.03.1996-28.06.1996) ve 55.(30.06.1997-11.01.1999) hükümetlerin başbakanı olarak üç farklı dönemde görev yapmıştır. Yılmaz hükümet programlarında da diğer hükümetlerde olduğu gibi çocuk eğitim ve sosyal güvenlik ve hizmet politikaları kapsamında ele alınmıştır. Çocukların Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı, milli ve manevi değerleri benimsemiş bilgili, ilmi düşünceye sahip herkese karşı sevgi, saygı ve müsamaha besleyen medeni birer insan olarak yetişmelerini sağlamak hükümetin amaçları arasında yer almıştır. Ceza infaz kurumlarının yeniden düzenlenmesi ve hükümlüleri topluma yeniden kazandırması ve özellikle çocuk hükümlülerin ıslahı ve yetiştirilmesine önem verileceği de çocuklarla ilgili olarak karşımıza çıkan ifadelerdir. Şehit çocuklarının geleceğinin teminat altına alınması, korumaya muhtaç çocuklara, aile dışına itilmiş çocuklara ve ailenin geliştirilmesine, medeni nikahın yaygınlaştırılması yoluyla kadın ve çocukların mağduriyetlerini ortadan kaldırmaya yönelik yeni sosyal hizmet politikalarının geliştirilmesine yönelik ifadelerle diğer hükümet programlarından farklı konular gündeme getirilmiştir.

Zorunlu ve kesintisiz sekiz yıllık eğitim, eğitimde bilgi ve teknolojilerin kullanımı, eğitimde yetenek ve beceriye göre yönlendirme ve mesleki ve teknik eğitim konuları ve çıraklık eğitimi sürecindeki çocukların haklarının korunması eğitim politikaları

kapsamında çocukları ilgilendiren konular olarak dile getirilmiştir. Ana çocuk sağlığı hizmetlerinin bedelsiz olarak sunulması, aile ve çocuk yardımlarının yeniden düzenlenmesi, yetim maaşlarının düzenlenmesi, çalışan çocukların haklarının korunması, özel eğitime muhtaç çocukların okullaşma oranının arttırılması sosyal güvenlik ve hizmet politikaları kapsamında değerlendirilebilir. Ayrıca toplumu ve aile bütünlüğünü sarsan uyuşturucu madde kullanımı, şiddet, müstehcenlik ve cehalet gibi sorunlarla gerekli mücadelenin yapılarak, özellikle aile içi şiddetin önlenmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemeler gerçekleştirilmesi de diğer programlardan farklı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yurtdışında yaşayan vatandaşların çocukları “.... milli kültürümüzü korumaları, vatandaşlarımızın çocuklarının yaşadıkları ülkenin eğitim imkanlarından yararlanmaları ve Türkiye'ye dönüşlerinde Türk eğitim sistemine ve topluma uyumlarını kolaylaştırıcı çalışmalara ağırlık verilecektir....” denilerek bu hükümetinde gündeminde yerini almıştır.

Çocuk ve çevre ilk defa bu hükümet programında birlikte ele alınmış, “...Çocuklarımıza yaşadıkları çevreyi tanıma ve koruma bilincini kazandırmak suretiyle onlarda kendilerine güven ve topluma karşı sorumluluk duygusunu güçlendirmek amacıyla kurulan “Türkiye Çocuk Çevre Klüpleri” yurt çapında yaygınlaştırılacaktır.” denilmiştir.

Tansu Çiller 50 .(25.06.1993-05.10.1995), 51.(05.10.1995-30.10.1995) ve 52. (30.10.1995-06.03.1996) hükümetleri kurarak üç dönem başbakanlık görevi yapmıştır ancak Çiller'in kurmuş olduğu hükümetlerden sadece 50. hükümet programında çocuklara yönelik

ifadelere rastlanılmıştır. Bunlar da çocuk mahkemeleri yasa tasarısı ve korunmaya muhtaç çocukların aile ortamı içinde yetiştirilmesine özel önem verilerek ve evlat edindirmenin yasal işlemleri kolaylaştırılmalarına yönelik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Necmettin Erbakan 28.06.1996-30.06.1997 tarihleri arasında 54. hükümete başbakanlık yapmıştır. Erbakan hükümet programlarında çocuk eğitim politikaları kapsamında ele alınarak milli bir eğitim politikası, sekiz yıllık zorunlu eğitim, mesleki ve teknik eğitim konuları yer almıştır. Çocuk sağlığı ve ailenin korunmasını da sosyal hizmet kapsamında değerlendirmek mümkündür. “Yurtdışındaki vatandaşlarımızın milli kültürümüzü korumaları, vatandaşlarımızın çocuklarının yaşadıkları ülkenin eğitim imkânlarından yararlanmaları ve Türkiye’ye dönüşlerinde Türk eğitim sistemine ve topluma uyumlarını kolaylaştırıcı çalışmalara ağırlık verilecektir.” denilerek yurtdışındaki çocuklar bu hükümet programının da konusu olmuştur.

2.4. 2000 Sonrası Dönemde Çocuk Politikaları

Abdullah Gül tarafından kurulan 58. hükümetin (18.11.2002 - 14.03.2003) programında da çocuk, gelecek nesillerin yetiştirilmesi şeklinde eğitim politikaları ve sağlık politikaları kapsamında ele alınmıştır. “Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın ve çocuklarının bir yandan kendi kültürleri ile bağlarını sürdürecektir, diğer yandan yaşadıkları ortamlarına uyum göstermelerine yardımcı olacak uygulamalar geliştirilecektir.” denilerek yurtdışında yaşayan çocuklara hükümet programlarında bir kez daha yer verilmiştir.

Recep Tayyip Erdoğan, 59. (14.03.2003-29.08.2007), 60. (29.08.2007-06.07.2011) ve 61. (06.07.2011-29.08.2014) hükümetlere üç dönem kesintisiz olarak başbakanlık yapmıştır. 59. hükümetin programında çocuk eğitim politikaları kapsamında ve korumaya muhtaç çocuklar kapsamında kısaca ele alınmıştır. Ayrıca aile ve kadınlara yönelik politikaları da doğrudan olmasa da çocuk politikalarıyla ilişkilendirmek mümkündür.

60. hükümet olan 2. Erdoğan hükümetinin programı ayrıntılı bir şekilde hazırlanmasına rağmen ayrıntıların önemli bir kısmı daha önceki dönemde AKP hükümetleri döneminde gerçekleştirilen faaliyetlerin sunumu şeklinde olmuştur.

2. Erdoğan hükümetinin programında çocuklara yönelik politikalar daha çok eğitim, sosyal güvenlik, aile ve sosyal hizmet politikaları kapsamında ele alınmıştır. Eğitim politikaları kapsamında öncelikle “Haydi Kızlar Okula” projesiyle daha önce okula gidemeyen veya gönderilmeyen 250 bin kız çocuğun eğitime kazandırıldığı dile getirilmiştir. Ayrıca düşük gelirli ailelere çocukların eğitimine devam şartı ile eğitim ihtiyaçlarının giderilmesi için düzenli yardımların yapıldığı ifade edilmiştir.

2008 yılından itibaren “Genel Sağlık Sigortası” sistemi ile on sekiz yaşın altındaki çocukların tamamının sağlık güvencesi altında olacağı bilgisi verilmiştir. Ayrıca özellikle en düşük gelir grubundaki ailelerin çocuklarının periyodik sağlık hizmeti alması ve eğitimlerine devamlarını sağlamak için annelere yapılan her çocuk için aylık ödemelerin sürdürüleceğide sosyal güvenlik ve sağlık politikaları

içerisinde ele alınmış çocukla ilgili politikalar olarak değerlendirilebilir.

AKP hükümetlerinin aile içi şiddet, töre ve namus cinayetleri ile mücadelede sıfır tolerans yaklaşımıyla hareket ettiği ve bu soruna karşı kalıcı ve gerçekçi bir çözüme ulaşılması için bir seferberlik başlatıldığı ifade edilerek kız çocuklarının ve kadınların eğitimin her kademesine daha fazla katılması ve toplumsal hayatın her alanında daha fazla rol alması için sürdürülen çalışmaların yeni politikalarla güçlendirileceği bir kez daha vurgulanmıştır.

Sosyal hizmet politikaları kapsamında değerlendirilecek korumaya muhtaç çocuklara yönelik yenilikçi bir uygulama olarak “Sevgi Evleri Projesi”nin hayata geçirildiği; bu çocukların aile ortamına yakın şartlarda oluşturulan sevgi ve çocuk evlerine taşınmaya başladığı bilgisi verilmiştir.

06.07.2011-29.08.2014 tarihleri arasındaki 3. Erdoğan hükümeti programında çocuk önceki hükümetlerde olduğu gibi yine öncelikli olarak eğitim politikaları daha sonra da aile ve sosyal politikalar kapsamında yerini almıştır.

İlköğretimde en yakın okula otomatik kayıt, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması; mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocuklarının eğitime devamı kız çocuklarının eğitime katılımının arttırılması, ücretsiz ders kitaplarını dağıtılması kapsamında ele alınırken eğitimde bilgi ve teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması üstün yetenekli çocukların tespiti, milli ve manevi değerlerin eğitimi çocuklara nasıl bir eğitim verileceği ile ilgili eğitim politikaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca okul ve okul çevresinin güvenliği çocukların suç ve suç ortamlarından korunması daha önceki hükümet politikaları arasında açıkça yer almazken bu hükümet programında ilk defa vurgulanmış ve dezavatajlı gruplar olarak kabul edilen özellikle kadın, çocuk, engelli ve yaşlı vatandaşların güvenlik hizmetlerine erişimini kolaylaştıran politikaların uygulamaya devam edileceği dile getirilmiştir.

Aile ve sosyal hizmet politikaları kapsamında kadınların çalışma hayatına katılımını artırmak amacıyla, çocuk bakımevleri ve kreş hizmetleri için teşvik uygulamalarını hayata geçirilmesi, aile bütünlüğünün korunması ve güçlü ve mutlu aileler için "aileye aile içinde destek" ASDEP (Aile Sosyal Destek Programı) oluşturularak özel ilgi bekleyen ailelere ulaşabileceği ifade edilmiştir. Engelli çocuklara özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin verildiği ifade edilmiştir.

Çocukları ile birlikte yalnız yaşayan annelere, barınma öncelikli "Stüdyo Evler" ile birlikte her türlü sosyal desteğin temin edileceği, kurumsal bakım hizmeti alan çocukların, ev ve aile ortamının güvenliğini ve sıcaklığını hissetmeleri, sosyal hayat, komşuluk ilişkileri, örf ve adetlerimizi öğrenebilecekleri "Çocuk Evleri" ve "Sevgi Evleri"nin yaygınlaştırılacağı Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulamasının güçlendirilerek devam ettirileceği özellikle korumaya muhtaç çocuklara yönelik politikalar kapsamında değerlendirilebilecek uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahmet Davutoğlu, 62. , 63. ve 64. hükümetlerini kurarak üç dönem başbakanlık yapmıştır. 63. hükümet seçim hükümeti olduğu için hükümet programı hazırlanmamıştır. 62. hükümet programında

çocuk politikaları daha önceki AKP hükümet programlarının devamı niteliğindedir. Çocuk, eğitim politikaları başta olmak üzere, sosyal hizmet politikaları içerisinde yerini almış; çocuklar için güvenli okul, güvenli eğitim, güvenliğe erişim, genç ve çocukların suç ve suç ortamlarından korunması bir önceki hükümette olduğu gibi hükümetin de gündeminde yer almıştır. Ayrıca bu hükümet programında yapılan mevzuat değişikliklerine yer verilirken özellikle çocukları ilgilendiren Çocuk Koruma Kanunundaki değişiklikler ve çocuklara verilen isimlerin önündeki engellerin kaldırıldığı dile getirilmiştir. Hükümet programında çocukların, adalet sistemine ve güvenlik hizmetlerine erişimini kolaylaştırıcı uygulamalara devam edileceğine yer verilmiştir.

Eğitim politikası kapsamında eğitimde fırsat eşitliği, taşınabilir eğitim, ücretsiz ders kitabı, FATİH projesi, yabancı dil öğrenimi, değerler eğitimi, kız çocuklarının okullaşma oranı, erken yaşta sanat ve kültür eğitimi, çocuklar için spor tesisleri ve çocuklara yönelik yetenek taramasına yer verilmiştir.

Aile ve sosyal hizmet politikası kapsamında Erdoğan hükümet programında da yer alan ASDEP programı, yoksul ailelere çocuk yardımı, engelli çocuklara ücretsiz özel eğitim ve rehabilitasyon, “Çocuk Evleri” ve “Sevgi Evleri”, kadınların çalışma hayatına katılımını arttırmak için çocuk bakım evleri ve kreş hizmetlerinin yaygınlaştırılması ile ilgili politika hedefleri yer almaktadır.

Davutoğlu'nun 64. hükümet programında 62. hükümetten farklı olarak kayıp çocukları bulmak amaçlı “kayıp alarmı” projesi, aile ve çocuk sayısının artırılması ve çocukların nitelikli bir şekilde

yetiştirilmesi, aile değerlerini öne çıkaran kültür, sanat vb. tv programlarının teşvik edilmesi, aile, bebek ve çocuk dostu kültürel ortamlar ve mekanların oluşturulması, aile içi şiddet, ihmal ve istismarın önlenmesi, sokakta yaşayan, çalışan, çalıştırılan ve risk altında olduğu tespit edilen çocuklar ile koruma altında olup uyuşturucu bağımlılığı tedavisi tamamlanan çocuklara ve ailelere psikolojik ve sosyal destek sağlanması, çocuk hizmetlerinde toplumsal duyarlılık ve farkındalık yaratarak hükümetin sosyal politikalarının çocuk ve aile merkezli politikalar olarak yeniden dizayn edileceği ayrıntılı bir şekilde alt başlık halinde düzenlenmiştir.

Okul öncesi eğitime daha fazla önem verilmesi, çocuk bakım merkezlerinin yaygınlaştırılması, kız çocuklarının ve mevsimlik işçi çocuklarının eğitime devamı, korumaya muhtaç çocukların uygunsu öncelikli olarak kendi aileleri veya akrabalarının yanına veya koruyucu aile yanına yerleştirilmesi, sosyal refah ve sosyal sermayenin artırılması amacıyla hazırlanan 'Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Öncelikli Dönüşüm Programı'nı hayata geçirmesi 64. Hükümet programında yer alan diğer politika uygulamalarıdır. Ayrıca çocuklar için ihtisaslaştırılmış rehabilitasyon sistemine geçilerek suçun mağduru ya da suça sürüklenen çocukların en süratli şekilde topluma kazandırılmaları ve çocuklar ve gençler başta olmak üzere, daha güvenli ve bilinçli internet kullanımı ve kullanıcı güvenliğinin artırılması güvenlikle ilgili diğer programlardan farklı olarak karşımıza çıkan hedeflerdir. Bunlara ek olarak tarihin önemli şahsiyetleri ve olayları ile masal kahramanlarının belgesel, dizi ve çizgi filmlere dönüştürülerek tanıtımının yapılmasının

destekleneceğine çocuklarımızın sevebilecekleri ve sorumlu birer birey olarak yetişmelerini sağlayacak içeriğe sahip bilgisayar oyunlarının ve animasyonların üretilmesini teşvik edileceğine yer verilmiştir. Çalışanların doğuma bağlı hak ve izinlerle ilgili düzenlemeler ve çocuk haklarının önemi de bu programda yer almaktadır.

Binali Yıldırım tarafından kurulan ve parlamenter hükümet sisteminin son hükümeti olan 65. hükümet programı 64. hükümet programıyla büyük oranda örtüşmekte; program metninde çocuklarla ilgili olarak belirlenen politika öneri ve uygulamaları da neredeyse aynı ifadelerle 65. hükümet programında da yer almaktadır.

SONUÇ

Çocukların fiziki varlıklarının aksine çocukluğun yetişkinlikten ayrı bir dönem olarak kabul edilmesi ve çocukların bu anlamda görünür hale gelmesi tarihsel süreç içerisinde 16. yüzyıldan sonra olmuştur. Ekonomik, sosyal, politik, dinsel, kültürel ve toplumsal koşulların değişimi, çocuğun yetişkinlerden ayrı tutulmasını dolayısıyla politika geliştirme sürecinde de dikkate alınmalarını sağlamıştır (Postman, 1995). Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukların haklarının görünür hale gelmesini sağlayan ve ülkeleri politika anlamında bağlayıcı kılan en önemli belgedir.

Türk toplumu için tarihsel süreçte çocuklukla ilgili gelişmeleri batıdan daha farklı şekilde ele almak mümkün olsa da, cumhuriyet sonrası dönemde politikaların temel belirleyici metinleri olarak okunabilecek hükümet programları üzerinden bir değerlendirme yapıldığında dönemsel olarak farklılaşan ve farklı boyutlarla görünür hale gelen parçalı bir politikadan bahsedilebilir.

1920'den itibaren Türkiye Büyük Millet Meclisi, İcra Vekilleri Heyeti ve cumhurbaşkanlığı hükümeti dâhil 67 hükümetin kurulmasına ev sahipliği yapmıştır. Bu çalışmada hükümet programlarından hareketle Türkiye Cumhuriyeti'nin çocuklara yönelik oluşturduğu ve uyguladığı politikalar TBMM'de okunan hükümet programlarından hareketle analiz edilmeye çalışılmıştır. Yayınlanan hükümet programlarından 45 tanesinde çocukla ilgili politikalara ulaşılmıştır.

Çalışma sonucunda elde edilen ilk bulgu çocuklarla ilgili politikaların niteliği gereği başlı başına ve bağımsız bir politika

nesnesi olmadığıdır. Çocuklara yönelik politikalar cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren en çok eğitim politikaları içerisinde yer almış, daha çok sosyal hizmet, sosyal güvenlik ve sağlık politikaları içerisinde değerlendirilmiştir. Ülkenin yaşadığı sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlere paralel olarak adalet politikalarında, dini, kültürel ve manevi değerlerin verilmesi ve sürdürülmesine yönelik politikalarda ve yine bu bağlamda yurtdışında yaşayan Türkler ve Türk diasporası ile ilgili politikalar kapsamında çocuklara yönelik uygulama, program ve politikalara yer verilmiştir.

Yaşanan siyasal ve toplumsal değişimler doğrudan hükümet programlarına yansımıştır. Örneğin cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim ve kalkınma politikaları içerisinde anılan çocuklar, siyasi çatışma ve karışıklıkların olduğu dönemlerde adalet, çocuk mahkemeleri ve çocuk suçluluğu ile ilgili düzenlemelerle, 1960 sonrası yurtdışına işçi olarak giden Türk vatandaşlarının artmasıyla diaspora politikalarıyla, kadınların çalışma yaşamına girmesiyle çocuk yuvaları ve kreşlerle, teknolojinin gelişmesiyle güvenli sanal ortamların kurulması, bağımlılığın, şiddetin arttığı, toplumsal çözümlerin yaşandığı günümüzde güvenlik, rehabilitasyon kavramları çerçevesinde aile ve sosyal hizmet politikaları içerisinde yer almıştır.

KAYNAKÇA

Etiler, Nilay (2007). "Türkiye'de Çocuk Politikaları", Toplum ve Hekim, C.22, S.6, 402-408.

Işıkçı, Yasemin Mamur, Selma Karatepe (2016). "Türkiye'de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Bir Analiz", Akademik Yaklaşımlar Dergisi, C.7, S.1, 69-100

Neziroğlu, İrfan, Tuncer Yılmaz (2013). Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, Cilt 1-10, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ekim, Ankara.

Postman, Neil (1995). Çocukluğun Yokoluşu (çev.Kemal İnal), İmge Yayınevi, Ankara.

....(2009). Gündem: Çocuk! Türkiye Çocuk Politikası Çalıştay Sonuçları, Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma, Uygulama ve Uygulamaları İzleme Derneği Yayınları: 1, Ankara.

44. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP44.htm>, e.t. 01.09.2018

45. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP45.htm>, e.t.
01.09.2018

46.Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP46.htm>, e.t.
01.09.2018

47. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP47.htm>, e.t.
01.09.2018

48. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP48.htm>, e.t. 01.09.2018

49. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP49.htm>, e.t. 01.09.2018

50. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP50.htm>, e.t.

01.09.2018

51. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP51.htm>, e.t.

01.09.2018

52. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP52.htm>, e.t. 01.09.2018

53. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP53.htm>, e.t. 01.09.2018

54. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP54.htm>, e.t.

01.09.2018

55. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP55.htm>, e.t. 01.09.2018

56. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP56.htm>, e.t. 01.09.2018

57. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP57.htm>, e.t. 01.09.2018

58. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP58.htm>, e.t. 01.09.2018

59. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP59.htm>, e.t. 01.09.2018

60. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP60.htm>, e.t. 01.09.2018

61. Hükümet Programı,

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP61.htm>, e.t.

01.09.2018

62. Hükümet Programı, <http://strateji.gtb.gov.tr/data>, e.t. 01.09.2018

64.Hükümet Programı,

<http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/KurumsalHaberler/64.huku>

met, e.t. 01.09.2018

65.Hükümet Programı,

https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Global/_Government,

e.t. 01.09.2018

BÖLÜM 6:

OYUNCAK KÜTÜPHANESİ UYGULAMASININ OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARIN DEĞER KAZANIMINA KATKILARI

Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK¹

¹ Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü, Karabük, Türkiye. a.ozyurek@karabuk.edu.tr

GİRİŞ

Oyun, çocuğun birincil ihtiyaçlarından olup doğal bir öğrenme ortamıdır. Çocuğun duygusal, sosyal, bilişsel ve bedensel gelişimini desteklemekte, mevcut yeteneklerinin ortaya çıkması ve gelişmesinde etkili olmaktadır. Oyun ve oyunlarda kullanılan oyuncaklar, çocuklara insanlar veya nesnelere etkileşim fırsatı sunarak etkili bir öğrenme sağlamaktadır (Sevinç, 2004). Çocuk denildiğinde ilk akla gelen oyundur ve oyunun yapısında öğrenme vardır. Çocuklar henüz birbirlerinin adını öğrenmeden birlikte oyun oynarlar, oyun içinde çoğu şeyi öğrenirler (Bozkurt ve Sözer, 2017; Sümbüllü ve Altınışık, 2016).

Tarihsel süreçte Comenius, oyunun çocuk gelişiminde önemli bir öğrenme aracı olduğunu ifade etmiş ve müzik eşliğinde dramatik oyunların çocuğun kişilik gelişimi, ahlak ve değerler eğitimine katkı sağladığına vurgu yapmıştır. Dewey ise, Rousseau'nun eğitim felsefesine dayalı olarak çocuk merkezli eğitim anlayışının öncüsü olmuştur. Ancak 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren çocuk ve oyun anlayışı değişime uğramış, çocukların nasıl eğitileceği konusu üzerinde durulmuştur. Türk kültüründe ise çocukların atıcılık ve binicilik, dikiş ve nakış gibi yararlı etkinliklere yönlendirildiği, 12.yüzyılın ikinci yarısında Kaşgarlı Mahmut ve 17.yüzyılda Evliya Çelebi'nin eserlerinde oyun ve oyuncaklardan söz edildiği görülmektedir (Akt.: Sevinç, 2004). Oyun çocuk kültürünün merkezinde, oyuncak da bu kültürün aracı rolündedir. Oyun çocuğun dili olarak görülürse, oyuncak da kelimeler olarak düşünülebilir. Eğlenme aracı ve öğrenme ortamı olan, çocuğun kişiliği ve gelişim alanlarını etkileyen faaliyetleri içeren

oyun çocuğun sosyal ve ahlaki değerleri öğrendiği bir ortamdır (Ormanlıoğlu Uluğ, 2011).

Bir ulusun sahip olduğu sosyo-ekonomik, bilimsel ve kültürel maddi ve manevi tüm öğelerini kapsayan değerler (TDK, 2019) istenen, inanılan ve yaşamda benimsenen ilkeler olarak tanımlanmaktadır (Öztürk Samur, 2011). İyi karakterli bireyler yetiştirmek için, değer kazanımına önem vermek gerekir. Saygı, sevgi ve adalet gibi pek çok değer kazanımı, erken yaşlardan itibaren günlük yaşamın bir parçası olarak gerçekteşirken örtük bir biçimde oyun ve oyuncaklarla eğitime dahil edilmektedir (Atabey, 2014). Erken çocukluk yıllarından itibaren çocuklara sevgi, hoşgörü, saygı, adalet gibi değerler öğretilir. Değerler eğitimiyle çocukların hem kendileri hem de toplum için yararlı değerleri edinimleri sağlanabilir (Pekdoğan ve Korkmaz, 2017). Çocuklara sunulan oyun ortamı ve oyun materyalleri ile yetişkinlerin onlarla oynamaya ayıracakları zaman, çocukların yaşama yönelik bilgi becerileri edinerek öğrenmelerini yardımcı olur (Özyeşer Cinel ve Tezel Şahin, 2014). Okul öncesi yaşlardaki gelişimsel özellikler nedeniyle, çocuklara değer kavramı ancak model olunarak ve somut şekilde ele alınarak öğretilir (Atabey, 2014; Öztürk Samur, 2011). Bu somut yaşantılar ise, çocukların birincil ve en önemli ihtiyacı, doğal öğrenme aracı olan oyun ve oyuncaklarla verilebilir. Çocukların çevresinde, oyun amaçlı kullanabileceği ne kadar çok çeşitli materyal varsa çocuğun bu materyallere verdiği anlamlar da o kadar farklı ve zengin olacaktır (Oktay, 2002). Bu aşamada oyuncak kütüphanelerinden, değer kazanımında kullanılabilecek bir eğitim uygulaması olarak yararlanılabilir. Çünkü oyuncak kütüphaneleri,

içerdiği çeşitli oyun materyalleriyle çocukların yaşamlarını zenginleştirebilir, gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının oyuncakla buluşmasını sağlayabilir, çocuk için doğru özellikte oyuncaklar sunabilir, ödünç alma ve geri getirme yoluyla sorumluluk duygusunun gelişmesini destekleyebilir, toplum için önemli bir eğitim ortamı oluşturabilir (Scarborough Toy Library Member Handbook, 2014-2015). Oyuncak kütüphaneleri, aynı zamanda çocukların sosyal becerilerini destekleyebilir, oyun oynamalarına fırsat sunabilir, aileleri çocuklarına oyuncak seçimleri konusunda olumlu yönde etkileyebilir ve çocuklarıyla birlikte vakit geçirmelerine destek olabilir (Kamaraj, 2006).

Oyuncak kütüphaneleri, aile destek programı olarak 1935'ten itibaren açılmaya başlanmıştır. İlk Amerika'da olmak üzere İsveç, İngiltere, Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde açılmıştır (Kamaraj, 2006). Türkiye'de ise, çeşitli projelerle hayata geçirilen oyuncak kütüphanesi uygulamaları dikkat çekmektedir. Bunlara “Gel Oyna Al Oyna” sloganıyla 2010 yılında gerçekleştirilen İzmir Bergama Oyuncak Kütüphanesi (<http://izmirhaber.info/haber/oyuncak-kutuphanesi-ne-bergamali-cocuklardan-yogun-ilgi-343057.html>), “Oyuncakların Son Kullanma Tarihi Yoktur!” sloganıyla 2012 yılında Ankara Oyuncak Kütüphanesi (<http://oyuncak Kutuphanesi.tumblr.com/>), 0-12 yaş çocuklara hitap eden ve 2015 yılında açılan Bursa Alipaşa Oyuncak Kütüphanesi (<http://kutuphaneler.bursa.bel.tr/kutuphanelerimiz/alipasa-oyuncak-kutuphanesi>) örnek verilebilir. Bu kütüphanelerde, kitaplarda olduğu gibi ödünç oyuncak alma veya sembolik bir ücret ödeme şeklinde uygulama yapıldığı görülmektedir. Gelir düzeyi düşük ailelere

ve çocuklarına eşit fırsatlar sunmak amacıyla Ankara'da kurulan Oyuncak Kütüphanesi Derneği ise, gönüllülerin desteğiyle çocuklar için oyuncak bağışına aracılık etmektedir (https://europa.eu/youth/volunteering/organisation/948692011_tr)

Alan yazında okul öncesi çocuklar ve değerler eğitimiyle ilgili olarak, uygulanan eğitim programlarının etkilerinin incelendiği (Atabey, 2014; Arabacı ve Akgül, 2013; Öztürk Samur, 2011; Gökçek, 2007) veya bazı değerlerin okul öncesi çocuklara kazandırılmasına yönelik görüşlerin incelendiği (Pekdoğan ve Korkmaz, 2017; Üner, 2011) çalışmalara rastlanmıştır. Oyun ve oyuncaklar çocuklar için beslenme kadar gereklidir ve doğal bir öğrenme ortamı olarak pek çok değerın öğrenmesinde kullanılabilir. Bu amaçla, oyuncak kütüphanelerinden yararlanılabilir. Değer kazanımında, farklı etkinliklerle yapılan uygulamalar olsa da oyuncak kütüphanesine yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Genel olarak oyuncak kütüphanelerinde ödünç oyuncak alma uygulamasından farklı olarak bu çalışmada, ödünç alma veya karşılığında sembolik de olsa bir ücret ödeme yerine oyuncak takası uygulaması benimsenmiştir. Sosyo-ekonomik düzeyi, cinsiyeti, gelişim düzeyi ne olursa olsun tüm çocukların faydalanması hedeflenmiştir. Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki çocuklar için oyuncuğa ulaşmak bir problem iken, yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki çocuklar çok daha fazla oyuncuğa sahip olduklarından bu konuda bir doyumsuzluk yaşamaktadırlar. Oyuncak kütüphanesi uygulaması, ihtiyacı olan çocuklara oyuncak sunarken ihtiyacından fazla oyuncuğa sahip çocukların oyuncaklarını değiştirmesi veya bağışlaması, aldığı oyuncuğu bir sonraki ziyaretinde

değiştirmek için oyuncaklarına özen göstermek zorunda olması gibi nedenlerle, özellikle paylaşma ve sorumluluk alma gibi değerlerin kazanımına katkı sağlayabilir. Halk Kütüphanesi'nde oluşturulacak Oyuncak Kütüphanesi bölümü, çocukların kütüphaneyi ziyaret etmelerine bir fırsat sunabilir ve böylece kütüphane kültürünü öğrenmelerini, öğrenmek için kütüphane ortamındaki farklı kaynaklardan yararlanmalarını sağlayabilir. Ayrıca küçük yaş grubundaki çocukların aileleriyle ziyaret edecekleri kütüphane, anne-baba-çocuk etkileşiminde nitelikli bir beraberlik sağlayabilir.

Yukarıda ele alınan edenlerle bu çalışmada, öğretmenlerin bakış açısından okul öncesi yaş grubundaki çocukların değer kazanımlarında, oyuncak kütüphanesinin katkısını incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, “Oyuncak Kütüphanesi uygulaması okul öncesi çocukların değer kazanımına katkı sağlamış mıdır?”, “Oyuncak Kütüphanesi uygulaması, okul öncesi çocukların hangi değerleri kazanımına katkı sağlamıştır?” ve “Oyuncak Kütüphanesi uygulamasının, okul öncesi çocukların kütüphane kültürü kazanmasındaki yeri nedir?” sorularına cevap aranmıştır.

YÖNTEM

Bu bölümde, Oyuncak Kütüphanesi uygulamasına yönelik işlem, araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı ve verilerin analizi konuları ele alınmıştır.

İşlem

Çalışmada öncelikle, Oyuncak Kütüphanesi kurulması hedeflenmiştir. Bu aşamada görev alacak ekibin belirlenmesi, mekânın belirlenmesi, oyuncakların toplanması, kütüphanenin oluşturulması, etkinliklerin hazırlanması, tanıtım ve uygulamanın nasıl yapılacağı vb. belirlenmiştir. Bu aşamalar aşağıda açıklanmıştır.

Görev alacak ekibin belirlenmesi aşamasında, Çocuk Gelişimi Bölümü lisans son sınıf öğrencilerinden gönüllü öğrencilerle bir ekip oluşturulmuştur. Toplam beş kişinin yer aldığı bu ekiple birlikte, alan yazın taraması yapılarak oyuncak kütüphaneleri genel özellikleri belirlenmiştir. Bir oyuncak kütüphanesi oluşturabilmek için gereksinimlerin neler olduğu, işleyişle ilgili hangi noktaların dikkate alınması gerektiği, oyuncakların temini, mekân ve sürdürülebilirlik konuları araştırılmıştır. İşlem basamakları belirlenmiştir. Böylece, uygulamaya geçilmeden önce, uygulamanın yapılabilmesinde göz önünde bulundurulacak tüm noktalar gözden geçirilmiştir. Altı kişiden oluşan ikinci bir ekiple Oyuncak Kütüphanesi ön uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Ön uygulama aşamasında, gerekli resmi izinler alındıktan sonra Karabük Üniversitesi Çocuk Gelişimi Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından çalışma için önerilen mekân kullanılmıştır. Bir oda oyuncakların bulunduğu ortam olarak düzenlenirken diğer oda kayıt ve oyuncak kabul, etkinlik odası amacıyla kullanıma hazır hale getirilmiştir. İki aylık süre ile oyuncak temini için çalışılmış, oyuncaklar satın alma, üniversite öğrencileri veya oyuncak-kırtasiye satıcılarından bağış yoluyla toplanmıştır. Daha sonra bu oyuncaklar

gözden geçirilerek sağlam ve kullanılabilir olanlar boyutu, işlevselliği, piyasa fiyatı vb. özellikleri dikkate alınarak gruplandırılmış ve bu gruplandırmaya göre 1-6 arası numaralandırılmıştır. Oyuncaklar bu gruplandırmaya göre, numaralandırılan masalara veya çocukların uzanabileceği boyutta raflı dolaplara yerleştirilmiştir. Üç çocukla deneme uygulaması yapılarak oluşabilecek durumlar değerlendirilmiştir. Bu üç çocukla yapılan uygulamada, çocukların aynı anda oyuncakların bulunduğu ortama alınması durumunda her biriyle yakından ilgilenecek bir görevlinin olması gerektiği görülmüştür. Ayrıca oyuncak getirmeyen çocukların da oyuncak almak istemesi durumuyla karşılaşılmış, bu konuyla ilgili olarak bir etkinlik masası oluşturulmuştur. Eğer oyuncak getirmeyen bir çocuk olursa, görevli eşliğinde buradaki renkli keçeler, çubuklar, boyalar vb. kullanarak bir oyuncak veya kukla yapmasına destek olunması, isterse yaptığı bu materyali alabileceği veya kütüphaneye vererek yerine istediği oyuncuğu alabilmesi yöntemi belirlenmiştir.

Tanıtım aşamasında, okul öncesi öğretmenleri konuyla ilgili sözel olarak bilgilendirildikten sonra, ailelere hazırlanan el broşürü öğretmenler aracılığıyla ulaştırılmıştır. Çocukların evlerinden kullanılabilir durumda bir oyuncaklarını getirerek Oyuncak Kütüphanesi'ne verecekleri ve buradan istedikleri bir başka oyuncuğu alarak takas yapabilecekleri, ayrıca bağışta bulunmak isteyenlerin daha fazla sayıda oyuncak getirerek katkı sağlayabilecekleri bilgisi bir gün öncesinden bildirilmiştir.

Deneme uygulaması aşamasında, çocuklar gruplar halinde alınmış ve kayıt defterine getirdikleri oyuncaklar yazılmış, Oyuncak

Kütüphanesi içerisinde oluşturulan sınıflandırmaya uygun olarak oyuncaklarının karşılığında kendilerine üzerinde 1-6 arası rakam yazılı bir etiket verilmiştir. Bu esnada, çocuklara bu oyuncaklarını neden getirdikleri, buraya bıraktıkları oyuncakların başka çocuklar tarafından alınıp oynanacağı, bu oyuncuğu verdikten sonra ellerindeki rakamlarla Oyuncak Kütüphanesi'nde yer alan aynı rakamın yazılı olduğu bölümden istedikleri oyuncuğu alabilecekleri, eğer başka bir gün isterlerse sağlam olarak getirdikleri takdirde bu oyuncuğu da vererek yine başka bir oyuncak alabilecekleri vb. hakkında konuşulmuştur. Çocuklar Oyuncak Kütüphanesi bölümüne ikili gruplar halinde alınmış, elindeki rakamın yazılı olduğu bölümü bulup istediği oyuncuğu alabileceği söylenmiştir. Her çocuk istediği oyuncuğu almıştır. Deneme uygulamasında, çok sayıda oyuncak getirerek çok sayıda oyuncak almak isteyen çocuklar olmuştur. Bu durumda, çocuğun her ziyaretinde yalnızca bir oyuncak almasının uygun olduğuna karar verilmiştir. Uygulama anaokuluna devam eden 24 çocukla gerçekleştirilen deneme uygulamasında, aileler önceden bilgilendirildiği için çocuklar evlerinden çok sayıda oyuncak getirerek bırakmışlar ve bir adet oyuncak almışlardır. Daha sonra kardeş okul olarak belirlenmiş bir okuldan iki grup anasınıfı öğrencisi (n:32) davet edilerek oyuncak değişimi yapmaları sağlanmış, tüm çocuklar birlikte uygulama anaokulu oyun alanında oyunlar oynamışlardır. Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki bir okuldan gelen talep üzerine ise, tüm oyuncaklar o okula götürülmüş ve aynı düzen oluşturularak iki farklı anasınıfı grubundaki çocukların (n:28) oyuncak değişimi yapması sağlanmıştır. Ailelerin ekonomik durumlarının oldukça düşük olduğu belirtilen bu okulda,

çocuklara herhangi bir kriter gözetmeksizin istedikleri oyuncak verilmiş, bazı oyuncaklar ise okula bağışlanmıştır.

Bir haftalık deneme uygulaması sonrası, oyuncak değişimi yapan çocuklar (43 kız 41 erkek toplam 84 çocuk), bu çocukların öğretmenleri (n:6) ve bir veliyle görüşmeler yapılmış, uygulamayla ilgili olumlu geribildirimler alınmıştır. Uygulamanın daha ulaşılabilir bir yerde yapılması, okul öncesi yaş grubu tüm çocukların yararlanmasının sağlanabileceği şekilde yaygınlaştırılması önerileri gelmiştir. Uygulama esnasında, çocukların kendi istedikleri bir oyuncuğı tercih haklarının olması, eski veya küçük bir oyuncak yerine daha yeni veya gösterişli bir oyuncak almalarından duydukları mutluluk gözlenmiştir. Deneme uygulamasında, yalnızca bir çocuk ailesi bırakacağı oyuncuğın aynısından kendisine alacağını söylediğı halde getirdiğı oyuncuğı vermek istememiş ve oyuncak değişimi yapmamıştır. Yapılan deneme uygulamasında, oluşabilecek aksaklıklar görülerek ne gibi tedbirler alınacağı hakkında fikir edinilmiştir. Oyuncak Kütüphanesi uygulamasının, oyuncak değişimi yanında çocukları kitap okumaya teşvik etmesi gerektiğinden hareketle gerçek uygulamada bu tür etkinliklere yer verilmesi planlanmıştır. Deneme uygulaması 2017-2018 öğretim yılında gerçekleştirilmiştir.

Oyuncak Kütüphanesi uygulaması, 2018-2019 öğretim yılında Safranbolu İlçe Halk Kütüphanesi'nde oluşturulmuştur. Kütüphane yönetimi tarafından Çocuk Kütüphanesi birimindeki bir odaya oyuncaklar yerleştirilirken odanın bir bölümüne çocukların oturabileceği minderler yerleştirilmiştir. Bir başka oda oyuncak deposu ve tamir odası olarak düzenlenmiş, bir oda ise çocukların oturabileceği

ve ortada boş bir alanın olduğu oyun odası olarak düzenlenmiştir. Okullara gerekli tanıtım yapıldıktan sonra, belirli gün ve saatlerde kütüphaneye davet edilmişlerdir. Gelen çocuklar, ilk önce oyun odasına alınmış ve burada kendileriyle oyuncak kütüphanesinde neler yapacakları, kütüphanelerde nasıl davranılması gerektiği, kitapların önemi hakkında sohbet edilmiştir. Daha sonra kitapların nasıl kullanılması gerektiğine yönelik çocukların da katılımının sağlandığı drama çalışması yapılmıştır. Çocuklar küçük gruplar halinde oyuncak değişimi için diğer odaya alınmış, oyuncak değişimi sonrası minderlerden oluşan bölmeye oturmaları istenmiştir. Burada çocuklarla parmak oyunu oynanarak dikkatleri çekildikten sonra, büyük boy resimli hikâye kitabı kullanılarak hikâye anlatılmıştır. Son olarak, çocuklar öğretmenleriyle birlikte İlçe Halk Kütüphanesi'nin diğer bölümlerini gezmişlerdir. Etkinlikler sonrası, getirilen oyuncaklar kontrol edilmiş ve sağlam olan oyuncaklar oluşturulan gruplandırmaya uygun olarak masalara veya raflara yerleştirilmişler, tamir gerektiren oyuncaklar ise tamir edilmişlerdir. Böylece ortam bir sonraki grubun ziyaretine hazır hale getirilmiştir.

Uygulama aşamasında, Çocuk Gelişimi lisans öğrencilerinin Çocuk Kütüphanesi'nde uygulama yaptıkları günler tercih edilmiş, drama, kayıt, oyuncak değişimi, oyuncak yapımı, oyunların oynanması, hikâye anlatma gibi etkinliklerde lisans öğrencileri görev almışlardır. Bu uygulama aşamasında, oyuncak kütüphanesi uygulamasından randevu yöntemiyle katılımı sağlanan okullardan 260 çocuk yararlanmıştır. Uygulamanın tamamlanmasının ardından, Oyuncak Kütüphanesi Safranbolu İlçe Halk Kütüphanesi yönetiminin talebi

üzerine kendilerine devredilmiştir. Çocuk Gelişimi uygulama öğrencilerinin desteği ile sürdürülebilirliğinin sağlanması planlanmıştır.

Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar, kişilerin deneyimlerini, duygu ve düşüncelerini daha iyi anlayabilmek için tercih edilen araştırmalardır (Ekiz, 2009) ve bu araştırmalarda gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu çalışmada da yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu altı farklı okul öncesi eğitim kurumunda görev yapan, sınıfındaki çocuklara birlikte Oyuncak Kütüphanesi ziyaretine katılan 16 okul öncesi öğretmeni oluşturmuştur.

Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanmasında, çalışmanın amaçları doğrultusunda hazırlanan ve açık uçlu soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Sorular, öğretmenlerin oyuncak kütüphanesi uygulaması ile ilgili görüş ve düşüncelerini belirlemeye yöneliktir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışma grubunda yer alan öğretmenlerle, çocukların Oyuncak Kütüphanesi ziyaretinden sonraki birkaç gün içinde yüz yüze görüşülmüştür. Görüşmelerde sorulara verilen cevaplar not tutularak kaydedilmiş, daha sonra cevaplar içerik analiziyle analiz edilmiştir.

Burada temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Buna göre elde edilen veriler üç tema halinde ele alınmıştır. Bu temalar "Oyuncak Kütüphanesinin Çocukların Değer Kazanımına Katkısı", "Oyuncak Kütüphanesinin Çocukların Kütüphane Kültürü Kazanımına Katkısı" ve "Oyuncak Kütüphanesi Ziyaretine Yönelik İzlenimler" olmak üzere üç başlık halinde ele alınarak yorumlanmıştır. Katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilerek geçerlik sağlanmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, oyuncak kütüphanesi ziyareti sonrasında öğretmenlerle yapılan görüşme sonuçları temalar halinde sunulmuştur.

Tema: Oyuncak Kütüphanesinin Çocukların Değer Kazanımına Katkısı

Bu tema başlığı altında, okul öncesi öğretmenlerine oyuncak kütüphanesi uygulamasının çocukların değer kazanımına katkısı olup olmayacağı ve eğer varsa hangi değerler olduğu sorulmuştur.

Tüm katılımcı öğretmenler, oyuncak kütüphanesi uygulamasının çocukların değer kazanımına katkı sağladığı yönünde görüş belirtmişlerdir. "Hangi değerlerin kazanımına katkı sağlamıştır?" sorusuna ise paylaşma, sorumluluk, kurallara uygun davranma, başkalarının hakkına saygı gösterme, yardımlaşma, kültürel değerler, cömertlik, merhamet, hoşgörü, empati, sabır, saygı ve sevgi cevaplarını vermişlerdir.

Konuya ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir:

- “Farklı ortamlara girdiğinde ortama uygun davranışlar gösterme, kurallara uygun davranma, başkalarının haklarına saygı gösterme, paylaşma, hoşgörü vb. kazanımlara katkı sağladı.”
- “Büyük oranda katkı sağlanmıştır. Özellikle sorumluluk, paylaşma, yardımlaşma, sevgi, özgüven, değerlerine katkı sağlamıştır.”
- “Çocukların sosyal becerileri ve iletişim becerilerine katkı sağladığını düşünüyorum.”
- “Çocuklar, kendileri için en değerli olan şeyi, yani oyuncaklarını verdikleri için cömertliğe, paylaşmaya katkı sağlamıştır.”

Tema: Oyuncak Kütüphanesinin Çocukların Kütüphane Kültürü Kazanımına Katkısı

Bu tema başlığı altında, okul öncesi öğretmenlerine oyuncak kütüphanesi uygulamasının çocukların kütüphane kültürü kazanımına katkısı ve eğer varsa bunun nasıl olacağı sorulmuştur.

Oyuncak kütüphanesi uygulamasının, çocukların kütüphane kültürünü kazanmasına, öğretmenlerin biri dışında tümü katkı sağlayacağını belirtmiştir. Bunun nasıl olacağına ilişkin olarak ise oyuncak değişiminin çocukları kütüphaneye gitmek için güdüleyici bir etken olduğunu, araç olarak kullanılan oyuncağın çocukların kütüphane kültürü edinmesinde ilk adım olduğu, çocukların kütüphanenin nasıl bir yer olduğunu gözlemlmelerine, kütüphaneyi tanımalarına ve

kütüphanenin önemini kavramalarına katkı sağlayacağı ifade edilmiştir. Katkı sağlamayacağı yönünde görüş belirten öğretmen ise çocukların yalnızca oyuncaklara odaklanacaklarını belirtmiştir.

Konuya ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir:

- “Oyuncak değişimi, çocuklar açısından kütüphaneye gitmek için güdüleyici bir etken oldu. Araç olarak kullanılan oyuncak, çocukların kütüphane kültürü edinmelerinde ilk adım oldu.”
- “Bence katkı sağlar. Çocukların kütüphanenin nasıl bir yer olduğunu gözlemlemelerine, kütüphaneyi tanımalarına, kütüphanenin önemini kavramalarına katkı sağladı.”
- “Katkı sağladığını düşünüyorum. Kitaplara bakmak, incelemek konusunda daha istekli olabilirler ve hiç kütüphaneye gitmemiş çocukların ilgileri artar.”
- “Çocuklar oyuncak üzerine odaklandığı için kütüphane kültürünü edinmede katkı sağlamayacaktır. Çünkü çocuklar oraya sadece oyuncak değişimi amacıyla geldiler.”

Tema: Oyuncak Kütüphanesi Ziyaretine Yönelik İzlenimler

Bu tema başlığı altında, okul öncesi öğretmenlerinden oyuncak kütüphanesi uygulamasına ilişkin genel bir değerlendirme yapmaları istenmiştir.

Öğretmenlere ilk olarak “Oyuncak kütüphanesinin alanı çocuklar için yeterli mi?” sorusu yöneltilmiştir. Görüşülen 16 öğretmenden 6’sı yeterli ve 10’u yetersiz olduğunu belirtmiştir. “Bu konuyla ilgili başka neler yapılabilir?” diye sorulduğunda ise, ziyaretçi öğrenci sayısının

fazla olması nedeniyle alanın yetersiz geldiği ve geniş bir alanda daha verimli çalışmalar yapılabileceği vurgulanmıştır.

Konuya ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir:

- “Öğrenci sayımızın az olması sebebiyle bize yeterli geldi, ama kalabalık grup için daha geniş alan gerekli.”
- “Yeterliydi. Alanla ilgili herhangi bir olumsuzluk yaşamadık.”
- “Fiziksel açıdan yetersizdi. Üç sınıf bir arada gelindiğinde yeterince faydalanılamıyor. Ayrıca kuklalara da yer veriler bilir.”
- “Biraz daha büyük ve renkli olabilirdi.”

Okul öncesi öğretmenlerine daha sonra “Sizce oyuncak kütüphanesinde, daha çok hangi tür oyunlara ve oyuncaklara yer verilmelidir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin tümü mevcut oyuncak kütüphanesinin çocuklara yeterli düzeyde oyuncak sağladığını belirtmişlerdir. Ek olarak daha fazla eğitici ve zekâ oyuncaklarına, kuklalara, kostümlere yer verilebileceği, drama çalışmalarının daha fazla süre olabileceği yönünde görüş belirtmişlerdir.

Konuya ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir:

- “Masa oyuncakları, Lego, yapbozlar vb. eğitici oyuncaklar olmalı.”
- “Daha çok eğitici ve zekâ oyuncaklarına/oyunlarına yer verilmelidir.”
- “Kukla olabilir. Ahşap akıllı oyuncaklar.”
- “Kostümler daha fazla olabilirdi.”

Katılımcı öğretmenlere son olarak “Çocukların, oyuncak kütüphanesi ziyaretiyle ilgili tepkileri nasıldı?” sorusu yöneltmiştir. Öğretmenler, genellikle çocukların keyifli ve eğlenceli vakit geçirdiklerini, daha fazla kalmak istedikleri ve daha sonra tekrar ziyarete gitmek istediklerini, oyuncak seçiminde bazen zorlandıklarını, hikâye anlatımı kısmında da çok eğlendiklerini, oyuncak değişimi sırasında heyecanlandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmelerden biri ise çocukların oyuncak kütüphanesinin çok beğendiklerini ve sınıflarında da bir tane oluşturmalarını talep etmeleri üzerine, sınıfta bir oyuncak kütüphanesi oluşturduklarını belirtmiştir.

Konuya ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir:

- “Şaşırarak başladılar. Hikâye anlatımıyla eğlendiler. Oyuncak değiştirerek paylaşma duygusunu yaşadılar.”
- “Çok ilgilerini çekti, çok beğendiler. Daha sonra aileleri ile kütüphaneyi ziyaret eden öğrenciler oldu. Gezi sonrası sınıfta çocuklarımızla küçük bir oyuncak kütüphanesi oluşturduk, çocuklarımızın fikriydi.”
- “Çok mutlu oldular, evde sürekli neler yaptıklarından bahsetmişler.”
- “Ziyaretten çok memnun kaldılar. Evde de anlatmışlar. Birkaç gün sonra da okulda hala kütüphane hakkında konuşuyorlardı. Tekrar gelmek istiyorlar.”

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmada örnek bir oyuncak kütüphanesi uygulamasının, okul öncesi yaş grubu çocukların değer kazanımına etkisini öğretmen görüşlerine göre incelemek amaçlanmıştır. Uygulama sonucunda öğretmenlerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre bu uygulamanın çocukları memnun ve mutlu ettiği, oyuncak kütüphanesindeki oyuncakların çocukların oyuncak ihtiyacını karşıladığı, yapılan uygulamanın beğenildiği sonucuna varılmıştır. Oyuncak kütüphanesinin çocukların değer kazanımına yönelik paylaşma, yardımlaşma, sorumluluk, başkalarının haklarına saygı duyma ve kütüphane kültürü değerlerine yönelik kazanım sağladığı saptanmıştır. Oyuncak kütüphanesinin alanın genişletilmesi, içeriğinin zenginleştirilmesi ve yaygınlaştırılması gibi iyileştirmelere gereksinimi olduğu da ortaya konmuştur. Oyuncak kütüphanesi uygulamasının değer kazanımına yönelik olan amaca hizmet ettiğini, öğretmen görüşlerinin de bu sonuçları desteklediği sonucuna varılmıştır.

Oyuncak kütüphanesi uygulamasıyla, çocukların kendi oyuncaklarını seçimine fırsat sunulmuştur. Genellikle çocukların oyun ve oyuncak tercihlerinde anneleri ve öğretmenler etkili olmaktadır. Çocuğun çok oyuncuğunun olması yerine nitelikli oyuncaklara sahip olması daha önemlidir. Çocuklara oyuncak alınırken daha çok çocuğun isteği, cinsiyeti ve oyuncuğun rengi ve görünüşü gibi oyuncuğa ait bazı özellikler dikkate alınmaktadır (Adak Özdemir ve Ramazan, 2012). Oyuncak kütüphanesi uygulamasında ise çocuk, kendi oyuncuğundan vazgeçerek bağıştta bulunmakta ve sonrasında kendi istediği bir oyuncuğu bir yetişkinin yönlendirmesi olmadan tercih etmektedir. Bu

açından bakıldığında, oyuncak kütüphanesi uygulamasının çocuğun paylaşma değeri kazanımı ve karar verme becerisinin gelişimine katısı sağladığı söylenebilir. Arabacı ve Akgül (2013), çalışmalarında Elâzığ ilinde uygulanan etkinlik temelli değer öğretimi uygulamalarını değerlendirmek amacıyla okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında değer eğitimi kapsamında gerçekleştirilen örneklerle, yönetici ve öğretmen görüşüne yer vermişlerdir. Bu kapsamda yapılan “Oyuncağımı Paylaşıyorum” adlı uygulamanın çocukların toplumsal konularda duyarlılık, yardımlaşma, paylaşma değerlerini kazanmalarında yardımcı olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmanın, oyuncak kütüphanesinin değer etkisine kazanımını desteklediği söylenebilir.

Oyuncak kütüphanesi uygulamasında, çocuk yeniden oyuncak alabilme fırsatına sahiptir. Bunun için oyuncağının sağlam olması gerekmektedir. Bu nedenle, oyunlarında kullandığı oyuncağına özenli davranmak zorundadır. Böylece çocukta sorumluluk değerinin kazanılmasına katkı sağlanmış olacaktır. Bozkurt ve Sözer (2017), çalışmalarında, oyunların değerlerle yoğunlaştırıldığında çocuklara değerlerin öğretilebileceğini ve bu öğrenmelerin kalıcı olduğunu saptamışlardır. Pek çok kavram ve beceriyi içinde barındıran oyunlar, çocuğa eğlenirken öğrenme sağladığından ve bu öğrenme doğal bir süreç içerisinde gerçekleştiğinden hem bilginin kolay edinilmesi hem de edinilen bilgilerin kalıcılığı söz konusu olabilir.

Pekdoğan ve Korkmaz (2017), okul öncesi eğitime devam eden 5-6 yaş çocuklarına verilen değerler eğitimine ilişkin öğretmen görüşlerini inceledikleri çalışmalarında, değerler eğitiminde en fazla

oyuncak ve hikâye kartlarının kullanıldığını belirlemişlerdir. Bulgulara bakıldığında ise en çok sevgi, yardımlaşma, hoşgörü, saygı değerlerinin öğretildiği görülmüştür. Araştırmanın sonuçları oyuncakların değer kazanımına etkisi bakımından değerlendirildiğinde bu çalışmanın bulgularını desteklediği söylenebilir. Oyun ve oyuncuğun çocukların gelişimine önemli ve doğru tercihler yapıldığında olumlu katkılar sağladığı, bugün bilim dünyasında kabul görmüş bir gerçektir. Oyuncak kütüphaneleri ise çocukların gelişimine katkıda bulunan, çocukların değer kazanımlarını destekleyen, çocuklara kütüphane kültürünü kazandıran, çocuklara ve ailelerine eğitimsel aktiviteler sunan, çocukların gelişimlerine uygun materyalleri ve oyuncakları bulunduran kaynak merkezlerdir.

Oyuncak kütüphaneleri ziyaretleri, çocuğu oyuncakla buluştururken anne-baba ve çocuk birlikteliğine olumlu katkı sağlayacaktır. Özyürek ve Gürleyik (2016), yaptıkları çalışmada okul öncesi çocuğa sahip anne ve babaların genellikle çocuklarıyla oynamaya vakit ayırmadıklarını belirlemişlerdir. Bunun yanında, çocukların giderek daha fazla bilgisayar ortamında oyunlara yöneldiği düşünüldüğünde oyun ve oyuncakların sunulduğu oyuncak kütüphanelerinin olumlu etkilerinin olacağı açıktır. Özyeşer Cinel ve Tezel Şahin (2006), düşük veya üst sosyo ekonomik düzeye sahip ailelerin çocuklarına oyuncak teminleri arasında fark olduğunu belirlemişlerdir. Oyuncak kütüphaneleri, sosyo-kültürel fark gözetmeksizin çocukların gelişimlerine uygun oyun ve oyun materyalleri sunarak çocuklar yanında ailelere de destek sunabilir, oyun

ortamı ve oyuncak sunması açısından alternatif bir kaynak görevi üstlenebilir (Kırman ve Çetin, 2016).

Bu çalışmada, oyuncak kütüphanesi uygulamasıyla çocuklara kütüphane kültürünün kazandırılmasında ilk adımın atılması da hedeflenmiştir. Oyuncak için çocuk kütüphaneye gelmekte, oyuncaklar yanında kitaplarla tanışmakta ve kütüphane kullanımı hakkında bilgi edinmektedir. Henüz okula başlamadan edinilen bu deneyim, çocuklara okul döneminde de yararlanılabilecek bir kaynak olarak kütüphaneyi tanıtmada etkili olabilir. Gelecek yıllarda, okulla ilgili çalışmalarda bilgisayar ortamından sanal olarak ulaşılan bilgilere göre kütüphaneye gelerek araştırma yapmak, çocuklarda daha kalıcı öğrenme sağlayabilir.

Sonuç olarak, okul öncesi öğretmenlerinin çoğunlukla Oyuncak Kütüphanesi ile okul öncesi çocukların paylaşma, yardımlaşma, sorumluluk, empati, saygı, sevgi ve saygı değerlerini kazanmalarının desteklenebileceği görüşünde oldukları belirlenmiştir. Ayrıca çocukların kütüphane kültürü kazanımında etkin bir rol oynadığı ve bu uygulamanın yaygınlaştırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

ÖNERİLER

Çocukların küçük yaşlardan itibaren, ailevi ve toplumsal değerlere uygun olarak yetiştirilmesi için gerek ailede gerekse eğitim kurumlarında önlemler alınmalıdır. Özellikle yaşayarak öğrenmenin sağlanması için model olma ve uygulamalı etkinliklere yer verilebilir. Ahlaki gelişim ve değer kazanımının sağlanmasında, çocuklara daha somut yaşantılar sunacak sınıf içi ve dışı ortamlar sunulabilir. Değer kazanımında, teknolojik materyaller de dahil olmak üzere pek çok

materyalden yararlanılabilir. Fakat çocuk için en vazgeçilmez materyalin oyuncaklar olduğu unutulmamalıdır. Değer eğitiminde, öğrenmeyi kolaylaştırma ve kalıcılığın sağlanmasında öncelikle çocuğun en önemli gereksinimi olan oyun ve oyun materyallerinin kullanılmasına özen gösterilebilir. Bu amaçla, oyuncak kütüphanelerinden yararlanılabilir.

Oyuncak kütüphaneleri 1935 yılından itibaren çeşitli ülkelerde açılmış, Türkiye’de açılması ise 1999 yılını bulmuştur. Oyuncak kütüphaneleri Türkiye’de daha çok çocuğa ulaşacak şekilde yaygınlaştırılabilir, her ilde ve ilçede bulunduğu bölge ile uyumlu bir oyuncak kütüphanesi açılabilir. Aileler ve çocukla çalışan tüm meslek gruplarında konu ile ilgili farkındalık oluşturulması için çalışmalar yapılması, bu amaçla projeler geliştirilmesinin çocuklara ve ailelere katkı sağlayan bir uygulama olacağı düşünülmektedir. Yine üç yılda bir oyuncak kütüphanesi konferansları düzenlenmektedir (Kamaraj, 2006). Türkiye’de de oyuncak kütüphanesine yönelik konferanslar düzenlenebilir.

Bu çalışmada, oyuncakların kategorilere ayrılması oyuncağın maddi değeri veya genel özellikleri dikkate alınarak yapılmıştır. Scarborough Oyuncak Kütüphanesi için oyuncaklar bebek oyuncakları, bloklar ve model şehirler, hayali oyun malzemeleri (doktor ve mutfak setleri vb.), bilim ve keşif oyuncakları, açık hava oyuncakları (toplar vb.), müzikli oyuncaklar, bulmaca ve yapbozlar, masa oyunları, kostümler gibi gruplandırılmışlardır (Scarborough Toy Library Member Handbook, 2014-2015). Gelecekte gerçekleştirilecek bir oyuncak kütüphanesi uygulamasında daha zengin bir oyuncak

içeriğiyle, oyuncaklar farklı şekillerde kategorize edilebilir. Ayrıca, oyuncak kütüphanesinin bir bölümünde ailelerin çocuklarını bekleyebilecekleri veya onlarla birlikte oyunlar oynayabilecekleri alanlar oluşturulabilir. Ailelerin de bu uygulamanın parçası olmaları için basit malzemelerle oyuncak tasarlama alanları oluşturulabilir.

Paylaşma değerinin toplumun geneline yayılabilmesi için her yaş grubundan çocuğun rahatça erişim sağlayabileceği oyuncak kütüphanelerinin toplum içindeki rollerinin artması, bunu sağlamak için bu tip projelerin halkın ilgisini çekecek şekilde yapılandırılması gerekmektedir. Bu çalışmada, 260 çocuk ile oyuncak takası yapılmıştır. Daha fazla çocuğa ulaşılabilme adına gezici bir oyuncak kütüphanesi oluşturulabilir. Oyuncak kütüphanesine ulaşım engeli gibi nedenlerle ulaşmayan çocuklar, mobil olarak düzenlenecek gezici oyuncak kütüphanesine kolaylıkla erişebileceklerdir. Böylelikle araştırmanın ve projenin hedef kitlesi genişletilecektir.

Teşekkür

Bu çalışmada emeği geçen Elif Özcan, Mervegül Karakaya, Nesrin Çelik, Sinem Demir, Şenay Şirin, Yeşim Bahçavan, Ayşe Çetinkaya, Fadime Kaplan, Kübra Doğru, Sena Demirbaş ve diğer gönüllü katılım sağlayan öğrencilerime; mezuniyet tezi olarak projenin uygulanmasında, yazılı ve görsel basında tanıtımında rol alan Eren Gölge'ye teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Arabacı, İ. B. ve Akgül, T. (2013). Elazığ ilinde uygulanan etkinlik temelli değer öğretimi uygulamalarının değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11 (25), 7-31.
- Adak Özdemir, A. ve Ramazan, O. (2012). Oyuncağa çocuk, anne ve öğretmen bakış açısı. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 1-16.
- Atabey, D. (2014). Okul öncesi sosyal değerler kazanım ölçeğinin geliştirilmesi ve sosyal değerler eğitimi programının anasınıfına devam eden çocukların sosyal değerler kazanımına etkisinin incelenmesi. Doktora Tezi, Ankara: G.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bozkurt, E. ve Sözer, M. A. (2017). Çocuk oyunları ile değerler eğitimi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (55), 295-323.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş*. Ankara: Anı.
- Gökçek, B. S. (2007). 5-6 yaş çocukları için hazırlanan karakter eğitimi programının etkisinin incelenmesi. Doktora Tezi, İstanbul: M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- <http://izmirhaber.info/haber/oyuncak-kutuphanesi-ne-bergamali-cocuklardan-yogun-ilgi-343057.html> (Erişim: 20.01.2018).
- <http://kutuphaneler.bursa.bel.tr/kutuphanelerimiz/alipasa-oyuncak-kutuphanesi>. (Erişim tarihi: 20.01.2018).
- <http://oyuncak Kutuphanesi.tumblr.com/> (Erişim tarihi: 20.01.2018).
- https://europa.eu/youth/volunteering/organisation/948692011_tr (Erişim tarihi: 16.08.2019).

- Kamaraj, I. (2006) Oyuncak kütüphanesi ve uluslararası oyuncak kütüphanesi birliği. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 23, 229-236.
- Kırman, A. ve Çetin, Z. (2016). Dünyada ve Türkiye’de erken çocukluk dönemine yönelik oyuncak kütüphaneleri çalışmaları. *International Journal of Contemporary Educational Studies*, 2 (2), 249-260.
- Oktay, A. (2002). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*. İstanbul: Epsilon.
- Ormanlıoğlu Uluğ, M. (2011). Okul öncesi çocuk ve oyun (Ed.: M. Ormanlıoğlu Uluğ ve G. Karadeniz), *Okul Öncesi Çocuk ve... Ankara: Nobel*.
- Öztürk Samur, A. (2011). Değerler eğitimi programının 6 yaş çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimlerine etkisi. Doktora Tezi, Konya: S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özyeşer Cinel, N. ve Tezel Şahin, F. (2014). Farklı soyo-ekonomik düzeydeki anne babaların çocuk oyunları ile ilgili görüşleri. *Uluslararası Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*, 4 (2), 75-88.
- Özyürek, A. ve Gürleyik, S. (2016). Anne-babaların okul öncesi dönem çocukları ile etkileşimlerinde oyunun yeri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (42), 1283-1289.
- Pekdoğan, S. ve Korkmaz, H. İ. (2017). Okul Öncesi Eğitime Devam Eden 5 – 6 Yaş Çocuklarına Verilen Değerler Eğitimine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14 (37), 59-72.

- Scarborough Toy Library Member Handbook (2014-2015).
https://scarboroughtoylibrary.weebly.com/uploads/5/5/3/3/55338973/member_handbook_fy15.pdf, 16.08.2019.
- Sevinç, M. (2004). Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitiminde Oyun, İstanbul: Morpa.
- Sümbüllü, Y. Z. ve Altınışik, M. E. (2016). Geleneksel çocuk oyunlarının değerler eğitimi açısından önemi. *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I (2), 73-85.
- TDK (2019). <https://sozluk.gov.tr/> *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*.
- Üner, E. (2011). Okul öncesi eğitim programındaki 36-72 aylık çocuklara farklılıklara saygı eğitimi kazandırmanın öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: E.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

BÖLÜM 7:
GENÇLERİN YAŞLI BAKIMI SORUMLULUĞUNA İLİŞKİN
GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi Hamza KURTKAPAN¹

¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Yaşlı Bakımı Programı, Nevşehir, Türkiye, hamzakurtkapan@nevsehir.edu.tr

GİRİŞ: TÜRKİYE’DE YAŞLI BAKIMI

Ulusal ve uluslararası kuruluşların raporlarında Türkiye’de nüfusun hızla yaşlanmakta olduğu belirtilmektedir (United Nations Department of Economic and Social Affairs [UNDESA], 2015; TÜİK, 2018). Türkiye’de 2000 yılında 65 yaş ve üzeri nüfus 3,6 milyon iken 2019 verilerine göre bu sayı şu an 7 milyonu aşmıştır. Türkiye’de 65 yaş ve üzeri bireylerin sayısının 2050 yılında 15 milyona ve nüfusun beşte birine ulaşacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2018). Ülkemizde 65 yaş ve üzeri yaşlılar içerisinde ise oranları en hızlı şekilde artan grup “ileri yaşlılar”dır. Bunun temel nedeni olarak teknoloji ve sağlık alanlarındaki gelişmelere sonucunda ortalama insan ömrünün artması gösterilmektedir. 85 yaş ve üzeri bireylerden oluşan ileri yaşlıların nüfus artışı tüm dünyanın olduğu gibi Türkiye’nin de gündem maddeleri üst sıralarında yer almaktadır. Türkiye’de artış gösteren 85 yaş ve üzeri ileri yaşlı nüfus, sosyal politikalarda önemli bir yer tutmaktadır.

Sosyal politika alanının ve akademinin ileri yaşlılar ile ilgili en önemli konusu ihtiyaç halinde yaşlı bakımı hizmetinin nasıl verileceğidir. İleri yaşlı bireyler için en temel mesele, ihtiyaç halinde bakımın nasıl ve kimler tarafından verileceğinin bilinmesidir. İnsanlar ileri yaşlılık döneminde kronik sağlık sorunları ile daha fazla karşılaşmaktadır. Bu durum onların önemli bir kısmını bakım konusunda başkalarına bağımlı kılmaktadır. Diğer taraftan yaşlı bakımı hizmetlerinin ekonomik ve sosyal boyutlarının üzerinde de ayrıca durulmaktadır. Yaşlı nüfusun artışı ile birlikte yaşlı bakımının ekonomik boyutu düşündürücü olmaktadır. Bu çerçevede yaşlı

bakımında kamunun ekonomik yükünü azaltma adına “evde yaşlı bakımı” daha fazla teşvik edilmektedir.

Türkiye’de evde yaşlı bakımında sorumluluğun büyük kısmı aile kurumundadır. Ancak günümüzde kentleşme ve bireyselleşmenin de etkisi ile evde yaşlı bakımı sadece aile bağları ile gerçekleştirilemez hale gelmiştir. Ülkemizde evde yaşlı bakımında aileye destek olabilmenin yollarını arama adına sürekli bir çaba gösterilmektedir.

Yaşlılık ve yaşlı bakımı alanında yapılan çalışmalara bakıldığında, bu çalışmalarda özellikle sağlık ve sosyal hizmet alanlarına yoğunlaşıldığı görülmektedir. Yaşlı bakımının geleceği adına, sosyal bilimlerde çok daha fazla çalışma yapmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumsal yapıda meydana gelen değişim, aile kurumunu da dönüştürmektedir. Ailedeki dönüşüm temelinde kentleşme, nüfusun yaşlanması, kadının ücretli iş piyasasında daha fazla yer alması gibi nedenler yer almaktadır. Ailede yaşanan bu değişim en fazla yaşlıları etkilemektedir.

Yaşlıların ailedeki konumu sarsıldığından onların bakım ihtiyaçlarını karşılamada aile kurumu yer yer yetersiz kalabilmektedir. Evde yaşlı bakımında aileye destek mekanizmaları geliştirmek için yeni bakım modellerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaca 2000’lerin başında yapılan bir saha çalışmasında da dikkat çekilmiştir (Kalaycıoğlu, vd. 2003). Yaşlı bakımında ailenin destek ihtiyacı, sosyolojik çalışmalarda modernleşme ekseninde tartışılmaktadır (Durgun ve Tümerdem, 1999; Kalınkara, 2000; Karataş, 2000; Türel,2001; Kayacan, 2001; Tufan, 2003; Atilla, 2006; Yapıcıoğlu, 2009). Bu tartışmalar modern dönemde kuşaklararası ilişki teması

çerçevesinde yürütülmektedir (Görgün-Baran, 1995; Bebekoğlu ve Özgen, 2001; Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç, 2001; Kalınkara, Ersoy ve Arpacı, 2002; Görgün-Baran, vd., 2005; Güven ve Cerit, 2003; Çiftçi, 2008; Tufan ve Yazıcı, 2009; Alperen, 2013). Kuşaklararası ilişki çalışmalarında başlıca amaç, yaşlı bakımında devlet, piyasa ve aile üçgeninde sorumluluğun nasıl paylaşıldığını anlamaktır (Özbay, 2014, s. 56). Söz konusu çalışmalarda yaşlı bakımında ailenin önceliği vurgulanmaktadır.

Türkiye’de geleneklerin de etkisi ile ihtiyaç halinde yaşlı bakımının evde yapılması hem yaşlıların hem de yaşlı yakınlarının birinci tercihidir (Görgün-Baran, 2005; Aközer, vd., 2011). Ailenin yetmediği durumlarda ise devlet ve kurumsal bakım devreye girmektedir. Ancak yaşlı bakımı hizmetlerindeki maliyetin yüksekliğinden dolayı kurumsal bakım pek fazla tercih edilmemektedir (Bilge, vd., 2014). Ekonomik açıdan sürdürülebilir bir yaşlı bakımı için daha az maliyetli olan evde bakım tercih edilmektedir. Ancak mevcut koşullarda evde yaşlı bakımının devamlılığı için ailenin bakım yükünün devlet ve diğer aktörlerce de paylaşılması gerekmektedir (Çavuş, 2013). Ayrıca evde bakımın güçlendirilmesi adına, bakım sigortası devreye sokulmalıdır (Genç ve Barış, 2015; Akış, 2013, s. 92). Bunun için gerekli alt yapının oluşturularak evde yaşlı bakımının dünya standartlarına getirilmesi beklenmektedir (Cindoruk ve Şen, 2009).

Türkiye’de evde uzun süreli yaşlı bakımı alanların büyük çoğunluğu, enformel bakım hizmetinden yararlanmaktadır (Oğlak, 2017, s. 76). Bu bakımı verenler çoğunlukla fizyolojik, psikolojik,

sosyal ve ekonomik sorunlar yaşamaktadır (Türkan-Gel ve Tokur-Kesgin, 2017, s.269; Uçar-Karcı, Yoldaşcan ve Okyay, 2018, s.151). Yaşlı eğer kronik hastalığa sahip ise bakıcının bakım yükü de artmakta (Selçuk, 2016), yine de ailede bakımın devam etmesi gerekmektedir (Bilgili, 2000, s. 59). Bu sebeple bakım vermede karşılaşılan sorunlarla başa çıkmanın yollarının bulunması gerekmektedir.

Türkiye Aile Yapısı Araştırmasının 2011 verilerine göre Türkiye’de hanelerin %6,3’ünde bakıma muhtaç yaşlı bulunmaktadır (TAYA, 2011, s. 358). Türkiye’de 18-60 yaş aralığındaki bireylere, yaşlılık halinde nerede yaşamak istedikleri sorulduğunda, fikrim yok seçeneğini işaretleyenler dışarıda bırakılırsa, %32’si yaşlılıkta evde bakım hizmeti alma seçeneğini işaretlemiştir (Eryurt, 2014, s. 104). Bu durum, evde yaşlı bakımı hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması gereğine işaret etmektedir.

Ülkemizde evde yaşlı bakımında formel olmayan çalışma koşullarının bir an önce düzene koyulması gerekmektedir (Özkul ve Kalaycı, 2018, s. 18). Gerekli tedbirler alınmazsa sosyal güvenlik ve sağlık sistemi yaşlanan nüfus için yetersiz kalacaktır (Eryurt, 2014, s. 90).

Türkiye’de halihazırda evde yaşlı bakımı hizmetleri aile bireylerinin yanı sıra yerel ve merkezî otoriteler tarafından yürütülmektedir. Ancak bu hizmetlerin sürdürülebilirliği açısından kaynak ve nitelikli eleman sıkıntısı ön plana çıkmaktadır. Problemleri aşma adına, evde uzun süreli yaşlı bakımının mevcut durumu üzerinde çalışılmalar yapılmaktadır. Hatta Türkiye’de evde yaşlı bakımı ile

ilgili çalışmaların genellikle mevcut durumu tespite yönelik olduğu görülmektedir.

Yaşlanma sosyolojisi literatüründe yaşlının yaşam yeri tercihinine dair çeşitli tartışmalar mevcuttur. Söz konusu tartışmalar içinde yaşlıların kurumda ya da yerinde yaşlanma gibi tercihleri ele alınmaktadır. Son zamanlarda ise kurumsal bakımın alternatifi olan yerinde yaşlanmanın bireysel ve sosyal faydaları üzerinde özellikle durulmaktadır. Yaşlının kurumsal bakımı sosyolojik anlamda önemli bir olgudur. Ancak son zamanlarda kurumsal bakımın yerine “yerinde yaşlanmayı” destekleyen perspektiflerin önem kazanmasının altında bireysel ve sosyo-ekonomik nedenler yatmaktadır. Yaşlılar yaşamlarını alışkın oldukları mekanlarda sürdürmeyi istemektedir (Kurtkapan, 2018, s. 163). Türkiye’de geleneklerin de etkisi ile ihtiyaç halinde yaşlı bakımının evde yapılması hem yaşlının hem de yaşlı yakınının ilk tercihidir (Görgün-Baran, 2005; Aközer, vd. 2011). Ailenin yetersiz kaldığı durumlarda ise devlet, huzurevi gibi kurumları devreye sokmaktadır. Halihazırda Türkiye’de huzurevlerinde 60 yaş ve üzeri sağlıklı bireylere yatılı hizmet verilmektedir (Özmete ve Hussein, 2017 s. 7).

Bu araştırmada gençlerin yaşlı bakımı ile ilgili düşüncelerine yer verilecektir. Çalışma yaptığımız grup, 1990-2000 yılları arası doğumlu Y kuşağına mensup gençlerdir. Y kuşağına mensup bireyler, demografik anlamda kritik bir dönem olan 21. yüzyılın ikinci yarısında yaşlılığa ilk adımlarını atacaktır. Dolayısıyla günümüz gençleri ile ilgili daha fazla çalışma yapmaya ihtiyaç vardır. Türkiye’de geleceğin Y kuşağı yaşlıları, kendilerinden önceki

kuşaktakilerden daha fazla akademik ilgiyi hak etmektedir (Kurtkapan, 2019, s. 4). Bayhan'a göre Türkiye şartlarında 1990 ve 2000 yılları arasında doğan günümüz gençleri söz konusu Y kuşağını oluşturmaktadır (2014, s.4).

M. W. Riler tarafından 1971 yılında geliştirilen yaş tabakalaşması kuramında, bir toplum içindeki çeşitli kuşakların, edindikleri deneyimler üzerinde dünyaya bakış noktasında birbirlerinden farklılaştıkları üzerinde durulmaktadır. Aynı yaş grubundaki bireylerin, farklı dönemlerde birbirleri ile benzer deneyimler yaşamalarına dikkat çekilmektedir (Cockerham, 1991: 55). Bu kuram yaşlılık çalışmalarında jenerasyonun önemine dikkat çekmektedir. Bireylerin yaşamları boyunca diğer akranları ile benzer deneyimler üzerinden edindikleri benzer özelliklerine odaklanılmaktadır. Geçmişte aynı olaylara maruz kalan yakın yaş grubundakilerin, günümüzde ve gelecekteki olaylardan da benzer şekillerde etkilenecekleri üzerinde durulmaktadır. Büyük çaplı etkili olayların bireyler üzerinde yarattığı etkilerde, söz konusu kişilerin mensup oldukları yaş aralığı önemli olmaktadır. Yaş tabakalaşması kuramı böylece benzer deneyimlerin yaşlılar için dönemsel anlamda bir kategori olabileceğine dikkat çekmektedir.

Yaş tabakalaşması kuramına göre, belli bir kuşağın yaşlıları daha önceki dönemlerin yaşlı kuşaklarından farklılık göstermektedir (Riley, 1976, s. 30). Dolayısıyla sıklıkla küreselleşmenin etkileri üzerinde durulduğu bir dönemde doğan ve tüketim kültürü, küresel çevre kirliliği gibi etkenler ile büyüyen Y kuşağını, onlara özgü bir yaşlılık dönemi beklemektedir. Ayrıca bu kuşağın doğduğu 1980

sonrası yıllar, neo-liberal politikaların egemen olduğu, sosyal devletin küçüldüğü ve girişimciliğin önemsendiğı bir döneme işaret etmektedir (Kökalan-Çımrın, 2009, s. 199). Bu dönemsel düşünüş biçimi o dönemde doğup büyüyen Y kuşağına mensup bireylerin yaşlılık, yaşlı bakımı ve huzurevi gibi konulara bakış açılarında da etkili olmaktadır. Bu araştırmada 2018-2019 güz döneminde Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesine kayıtlı lisans öğrencilerinden oluşan Y kuşağına mensup bir grup gencin yaşlı bakımına ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir.

Yöntem: Araştırmanın Türü ve Örneklemi

Araştırmada nicel araştırma yöntemi ile tanımlayıcı ve kesitsel tipte bir çalışma yapılarak gençlerin yaşlı bakımı ile ilgili görüşleri değerlendirilmiştir. Araştırma Şubat-Mart 2019 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu araştırmanın evrenini Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinde lisans eğitimi gören 20-29 yaş aralığındaki bireyler oluşturmaktadır. Araştırmaya 657 kişi katılmış olup, bu örneklem grubuna basit rastgele örneklem yöntemi ile ulaşılmıştır. Katılımcılara ait demografik bilgiler, Tablo-1’de gösterilmektedir.

Tablo1: Katılımcıların Demografik Özellikleri.

Cinsiyet	f	%
Kadın	434	66,1
Erkek	223	33,9
Doğduğu, büyüdüğü yer		
Kır	225	34,2
Kent	425	64,7
Cevap yok	7	1,1
Aile tipi		
Çekirdek Aile	576	87,7
Geniş Aile	71	10,8
Cevap yok	10	1,5
Toplam	657	100

Tablo 1’de görüleceği üzere, katılımcıların 434’ü (%66,1) kadınlardan, 223’ü (%33,9) ise erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların %64,7’si kent, %34,2’si ise kır/köy doğumludur. Katılımcıların 576’sı (%87,1) çekirdek ailede, 71’i (%11,4) ise geniş ailede doğup büyüdüklarini ifade etmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veriler, anket formu aracılığı elde edilmiştir. Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, katılımcıları tanıtıcı bilgi soruları yer almaktadır. İkinci bölümde ise katılımcıların yaşlı bakım sorumluluğuna ilişkin görüşlerine yer verilmektedir. Tanıtıcı bilgi soruları ile araştırmaya katılan gençlerin sosyal ve

demografik özelliklerini (yaş, cinsiyet, aile tipi, doğduğu büyüdüğü yer, ebeveynlerin iş ve eğitim durumu, aylık ortalama gelirleri) belirleme amaçlanmıştır.

Araştırma öncesi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinden 16.01.2019/1 karar tarihli Etik Kurul Raporunun yanı sıra Fakülte yönetimleri ve katılımcılardan gerekli izinler alınmıştır. Anketin işlerliğini test etmek üzere 20 gönüllüye pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama sonrası ankette gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra, anket Şubat-Mart 2019 tarihleri arasında uygulanmıştır. Öğrencilerle anket uygulaması sınıf ortamında yapılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 25.0 programı kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilme aşamasında tanımlayıcı istatistik metotlarından yararlanılmıştır. İstatistiksel veriler değerlendirilirken Ki Kare (Chi Square) analizine başvurulmuştur. Bulgular %95 güven aralığında değerlendirilmiştir.

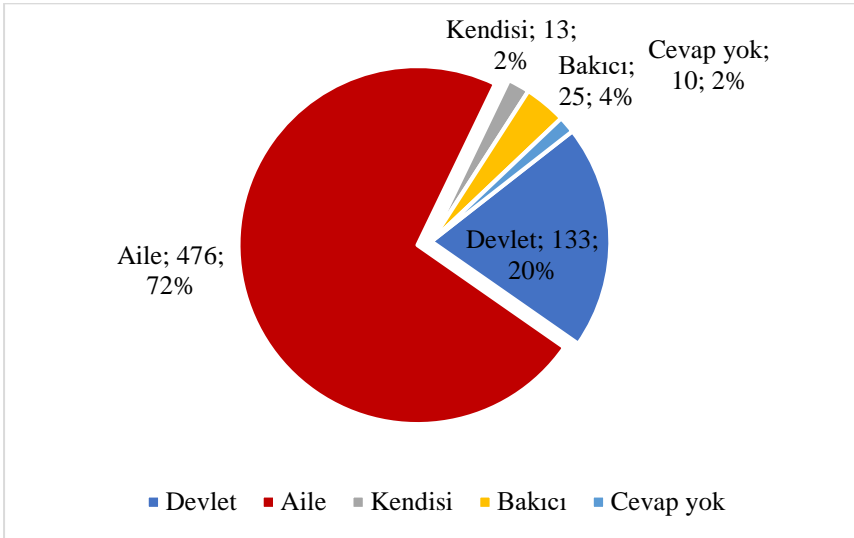
Bulgular: Y kuşağı gençlerin yaşlı bakımına ilişkin görüşleri

Bu bölümde 20-29 yaş aralığındaki gençlere uygulanan bilgi formundan elde edilen verilerden hareketle yapılan analizlere yer verilmektedir. Yaşlı bakımına dair literatürün temel tartışma konularının başında, yaşlı bakımında devlet, aile ve yaşlı bireyin kendisi ya da piyasa aktörlerinden hangisinin sorumlu olması gerektiği gelmektedir. Bu çalışmada gençlerin bu konudaki görüşlerine yer verilmiştir. Daha sonra ise gençlerin yaşlı bakımına ilişkin görüşleri ile bakıma ihtiyaç duyacak kadar yaşlandıklarında kimler tarafından bakılmak istedikleri sorusuna verilen cevaplar incelenmiş ve söz konusu cevaplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup

olmadığına bakılmıştır. Ayrıca üniversite sonrasında aile kurduktan sonra ebeveynleri ile birlikte yaşamayı isteyip istememe tercihlerine de bakılmıştır. Bu soruya verilen olumlu ya da olumsuz cevapların nedenleri incelenmiştir.

90'lı yıllarda doğan ve 2055 yılı sonrasında yaşlılığa adım atacak olan Y kuşağı gençlerin yaşlı bakımı sorumluluğuna ilişkin görüşleri önemlidir. Geleneksel anlamda Türkiye’de yaşlı bakımında sorumluluk aile kurumu ile (aile bireyleri ve akrabalık bağları üzerinden) çözülmeye çalışılmaktadır. Ancak bu durumun gelecek yıllarda devam edip etmeyeceği tartışmalı bir konudur. Zira artan kentleşme ve bireyselleşme en fazla yaşlıların ailedeki konumlarını etkilemektedir.

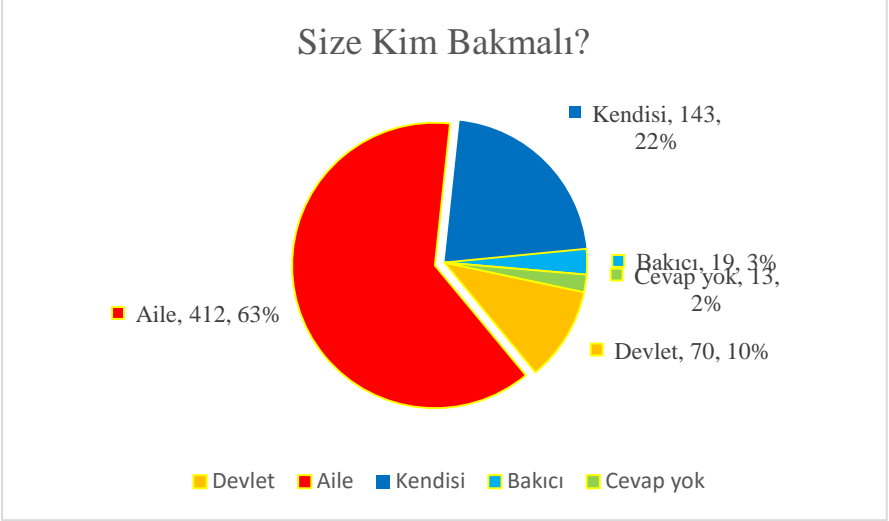
Grafik 1. Katılımcıların Yaşlı Bakım Sorumlusuna İlişkin Görüşleri:

Grafik 1’de görüleceği üzere katılımcıların 476’sı (%72,5) yaşlı bakımında sorumluluğun ailede olması gerektiğini ifade etmiştir. Gençlerin 133’ü (%20,3) ise yaşlı bakımında devletin sorumlu olması gerektiğini belirtmiştir. Diğer taraftan katılımcıların çok az bir kesimi (13 kişi, %2) yaşlı bakımında sorumluluğun yaşlı bireyin kendisine ait olması gerektiğini ifade etmiştir. Katılımcıların 25’i (%3,8) yaşlı bakımı hizmetinin özel bakıcıların sorumluluğunda yürütülmesi gerektiği fikrini dile getirmiştir. Bu durumda araştırmaya katılan Y kuşağına mensup gençlerin önemli bir kesiminin yaşlı bakımında ailenin sorumluluk alması gerektiği görüşüne sahip oldukları görülmektedir. Diğer taraftan katılımcıların beşte birlik kesimi ise yaşlı bakımında devlete sorumluluk yüklemektedir. Katılımcıların çok azı yaşlı bakımında sorumluluğun yaşlı bireylere ait olması gerektiği görüşüne sahiptir.

Katılımcılara yaşlı bakımına ilişkin genel görüşlerinin yanı sıra, bakıma ihtiyaç duyacak kadar yaşlandıklarında kimlerden veya hangi kurumdan yaşlı bakımı hizmeti almayı tercih ettikleri de sorulmuştur. Bu sorunun cevabında “devlet”, “aile”, “bakıcı” ile “kendim” seçeneğine yer verilmiştir. Katılımcıların bu soruya vermiş oldukları cevaplar Grafik 2’de gösterilmiştir.

Grafik 2. Bakıma İhtiyaç Duyacak Kadar Yaşlandığınızda Size Kimin Ya da Hangi Kurumun Bakmasını İstersiniz?

“Bakıma ihtiyaç duyacak kadar yaşlandığınızda size kimin ya da hangi kurumun bakmasını istersiniz” sorusuna büyük bir çoğunluk (412 kişi; %62,7) “aile” cevabını vermiştir. Bu soruya “devlet” cevabını verenlerin sayısı 70’dir (%10,6). Ancak katılımcıların 143’ü (%21,8) bu soruda “kendim bakımımı üstlenirim” seçeneğini işaretlemiştir.

Araştırmada katılımcıların yaşlı bakım sorumluluğuna ilişkin genel görüşleri ile kendilerinin ileride yaşlı bakıma ihtiyaç duyduklarında nasıl bir bakımı tercih edeceklerine ilişkin görüşleri arasındaki farklılığa bakılmıştır. Bu doğrultuda her iki soruya verilen cevaplar Ki Kare (Chi Square) testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları tablo 2’de gösterilmiştir.

Table 2: Katılımcıların Yaşlı Bakımına İlişkin Görüşlerinin Genel Yaşlı Bakımına İlişkin Görüşlerine Bağımlı Olup Olmadığını Belirlemek Amacı İle Yapılan Ki- Kare (Chi Square) Testi Sonuçları.

Gruplar		Size		Kim	X ²	sd	p
		Bakmalı		Toplam			
		D+A	K				
Yaşlı	D	95	37	132			
Bakım	A	375	99	474	57,046	2	0,000
Sorumlusu	K	10	30	38			
Toplam		480	166	646			

Kısaltmalar: D: devlet; A: aile; D+A: devlet veya aile; K: kendisi veya bakıcısı

Tablo 2’de görüleceği üzere katılımcıların yaşlı bakım sorumluluğuna ilişkin genel görüşleri ile kendilerinin ileride yaşlı bakımına ihtiyaç duyduklarında nasıl bir bakımı tercih edeceklerine ilişkin soruya verdiği cevaplar arasında istatistiksel anlamda bir fark bulunmuştur ($X^2=57,046$; $p<0,001$). Bu durumda, katılımcıların genel yaşlı bakım sorumluluğuna dair verdikleri cevaplarda yaşlının kendisine çok fazla sorumluluk yüklenmezken, kendi yaşlılığı söz konusu olduğunda yaşlı bakımında yaşlı bireyin kendisine sorumluluk yükleyenlerin sayısı artmaktadır.

Bu sonuçta yola çıkarak, gençlerde zaman içerisinde yaşlı bakımında ailenin daha az yükümlülük alacağına dair bir bilincin geliştiği yorumu yapılabilir. Ayrıca bu durumun, gençlerde gelecekteki yaşlı bakımına ilişkin olarak kendilerinin daha fazla

sorumluluk almalarının gerekeceğine dair bir bilincin yaygınlaştığına işaret ettiği söylenebilir.

Katılımcıların Evlendikten Sonra, Anne Ve Babaları İle Birlikte Yaşamayı İsteyip İstememelerinin Aile Sosyolojisi Açısından Değerlendirilmesi: Katılımcıların ailenin geleceğine ilişkin görüşleri

Yaşlıların bakımında ailenin yakın gelecekteki konumu hakkında ipucu olması için, katılımcıların yaşlıları ailede hangi konumda gördüklerini kendi anne ve babaları ile birlikte yaşayabilmeleri üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir.

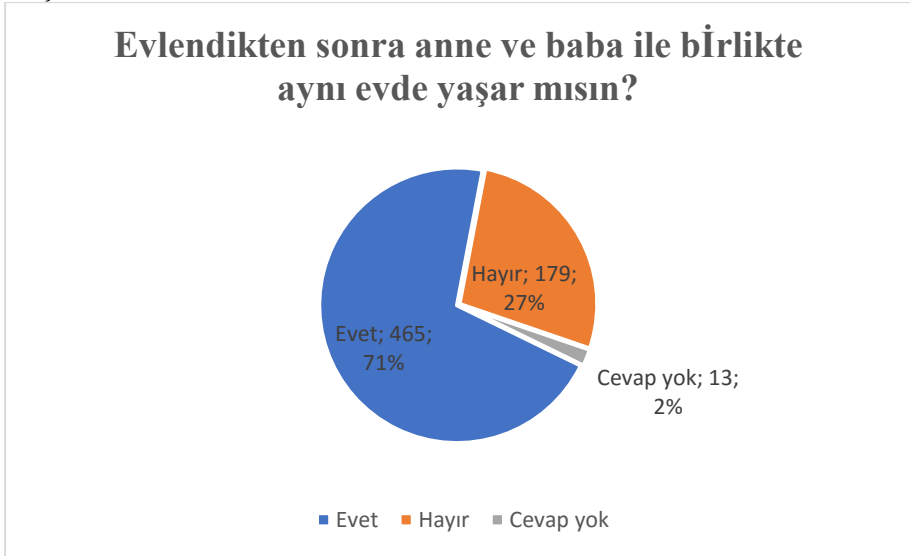
Yaşlı bakımında hali hazırda ailenin sorumluluğu ön plandadır. Bu durumun gelecekte de aynı şekilde devam edip etmeyeceğinin anlaşılabilmesi için, halihazırda orta yaşlarını yaşayan ve yakın geleceğin yaşlıları olacak olan ebeveynler ile çocukları arasındaki kuşak ilişkisine bakılmıştır. Bu kuşak ilişkisini anlamak için, araştırmaya katılan Y kuşağına mensup gençlerin yakın geleceğin yaşlıları olacak ebeveynlerini evlendikten sonra aile içinde nasıl konumlandıkları üzerinde durulmuştur. Katılımcıların evlendiklerinde kendi ebeveynlerini ailede nasıl konumlandıklarına dair verecekleri cevapların, söz konusu kuşak ilişkisine dair ipucu sunacağı öngörülmüştür. Buradan hareketle yaşlı bakımında ailenin gelecekteki konumu hakkında kısmi bilgiye ulaşılabılır.

Katılımcıların ailenin geniş mi, yoksa çekirdek aile mi olması gerektiğine ilişkin bakış açılarının, onların yaşlı bakımı konusundaki görüşlerini etkilediği söylenebilir. Bu çerçevede araştırmada

katılımcıların evlendikten sonra anne ve babaları ile birlikte aynı evde yaşamayı isteyip istemedikleri sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar, sosyolojide geniş aile ve çekirdek aile kuramları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Aile sosyolojisi açısından çekirdek aile ve geniş ailenin geleceği önem arz etmektedir. Özellikle gençlerin evlendikleri zaman anne ve babaları ile birlikte yaşamayı isteyip istememeleri hem aile açısından hem de yaşlı bakımı açısından üzerinde durulması gereken konular arasında yer almaktadır. Gençlerin yaşlı bakımına ilişkin görüşlerini değerlendirdiğimiz bu çalışmada gençlerin gelecek aile tasavvurları da incelenmiştir. Gençlerin ebeveynleri ile birlikte yaşamayı isteyip istememelerine ilişkin görüşleri Grafik 3’de gösterilmiştir.

Grafik 3. Üniversite Sonrasında Aile Kurduktan Sonra Annenizin/Babanızın ya da Her İkisinin de Sizinle Birlikte Yaşammasını İster Misin?

“Üniversite sonrasında aile kurduktan sonra annenizin/babanızın ya da her ikisinin de sizinle birlikte yaşamasını ister misiniz?” sorusuna verilen cevapların değerlendirildiği Grafik 3’de görüleceği üzere katılımcıların 465’i (%70,8) aile kurduktan sonra ebeveynleri ile birlikte aynı evde yaşayabileceğini belirtmiştir. Katılımcıların 179’u (%27,2) ise evlendikten ve aile kurduktan sonra anne ve babası ile birlikte aynı evde yaşamayı düşünmediğini belirtmiştir.

Araştırmaya katılanların büyük bir kısmı evlendikten sonra ebeveynleri ile birlikte yaşayabileceğini belirtmektedir. Ancak yaklaşık üçte birlik bir kesim evlenince ayrı aile modelini tercih etmektedirler. Burada aile bağlarının devam ettiği ancak şartlar gereği mekânsal ayrışmanın yaşanabileceğine dikkat çekmek gerekiyor.

Araştırmada evlendikten sonra anne ve baba ile birlikte olmayı isteyip istememenin nedenlerine verilen açık uçlu cevaplar analize dahil edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 3 ve Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Üniversiteyi Bitirip Evlendikten Sonra Ailenle Aynı Evde Kalmak İster Misin Sorusuna Evet Cevabı Verenlerin Bunun İçin Gösterdikleri Gerekçeler.

Kategori	Örnek Cümleler
Aile bağlarının iyi olduğu ve anne ve babasını sevdiği için,	<i>“Ailemi ve onlara destek olmayı seviyorum.”</i> <i>“Aile ilişkileri önemlidir.”</i> <i>“Yaşlılarla ilgilenmeyi seviyorum”.</i> <i>“Ailem bana destek olur.”</i>
Anne ve babasına bakmanın bir görev olduğunu düşündüğü için,	<i>“Yalnız kalmalarını istemem.”</i> <i>“Saygı ve hürmet, vefa borcum.”</i> <i>“Yanımda güvende hissederim.”</i> <i>“Tek erkek olduğum için.”</i> <i>“Sorumluluk bilincim gereği.”</i> <i>“Onlar bana baktı şimdi sıra bende”</i>
İslam’da anne ve babaya bakmak ile ilgili emir olduğu için	<i>“İslam’da anne babaya hürmet ve vefa vardır.”</i> <i>“Anne babanın hakkı ödenmez.”</i> <i>“Allah rızası için ve bu bizim görevimizdir.”</i>

Tablo 4. Üniversiteyi Bitirip Evlendikten Sonra Ailenle Aynı Evde Kalmak İster Misin Sorusuna Evet Cevabı Verenlerin Bunun İçin Gösterdikleri Gerekçelerin Frekansları.

Neden anne babanla birlikte kalmak istersin?	f	%
Aile bağlarının iyi olduğu ve anne ve babasını sevdiği için,	144	30,97
Anne ve babaya bakmanın bir görev olduğunu düşündüğü için,	137	29,46
İslam'da anne ve babaya bakmak ile ilgili emir olduğu için,	20	4,30
Diğer	2	0,43
Açıklama yok	162	34,84
Toplam	465	100

Tablo 3 ve Tablo 4’da görüleceği üzere katılımcıların anne ve babaları ile birlikte yaşamayı istemelerinin nedenlerinin başında aile bireyleri arasındaki sevgi bağları gelmektedir. Bu soruya cevap verenlerin %47,5’i bu şekilde cevap vermiştir. %52’si ise bunun bir sorumluluk, din bir görev olduğunu düşünmektedir. Diğer taraftan katılımcıların evlendikten sonra anne ve babaları ile birlikte aynı evde kalmayı istememelerinin nedenlerine de bakılmıştır. Bu konudaki görüşler Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5. Üniversite Bitirince Ailenle Aynı Evde Kalmak İster Misin Sorusuna Hayır Cevabı Verenlerin Bunun İçin Gösterdikleri Gerekçeler:

Neden aynı evde birlikte oturmayı istemiyorsunuz?	f	%
<i>Ev üstüne ev olmayacağı, ailemin evliliğime karışmaması ve kuşak çatışması yaşanmaması için,</i>	56	31,26
<i>Kişisel alanım önemli olduğu ve kendi ayaklarım üzerinde durmayı önemsendiği için,</i>	24	13,39
<i>Daha huzurlu olunacağı düşünüldüğü için,</i>	21	11,73
Diğer	13	7,27
Cevap yok	35	19,35
Toplam	179	100

Evlendikten sonra anne ve babası aynı evde kalmayı düşünmeyen katılımcılara bunun nedenleri sorulduğunda verilen 134 cevabın 56'sı, çekirdek aile türünün ilişkiler açısından daha iyi olacağını düşünmelerini gerekçe olarak göstermiştir. Ebeveynleri ile aynı evde olmanın kuşak çatışmasına neden olabileceğini, anne ve babaların yeni kurulan ailenin işleyişine olumsuz etki edebileceğine dair endişelerden hareketle aynı evi istemediklerini belirtmişlerdir. Diğer taraftan kişisel alan isteği ile gençlerin kendi ayakları üzerinde durma istekleri de diğer gerekçeleri oluşturmaktadır.

SONUÇ

Araştırmaya katılan gençlerin genel olarak yaşlı bakımında devlet ve aileyi öncelikledikleri, fakat iş kendi yaşlılıklarına geldiğinde “bakımı kendim üstlenirim” seçeneğine daha fazla yer verdikleri görülmektedir. Katılımcılardan ileride aile kurduktan sonra anne/babasının onlarla birlikte yaşamasını isteyenlerin oranı %70,8’dir. Bu bulgular önümüzdeki dönemde yaşlı bakımında ailenin alacağı pozisyon hakkında ön bilgi vermektedir. Aile ile birlikte kalma isteğinin yüksek olduğu görülmekle birlikte, elde edilen bu sonucun derinlerine inilmesi gerekmektedir. Çalışmanın yapıldığı bölgenin kültürel özellikleri katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyleri ve mecburiyet psikolojisinin bu durum üzerindeki etkisi görmezden gelinemez.

Her ne kadar evlendikten sonra ebeveynleri ile birlikte kalmayı isteme tercihi yüksek olsa da araştırmaya katılanların yaklaşık üçte birlik bir kesimi evlendikten sonra ayrı aile modelini tercih ettiklerini belirtmektedir. Buna gerekçe olarak ise çekirdek aile türünün ilişkiler açısından daha iyi olacağı, kuşak çatışması endişesi ve daha fazla ailevi sorumluluk yüklenebilme gibi gerekçeler gösterilmiştir. Bu noktada, yaşlı bakımı açısından ailelerde şartlar gereği mekânsal ayrışmanın yaşanabileceğine dikkat çekmek gerekiyor. Türkiye’de evde yaşlı bakımında sorumluluğun büyük kısmını aile kurumu üstlenmektedir. Ancak günümüzde kentleşme ve bireyselleşmenin de etkisi ile evde yaşlı bakımının sadece aile bağları ile çözüme kavuşturulması giderek zorlaşmaktadır. Bundan dolayı Türkiye’de evde yaşlı bakımında aileye destek olabilmenin yolları aranmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akış, A. G. (2013). *Evde bakım parasının evde yaşlı bakım sürecine etkisinin Bourdieu'cü bir yaklaşımla incelenmesi: Antalya örneği*, Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Aközer, M., Görgün-Baran, A., Kalaycıoğlu, S. Özler, G. Nuhrat, C.R., Ortaç A. ... ve Maran, T. (2011). *Türkiye'de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler*, Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Alperen M. (2013). *Sosyo-ekonomi statü açısından yaşlıların aile ilişkileri: Ankara Keçiören örneği*, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Konya.
- Atilla, S. (2006). *Toplumsal değişimin aile ve yaşlılar üzerine etkisi (İstanbul'daki beş huzurevinde inceleme)*, Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Sakarya.
- Bayhan, V. (2014). Milenyum veya (Y) kuşağı gençliğinin sosyolojik bağlamı. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 3, 8-25.
- Bilge, U., Elçioğlu, Ö., Ünalacak, M. & Ünlüoğlu, İ. (2014). Türkiye'de yaşlı evde bakım hizmetleri, *Euras J Fam Med*, 3(1), 1-8.
- Bebekoğlu, Y., Özgen Ş. (2001). Yaşlı, aile ve toplum: değişen roller, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1). 44-51.

- Cindoruk, M.& Şen, İ. (2009). Yaşlının evde Bakımı, *Türkiye Klinikleri*, 29(5), 110-112.
- Cockerham, W. C. (1991). *This Aging Society*, Englewood Cliffs, N.J, Prentice Hall.
- Çavuş, F. Ö. (2013). *Yaşlılara Yönelik Evde Bakım Hizmetlerinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Çiftçi, A., (2008). *Ailedeki Yaşlı Bireyler, V. Aile Şurası "Aile Destek Hizmetleri" Bildirileri*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Durgun, B. ve Tümerdem, Y. (1999). Kentleşme ve yaşlılara sunulan hizmetler, *Geriatri*, 2(3), 115-120.
- Eryurt, M. A. (2014). Türkiye’de yaşlı nüfus ve yaşlılık dönemiyle ilgili yaşam tercihleri, *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler ve Öneriler*, Editörler: Turgut, M ve Feyzioğlu, S. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları
- Genç, Y. & Barış, İ. (2015). Yaşlı bakım hizmetlerinde çağdaş yaklaşım: Kurumsal bakım yerine evde bakım hizmetlerinin güçlendirilmesi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 36-57.
- Görgün Baran, A., Kalınkara, V., Aral, N., Akın, G., Baran G., Özkan, Y. (2005). *Yaşlı ve Aile İlişkileri Ankara Örneği*, Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 127.

- Görgün Baran, A. (1995). Değişen toplumlarda yaşlının yeri ve aile içi ilişkileri, *Sosyal Devlet Yaklaşımında 2000'li Yıllara Doğru Olgun Gençlik Sempozyumu*, Ankara: Yaşlıları Koruma Derneği Yay.
- Kalaycıoğlu, S., Tol, U. U., Küçükural, Ö., ve Cengiz K. (2003). *Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri*, Ankara: TÜBİTAK Matbaası.
- Kalaycıoğlu, S. ve Rittersberger -Tılıç, H. (2001). “Yaşlı ve genç kuşaklararası sosyal, kültürel, ekonomik bağların ailenin refah düzeyine etkisi”, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, (2), 65-75.
- Kalınkara, V. (2000). Yaşlılıkta sosyal katılım ve kent hizmetleri, *Antropoloji ve Yaşlılık*, Editörler: Erkan, G. ve Işıkhan, V. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, s.77-86.
- Kalınkara, V. Ersoy, A. F. ve Arpacı, F. (2002). Aile ortamında yaşlıların bakımında karşılaşılan sorunlar üzerine bir araştırma, *Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler*, Editör: Karataş, K. Ankara: Sosyal Hizmetleri Uzmanları Derneği Genel Merkezi.
- Karataş, S. (2000). Sosyal değişme ve yaşlılık, *Antropoloji ve Yaşlılık*, Editörler: Erkan, G. ve Işıkhan, V. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları.
- Kayacan, G. (2001). *Modernite, Türk modernleşmesi ve değişen yaşlılık yaşantıları*, Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, İstanbul.

- Kökalan-Çımrın, F. (2009). Küreselleşme, neo liberalizm ve refah devleti ilişkisi üzerine. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 195-203.
- Kurtkapan, H. (2018). *Kentte yaşlılık ve yerel yönetim uygulamaları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kurtkapan, H. (2019). Ünal Şentürk, yaşlılık sosyolojisi, yaşlılığın toplumsal yörüngeleri. *İnsan ve Toplum Dergisi*, Doi: 10.12658/D0223.
- Oğlak, S. (2017). Yaşlı bakımında görünmeyen işgücü: aile bakımı ve ekonomik değeri *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 73-87.
- Özbay, F. (2014). Akrabalık ve komşuluk ilişkileri, *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler ve Öneriler*, Editörler: Turgut, M. ve Feyzioğlu, S. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Özkul, M., ve Kalaycı, I. (2018). Enformel bir iş ve istihdam alanı olarak yaşlı bakıcılığı: yaşlı yakınları ile bakıcı ilişkilerinde yaşanan sorunlar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 920, 1-27.
- Özmete, E. & Hussein. S. (2017). *Türkiye’de Yaşlı Bakım Hizmetleri Raporu: Avrupa’dan En İyi Uygulama Örnekleri ve Türkiye İçin Bir Model Tasarımı*, Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları.

- Riley, M. W. (1976). Social Gerontology and the Age Stratification of Society, *The sociology of Aging: Selected Readings*, (Eds.) Robert C. Atchley, Mildred M. Seltzer, Belmont, Calif, Wadsworth Pub. Co.
- Selçuk, K. T. & Avcı, D. (2016). Kronik hastalığa sahip yaşlılara bakım verenlerde bakım yükü ve etkileyen etmenler, *SDÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1-9.
- T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2011). *Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması 2011*, Ankara: Afşaroğlu Matbaası.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2018. *Haber bülteni: nüfus projeksiyonları 2018-2080*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567> Son erişim tarihi:19.08.2019.
- Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye’de Yaşlılık ve Yaşlanmak (Yaşlanmanın Sosyolojisi)*, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yay.
- Tufan, İ. & Yazıcı, S. (2009). Yaşlılıkta kuşaklar arası ilişkiler, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Cilt 20, Sayı 1, s.47-52, Ankara.
- Türel, G. (2001). Yaşlılar için sunulan kentsel servisler, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi* n.1, 25-35.
- Türkan-Gel, K. & Tokur-Kesgin, M. (2017). İnfomal bakım verenlerin bakım yüküne ilişkin hemşirelerin görüşleri, *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 20 (4), 267-278.
- Uçar Karcı, G., Yoldaşcan, B. E., & Okyay, R. A. (2018). Yaşlı bireylere bakım veren aile bireylerinin karşılaştığı sorunların ve bakım yükünün değerlendirilmesi, *Kocaeli Tıp Dergisi*, 73, 146-153.

United Nations Department of Economic and Social Affairs
[UNDESA]. (2015). *World Population Ageing 2015*
(ST/ESA/SER.A/390). New York: United Nations.

Yapıcıoğlu, A. (2009). *Modernleşme süreci ve yaşlılık: İki yerleşim
yerinde modernitenin yaşlılığa etkileri*, Yüksek Lisans Tezi,
Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji
Bölümü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı, Muğla.

IKSAD
Publishing House

978-605-7695-79-6